

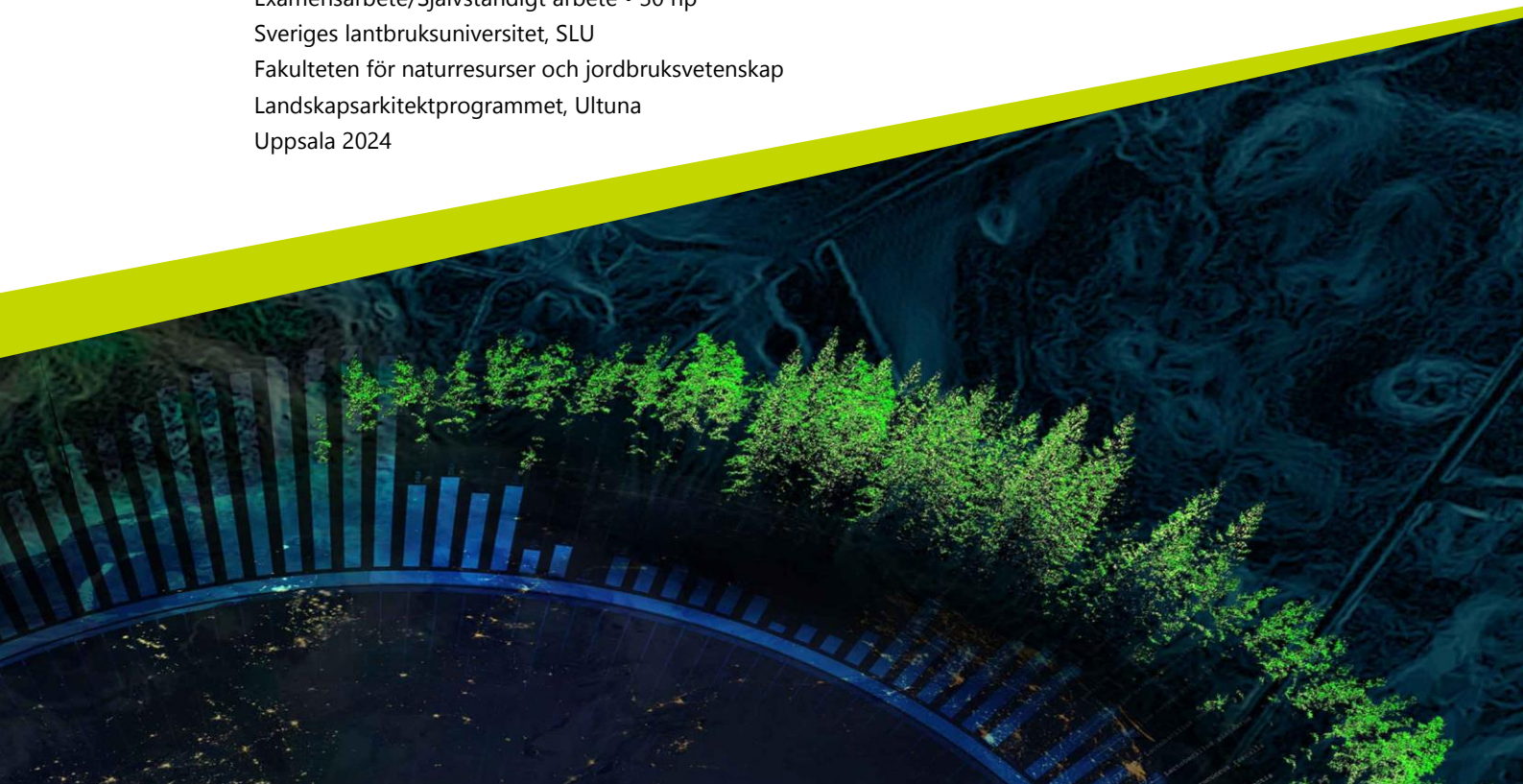
Samråd för alla?

En utredning av samrådets funktionshinderstrukturer och förslag till förbättringar genom universell utformning

---

Matilda Stjernström

Examensarbete/Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Uppsala 2024

Samråd för alla? En utredning av samrådets funktionshinderstrukturer och förslag till förbättringar genom universell utformning

Inclusive Consultations? A Study of the Disabling Systems in Planning Consultations and Suggestions for Better Practices using Universal Design

Matilda Stjernström

Handledare: Andrew Butler, SLU, Institutionen för stad och land
Examinator: Petter Åkerblom, SLU, Institutionen för stad och land
Bitr. examinator: Lara Tickle, SLU, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kurskod: EX0860
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2024
Upphovsrätt: Bilder är författarens egna om inget annat anges.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>
Kontakt: matilda.stjernstrom@gmail.com

Nyckelord: Universell utformning, tillgänglighet, samråd, medborgardialog

Uppsatsen är publicerad under Creative Commons licens [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur

Förord

Hur är en människa? Hur ser hon ut? Hur rör hon sig och vad kan hon för något? Och hur fungerar världen för den som inte är som den tänkta människan?

Universell utformning är ett nytt sätt att tänka och resonera kring hur världen ska se ut och fungera. Det innebär att vi ifrågasätter allt vi trodde oss veta om vad människor behöver och vill ha, för att äntligen kunna bygga ett samhälle som passar alla människor.

Det är enkelt. Och komplext.

Sammanfattning

I ett hållbart samhälle inkluderas alla människor. Universell utformning är en process vars mål är att produkter, tjänster, och miljöer ska kunna användas av alla utan att de behöver anpassas i efterhand. För att utforma universellt behöver de strängaste kravställarnas behov vara utgångspunkten i designprocessen. Då säkerställs att de krav som annars kan vara svårast att uppfylla finns med, och utformningen kan fungera för alla. Det mest effektiva sättet är att människor med olika funktionsförmågor deltar i designprocessen.

För att vi ska kunna planera och bygga ett hållbart samhälle som inte diskriminerar är det viktigt att människor med spridda förmågor kan delta i den kommunala planprocessen. Ett universellt utformat samråd är möjligt att delta i oavsett funktionsförmåga, eftersom det utgår från de strängaste kravställarnas behov. Ett universellt utformat samråd ger alla människor möjlighet till insyn och påverkan, och förbättrar kommunens möjligheter att ta fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt.

I uppsatsen utreds hur samrådet för detaljplaner kan förbättras enligt principen om universell utformning, samt på vilka sätt det nuvarande samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun möjliggör eller hindrar deltagande från individer med olika funktionsförmågor. Utredningen gjordes i tre steg:

- Sammanställning av funktionsrättsrörelsens egna checklistor för delaktighet och kunskaperna kring universell utformning och samskapande. Det resulterade i sammanlagt 119 konkreta punkter för hur samrådet bör vara för att möjliggöra deltagande från personer med olika funktionsförmågor.
- Fallstudie av två samråd för detaljplaner i Uppsala kommun under läsåret 2023/2024. Dessa baserades på författarens egna försök till deltagande som begränsades av funktionshinder i planprocessen. Erfarenheterna från samråden dokumenterades i dagboksform.
- Analys av erfarenheterna från samråden med punkterna från den sammanställda checklistan som bedömningsgrund. Resultatet visar att dagens samråd är funktionshindrande även för personer med andra funktionsförmågor än författaren.

Målet med att samla och jämföra dessa processer är att vi som planerar ska få bästa möjliga förutsättningar att skapa ett inkluderande samhälle. Den sammanställda checklistan möjliggör fortsatt utveckling av kunskaperna kring universell utformning i planprocessen med förhoppningen att resultatet av studien ska användas i arbetet med att förverkliga de mänskliga rättigheterna i stadsbyggnadssammanhang.

Nyckelord: Universell utformning, tillgänglighet, samråd, medborgardialog

Abstract

A sustainable society includes all people. Universal design is a process with the goal of making products, services and environments usable for all, without the need for adaptations or special designs. In universal design, the needs of the most demanding users are at the centre of the design process to ensure the usability of the final design. Inclusion of people with different abilities in the design process is the most effective approach to making designs usable for all.

Planning and building a sustainable society without discrimination also means people with different abilities can participate in the municipal planning process. Universally designed consultations in detailed development planning makes it possible for all to participate, as they are designed with the most demanding users. Universally designed consultations help fulfil the statutory purpose of consultations in planning: giving insight to the planning process and making it possible to influence, as well as supporting the municipality's goal of collecting relevant planning material.

This thesis explores the possible improvements of consultations in planning using the principle of universal design, as well as examining the disabling structures of municipal planning today, using the consultations for two detailed development plans in Uppsala municipality as examples. The study was done in three parts:

- Compilation of demands from the Swedish Disability Rights movement on how to make activities and meetings inclusive for all, as well as knowledge about universal design and co-creation processes. The result was a checklist with 119 items on how to make consultations accessible to people with different abilities.
- Case study of consultations for two detailed development plans in Uppsala municipality during the 2023/2024 academic year. The study is based on the author's own participation in the consultations, which was limited by the disabling structures. The experiences were recorded in diary format.
- Analysis of the experiences of the consultations compared to the compiled checklist from the Swedish Disability Rights movement. The result indicates that the consultations use disabling structures that impacts the opportunities for participation for people with different abilities to the author as well.

The goal for compiling and comparing demands and experiences was to improve the potential for municipal planners to plan for a sustainable and inclusive society. The compiled checklist makes future expansion of the knowledge base possible, with the hopes that the result of this study can be used to realise fundamental human rights in the municipal planning process.

Keywords: Universal Design, Accessibility, Consultation, Public Participation

A longer summary in English can be found on page 126.

Sammanfattning på lättläst svenska

Den här texten handlar om
att samhället ska fungera lika bra för alla.
Både för personer med funktionsnedsättning
och personer utan funktionsnedsättning.

Texten är en uppsats med en undersökning om hur det går till
när vi bestämmer hur det ska byggas i en kommun.
Det är Matilda Stjernström som har skrivit uppsatsen
och gjort undersökningen.
Hon har gått på Sveriges lantbruksuniversitet
för att bli landskapsarkitekt.

Staden ska vara till för alla

En **landskapsarkitekt** planerar
hur en stad eller en park ska se ut.
Därför är det viktigt att landskapsarkitekter vet
vad som behövs för att människor och växter
ska trivas i staden och parken.

Universell utformning betyder att allt vi bygger
ska fungera lika bra för alla människor.
Men det är svårt att veta hur vi bygger
så att det passar alla människor.

Därför är det bra att fråga människor
som klarar av olika saker

hur vi kan bygga så att det passar dem.

Det bästa är att fråga personer med funktionsnedsättningar
hur vi bygger staden för alla människor.

Kommunen gör en detaljplan

Det är kommunen som bestämmer vad som får byggas.

Det som kommunen bestämt står i en karta
som kallas **detaljplan**.

I detaljplanen står det hur huset får se ut

och var parken och gatan ska vara.

Det finns text till detaljplanen

som förklarar vad allt betyder

och varför kommunen bestämde på det sättet.

Alla ska få säga vad de tycker

Innan detaljplanen börjar gälla måste kommunen fråga
människor vad de tycker om den nya detaljplanen.

Därför har kommunen **samråd** med grannar

och med andra som påverkas av den nya detaljplanen.

Alla ska få möjlighet att vara med i samrådet

och säga vad de tycker om detaljplanen.

Det står i lagen.

Alla ska förstå vad detaljplanen handlar om

Alla ska få veta det som står i detaljplanen och texten,

annars blir det svårt att vara med i samrådet.

Detaljplanen ska finnas på kommunens hemsida så att alla kan läsa den.

Ibland berättar kommunen om detaljplanen på ett möte. På mötet kan du ställa frågor om detaljplanen och säga vad du tycker om den.

Du som har en funktionsnedsättning får också vara med i samrådet. Kommunen ska göra så att du kan lyssna på texten och förklara detaljplanen på ett enklare sätt. Du ska också få vara med på mötet om du vill.

Samrådet gör detaljplanen bättre

Det är viktigt att många människor säger vad de tycker innan detaljplanen börjar gälla.

Då blir det enklare för kommunen att veta om det som ska byggas kommer bli bra, eller om kommunen behöver ändra detaljplanen.

Det kostar mycket pengar om kommunen behöver ändra i detaljplanen när den redan börjat gälla, eller bygga om de nya husen.

Det är bättre och billigare att göra rätt från början. Därför är det viktigt att alla människor får möjlighet att vara med i samrådet.

Tillgängligt samråd

Matilda tog reda på hur samrådet ska vara

för att alla ska kunna vara med.

Tillgänglighet är när hus är byggda så att du

kan komma in i huset och röra dig i huset.

Tillgänglighet är också att du förstår

vad kommunen pratar om, även om du hör dåligt

eller har svårt att minnas och förstå.

Personer med funktionsnedsättningar har skrivit listor som handlar om tillgänglighet.

På listorna står det många olika saker.

Till exempel hur bred en dörröppning måste vara och att det ska finnas lättläst text.

Matilda läste listor från många olika personer med olika funktionsnedsättningar.

Hon lade ihop allt i en lång lista.

I listan står det hur ett tillgängligt samråd ska vara.

Undersökte om alla kan vara med

Matilda har undersökt om alla kan vara med i samrådet och kan säga vad de tycker om detaljplanen.

Hon undrade om det finns **hinder**

som gör det svårt att säga vad man tycker.

Matilda försökte vara med i två samråd i Uppsala kommun.

Ett samråd hade ett möte i en skola.

Det andra samrådet hade ett möte på kommunens hemsida.

Matilda undersökte hur det gick:

- att vara med på möten
- att läsa detaljplanen och texten.

Matilda jämförde det som står i listan om tillgänglighet med hur det var på samråden.

Samråden var dåliga

Samråden gjorde inte sakerna som står i listan och det fanns många saker som var dåliga.

Det kan hindra människor som vill vara med i samrådet.

Till exempel var det svårt att veta vilken dag det skulle vara möte och hur länge mötet skulle hålla på.

Kommunen ändrade dagen och tiden utan att berätta det.

När det var möte i en skola

låg det saker på golvet som man kunde snubbla på.

Flera personer hade svårt att höra vad kommunen sa.

Det var också svårt att förstå kartorna och bilderna som kommunen visade på mötet.

Fick inte hjälp att läsa och förstå

Det var svårt att veta om man kunde få hjälp med att förstå vad detaljplanen handlade om, och hur man skulle göra för att få hjälp.

Till exempel var texten om en detaljplan

väldigt lång och svår att läsa.

Matilda frågade om hon kunde få lyssna på texten men fick inget svar från kommunen.

Svårt att hjälpa kommunen

Det är svårt att veta vad man kan säga i samrådet.

Kommunen berättade inte hur människorna kunde hjälpa till för att göra detaljplanen bättre.

Därför blir det svårt att veta om du ska fundera på något speciellt när du tittar på detaljplanen och läser texten.

Det hade varit bättre om kommunen ställde frågor så att människorna fått veta vad kommunen undrade och vad de redan visste om detaljplanen.

Personalen ville hjälpa till

Det fanns också saker som var bra med samrådet.

När det var möte i en skola var personalen från kommunen trevlig och ville hjälpa till.

Därför tror Matilda att personalen inte vet hur de ska göra för att samrådet ska vara bra för alla.

Det är dåligt att det finns hinder

Det står i lagen att alla ska få säga vad de tycker om detaljplanen när det är samråd.

Men hindren gör att det blir svårt

för personer med funktionsnedsättningar
och för personer utan funktionsnedsättningar.

Hindren gör också att det blir svårare för kommunen
att bestämma rätt saker,
eftersom kommunen inte får veta det
som de hindrade personerna vet.

Vi behöver veta hur vi ska göra

Det är bra med en lista som kommunen kan följa.
Då vet kommunen hur samrådet ska vara
så att alla kan vara med och säga vad de tycker
om detaljplanerna.

Om samrådet fungerar bra för personer med funktionsnedsättningar,
då kommer samrådet fungera bra för alla.
Så fungerar universell utformning.

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	4
Abstract	5
Sammanfattning på lättläst svenska	6
Innehållsförteckning	13
Figurförteckning	16
Tabellförteckning	17
Ordlista	19
1. Hållbara samhällen har plats för alla	21
1.1 Funktionsnedsättning och funktionshinder	22
1.1.1 Opassande kombinationer	22
1.2 De osynliga medborgarna	22
1.2.1 De mänskliga rättigheterna gäller alla	23
1.2.2 Exkluderande bygglag och ineffektiva åtgärder	24
1.2.3 Bristande tillgänglighet förhindrar delaktighet.....	25
1.2.4 Stora brister i Sveriges arbete med konventionen	26
1.3 Möjligheter att delta i samhällsplaneringen	27
1.4 Syfte och frågeställningar	28
1.5 Avgränsningar	28
1.6 Målgrupp	29
1.7 Personlig utgångspunkt	29
1.8 Val av begrepp.....	30
1.9 Uppsatsens utformning	31
1.9.1 Språkbruk och textens utformning.....	31
1.9.2 Färg och figurer	33
1.10 Uppsatsens struktur	34
2. Principen om Universell utformning	36
2.1 Hur tog jag reda på det här?	36
2.2 Ett nytt sätt att tänka	37
2.3 Definition	37
2.3.1 Sju principer för design.....	38
2.3.2 Åtta mål för designprocessen.....	39

2.4	En pågående process	41
2.5	Universell utformning eller tillgänglighet?	41
2.5.1	Ekonomiska överväganden	42
2.5.2	Bra för alla.....	43
2.6	Sammanfattning av kapitlet.....	43
3.	Universell utformning i designprocessen.....	44
3.1	Hur tog jag reda på det här?	44
3.2	Att utforma för mänsklig mångfald.....	45
3.2.1	Designprocessens utgångspunkt.....	45
3.2.2	Olika funktionsförmågor	47
3.2.3	Simulering av funktionshinder fungerar inte	49
3.2.4	Samma rättigheter är inte "motstående intressen"	49
3.3	Samskapande med extremanvändare	50
3.3.1	Metoden är inte avgörande	52
3.3.2	Räkna med att funktionshinder finns i fler situationer.....	53
3.4	Sammanfattning av kapitlet.....	53
4.	Metod	55
4.1	Litteraturstudie och syntes	55
4.2	Autoetnografisk undersökning	56
4.3	Analys baserat på syntesen	56
5.	Inkludering enligt funktionsrättsrörelsens checklistor.....	57
5.1	Informationsinsamlingens genomförande	57
5.1.1	Identifiering av checklistor för tillgängliga möten.....	58
5.1.2	Sammanställning av tillgänglighetsfaktorer.....	58
5.2	Sammanställd checklista	61
5.2.1	Lokalens tillgänglighet	61
5.2.2	Informationens tillgänglighet	63
5.3	Sammanfattning av kapitlet.....	66
6.	Erfarenheter från samrådet i Uppsala kommun	67
6.1	Studiens genomförande.....	67
6.1.1	Val av samråd	67
6.1.2	Begära anpassningar.....	68
6.1.3	Dokumentation av samrådsdeltagande.....	69
6.1.4	Samarbete med vårdpersonal	69
6.1.5	Analys av samrådshandlingar	69
6.1.6	Sammanställning av erfarenheter	70
6.2	Samrådsdagboken.....	71
6.2.1	Detaljplan 1	71

6.2.2	Detaljplan 2	77
6.3	Resultat av dokumentanalys.....	78
6.4	Sammanfattning av kapitlet.....	80
7.	Är samrådet i Uppsala kommun tillgängligt?	81
7.1	Analysens genomförande	81
7.1.1	Jämförelse med punkter från checklistor	81
7.1.2	Bedömning av iakttagelser från samrådet.....	82
7.1.3	Sammanvägning av analysen	83
7.1.4	Vem är normalanvändaren?.....	83
7.2	Analys av samrådsdeltagandet	84
7.2.1	Entré.....	84
7.2.2	Lokal.....	85
7.2.3	Teknik och möblering.....	87
7.2.4	Inbjudan.....	89
7.2.5	Information om mötets innehåll.....	90
7.2.6	Själva mötet.....	91
7.2.7	Efter mötet.....	94
7.2.8	Sammanvägd bedömning av samrådets tillgänglighet	95
7.3	Samrådets normalanvändare.....	96
7.4	Sammanfattning av kapitlet.....	98
8.	Diskussion	99
8.1	Samrådet är funktionshinderande	99
8.2	Möjligheten att bryta en ond cirkel.....	100
8.2.1	Inkludering är att få välja själv.....	100
8.2.2	Svårigheter med att inkludera mångfalden i dialoger.....	101
8.2.3	Problem med kunskapsöverföringen inom kommunen.....	102
8.3	Checklistan kommer göra samråden bättre.....	103
8.4	Egna reflektioner kring studien.....	103
8.4.1	Samrådsdeltagandet.....	103
8.4.2	Studiens genomförandeordning	105
8.4.3	Bristande involvering i framtagandet av checklistan	106
8.4.4	Kulturella skillnader begränsar urvalet.....	108
8.4.5	Checklistan som analysmetod	109
8.4.6	Tillgång till information	110
8.5	Universell utformning i framtiden.....	111
8.5.1	En inkluderande checklista	111
8.5.2	Fler än privatpersoner som gynnas	114
8.5.3	Framtida forskning.....	115
8.6	Slutsatser.....	116

Författarens tack	117
Referenser	118
Summary	126
Bilaga 1 – Sammanställd checklista för tillgängliga möten	132
Publicering och arkivering	138

Figurförteckning

Figur 1. Normalfördelningskurvan har delats upp i "de flesta människor" och "några människor", och illustrerar vilka som brukar ingå bland de tänkta användarna och vilka som lämnas utanför. Fritt efter Hedvall (2019:297)..	45
Figur 2. Traditionell designprocess i relation till normalfördelningskurvan. En traditionell designprocess utgår från de flesta människorna, normalanvändarna, och sedan anpassas designen med sär lösningar för att fungera för människorna i normalfördelningskurvens ytterändar.	46
Figur 3. I en designprocess som utgår från extremanvändarnas krav utvecklas nya lösningar.....	46
Figur 4. En designprocess för universell utformning utgår från de olika extremanvändarnas krav, där normalfördelningskurvens båda ytterändar bildar en gemensam utgångspunkt. Då kan nya lösningar utvecklas, som inkluderar alla människor. Fritt efter Lorentzen och Hedvall (2018:129) (CC BY-NC 4.0).....	47
Figur 5. Vykort med inbjudan till Samråd för detaljplan i Uppsala kommun, bildsida. Verklig storlek är 21×15 cm.	68
Figur 6. Sortering av identifierade punkter från samrådsdeltagandet. Foto: författaren.	70
Figur 7. Vykort med inbjudan till samråd i Uppsala kommun, meddelandesida. Information om informationsmöte och tid för samråd.....	71
Figur 8. Försök att ansluta till det digitala informationsmötet under samrådstiden för detaljplan 2. Bilden är redigerad för ökad läsbarhet.....	77
Figur 9. Misslyckat försök att ansluta till informationsmötet under samrådstiden för detaljplan 2. Bilden är redigerad för ökad läsbarhet.....	78

Tabellförteckning

Tabell 1. Simulering av hur färgerna i uppsatsens tabeller kan påverkas vid olika färgseende eller utskriftsval. Färgåtergivning kan variera mellan olika skärmar och skrivare. Tabellen innehåller ingen annan information.	33
Tabell 2. Visualisering av tabell med information hämtad från någon annan. Referensen anges inom parentes. Tabellen innehåller ingen annan information.....	34
Tabell 3. 7 Principer för universell utformning (Connell, B., Jones, M., Mace, R., Mueller, J., Mullick, A., Ostroff, E., Sanford, J., Steinfeld, E., Story, M., & Vanderheiden, G. 1997, svensk översättning av Certec u.å.).....	39
Tabell 4. 8 mål för universell utformning (Steinfeld & Maisel 2012:90). Svensk översättning av författaren.....	40
Tabell 5. Variationer i funktionsförmågor (Certec 2022).	48
Tabell 6. Ramverk för samverkan (Johansson et al. 2022).	51
Tabell 7. Samlade råd för samverkan (Johansson 2019:141). Översatt och nedkortad av författaren.	52
Tabell 8. Funktionsrättsförbund kopplade till olika variationer av funktionsförmågor.	58
Tabell 9. Funktionsrättsförbundens checklistor för tillgängliga möten som har ingått i sammanställningen.....	59
Tabell 10. De 7 frågorna för förberedelse av aktiviteter (Noren 2021).	63
Tabell 11. Dokument från samrådet för detaljplan 1 och om de uppfyller reglerna i webbriktlinjerna WCAG 2.0 enligt den automatiska tillgänglighetskontrollen i Adobe Acrobat Pro.	79
Tabell 12. Nya tillgänglighetskriterier som lades till i checklistan. Kriterierna baseras på iakttagelser från författarens deltagande i samrådet för detaljplan 1....	82
Tabell 13. Kriterier för tillgänglig entré som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.....	84
Tabell 14. Kriterier för tillgänglig lokal som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.....	86
Tabell 15. Kriterier för tillgänglig teknik och möblering som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.....	88

Tabell 16. Kriterier för tillgänglig inbjudan som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.....	89
Tabell 17. Kriterier för tillgänglig information som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.....	90
Tabell 18. Kriterier för tillgängligt möte som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.	92
Tabell 19. Kriterier för tillgänglig uppföljning som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.....	94
Tabell 20. Den sammanvägda bedömningen av samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.	95
Tabell 21. Tolkning av hur Steinfeld och Maisels 8 mål för universell utformning kan användas för att förbättra samrådet.	113

Ordlista

I den här listan finns de begrepp som är viktigast att känna till för att förstå innehållet i uppsatsen. Eftersom ett begrepp kan ha olika betydelse beroende på sammanhang förklaras hur begreppet används i den här uppsatsen. Varje förklaring innehåller antingen en referens, en kort motivering, eller en sidhänvisning till avsnittet där begreppet vidareutvecklats i uppsatsen.

Begrepp	Förklaring
Delaktighet	När en person väljer att delta i och påverka samhället. Tillgänglighet är en förutsättning för delaktighet. (Lid 2020; Myndigheten för delaktighet 2022b)
Diskriminering	Att negativt särbehandla en person på grund av någon av de sju diskrimineringsgrunderna. Kan vara oavsiktligt. (Diskrimineringsombudsmannen 2024a)
Designprocess	Arbetet med att hitta lösningar på olika problem. Kallas även gestaltungsprocess. (Lorentzen & Hedvall 2018)
Extremanvändare	De användare som ställer högst krav på sin omgivning. De som brukar få särlösningar. (Johansson et al. 2022)
Funktionsförmåga	Egenskaper och förmågor som en person har, både kunskaper och kroppsliga förutsättningar. (Certec 2022)
Funktionshinder	När miljön är svår eller omöjlig att använda för personen som vill använda den. Funktionshinder uppstår i relationen mellan människa och miljö. (sida 22)
Funktionsnedsättning	Nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. (Socialstyrelsen 2007a)
Funktionsrättskonventionen	FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Förkortas ofta CRPD efter det engelska namnet, dock ej i uppsatsen. (FN 2006) Kan beställas i olika format hos Myndigheten för delaktighet, MFD.
Funktionsrättsrörelsen	Samlingsnamn för alla organisationer och föreningar som samlar och företräder personer med funktionsnedsättningar och deras anhöriga. Kallas funktionshinderrörelsen i flera lagar. (Johansson 2023)

Begrepp	Förklaring
Inkludering	Möjligheten för alla att vara delaktiga på lika villkor, och känna tillhörighet. Ses som ett pågående arbete. Det är individen som avgör om den upplever sig inkluderad. (Johansson 2019)
Medborgardialog	När en kommun eller region diskuterar olika frågor med personer som bor eller arbetar där. Är lagstadgat under planprocessens samråd, men kan ske vid andra tillfällen också. (Uppsala kommun 2017)
Miljö	Omgivningen. I uppsatsen används miljö för att beskriva mer än bara natur och byggnader.
Normalanvändare	De användare som ställer lägst krav på sin omgivning. De vi brukar utforma för. (Hamraie 2017; Müller 2021)
Planprocessen	Processen för att ta fram översikts- och detaljplaner i en kommun. Regleras i plan- och bygglagen (SFS 2010:900).
Samråd	Att diskutera en förutbestämd fråga tillsammans med andra berörda. Krävs i olika sammanhang genom flera lagar. (Boverket 2023c; Myndigheten för delaktighet 2023b)
Samskapa	När alla deltagare i en designprocess bidrar med sin kunskap på lika villkor och löser problem tillsammans. Från engelskans <i>Co-create</i> . (Johansson et al. 2022)
Särlösning	Utformning eller anpassning som bara är till för vissa utpekade grupper. (Müller 2021)
Tillgänglighet	Beskriver sådant som en person kan nå och/eller använda. Uppstår i relationen mellan människa och miljö. Plan- och bygglagen använder en smalare definition.
Utformning	Design, konstruktion, eller gestaltning. Kan användas för att beskriva både en färdig produkt och processen som lett fram till produkten. (jämför Connell et al. 1997)
Universell utformning	Design, konstruktion, eller gestaltning som kan användas av alla utan behov av anpassning. Kan användas om både en färdig produkt och processen som lett fram till produkten. (Connell et al. 1997)

1. Hållbara samhällen har plats för alla

Ingen människa ska lämnas utanför. Världshälsoorganisationen, WHO, uppskattar att ungefär 1,3 miljarder människor lever med betydande funktionsnedsättningar idag (WHO 2023). Antalet kommer att fortsätta öka i takt med att vi lever längre, och för att förekomsten av livsstils- och åldersrelaterade sjukdomar som cancer och diabetes ökar (ibid.).

I Sverige har cirka 20–30% av befolkningen en funktionsnedsättning, vilket motsvarar 2–3 miljoner människor (Folkhälsomyndigheten 2023; SCB 2023). Behovet av att städerna fungerar för alla kommer att fortsätta öka eftersom vi både lever längre och bor hemma högt upp i åldrarna (SCB 2022).

Idag delar alla samhällsaktörer ansvaret för att diskriminering förebyggs och motverkas, och förverkligandet av funktionshinderspolitiken beskrivs av regeringen som en viktig del i ett hållbart samhällsbyggande (Prop. 2016/17:188; Prop. 2017/18:110). Inom stadsplanering innebär det att både planprocessen och de miljöer som byggs inte ska diskriminera människor på grund av funktionsnedsättning, och att befintliga hinder mot tillgänglighet ska åtgärdas (Boverket 2024). I praktiken betyder det att vi måste anta ett nytt sätt att planera och bygga. Detta arbete berör flera av de globala målen för en hållbar utveckling som formulerats i Agenda 2030 (Skr. 2021/22:247), särskilt mål 10: *Minskad ojämlikhet* och mål 11: *Hållbara städer och samhällen*.

Universell utformning är en process med målet att göra produkter, tjänster, och miljöer funktionella för alla människor från början (Connell et al. 1997; FN 2006; Steinfeld & Maisel 2012; Lid 2020). För att kunna planera och bygga miljöer som passar den mänskliga mångfalden är det avgörande att vi förstår vilka variationer som ingår i den och hur kraven på omgivningen ser ut (Follette Story et al. 1998). En förutsättning för universellt utformade produkter, tjänster, och miljöer är således att personer med olika funktionsförmågor har inkluderats i designprocessen (Hedvall et al. 2022; Müller 2023).

Det innebär att personer med funktionsnedsättningar behöver vara delaktiga i planeringen av samhället för att vi ska kunna bygga inkluderande och hållbara

städer och samhällen. I Sverige är stadsplanering en kommunal fråga, och det är kommunerna som har ansvaret för översikts- och detaljplanering (Boverket 2023b). Idag involveras personer med funktionsnedsättningar i de kommunala planeringsprocesserna endast i låg utsträckning (Institutet för mänskliga rättigheter 2024a; Myndigheten för delaktighet [MFD] 2024b).

1.1 Funktionsnedsättning och funktionshinder

Socialstyrelsen (2007a) definierar *funktionsnedsättning* som ”nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga”, som ”kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada”. Funktionsnedsättningar kan vara både tillfälliga och permanenta (ibid.).

Vidare definierar Socialstyrelsen (2007b) *funktionshinder* som att miljön eller omgivningen är svår eller omöjlig att använda för en person med funktionsnedsättning. När vi utgår från att funktionshinder uppstår i relationen mellan människa och miljö, och inte bara beror på människan, blir det tydligare att det är miljön som behöver förändras för att hindret ska minska eller försvinna (Engwall 2014; Lid 2020:67).

1.1.1 Opassande kombinationer

Funktionshinder kan drabba alla. Socialstyrelsens definition innebär att funktionshinder bara kan uppstå i relationen mellan miljön och en person med funktionsnedsättning. Enligt Garland-Thomson (2011) kan hinder även uppstå i situationer där personer utan funktionsnedsättningar saknar den förväntade förmågan. Vilka förmågor vi förväntas ha varierar mellan olika länder och kulturer, exempelvis språkkunskaper och kulturella sedvänjor. Ibland ställs också specifika krav på förmågor för att få ta del av någonting, exempelvis en minimilängd för att få åka berg-och-dalbana eller använda en badrumsspegel. Garland-Thomson (2011) kallar det för *misfits*, att människan och miljön är *opassande för varandra* och helt enkelt inte fungerar ihop.

Funktionshinder kan alltså tolkas som när miljön är svår eller omöjlig att använda för personen som vill använda den, vilket också är tolkningen som används i uppsatsen.

1.2 De osynliga medborgarna

I hela världen finns en tradition av att diskriminera och utesluta människor med funktionsnedsättningar (Lid 2020; OHCHR u.å.). Enligt Grunewald (2009) har

även Sverige byggt upp ett system med utanförskap, där människors behov, förmågor, och önskemål både underskattas och ignoreras. Under 1900-talet tvingades många barn med funktionsnedsättningar att skiljas från sina familjer för att växa upp, och ibland leva hela sina liv, på institutioner i ”samhällets vård” (ibid.). Där förekom medicinska experiment för folkhälsan, och tvångssteriliseringar som skulle utrota oönskade egenskaper för att gynna ”den svenska rasen” (Grunewald 2009; Persson Bergvall & Sjöberg 2012). På institutionerna fanns sällan några möjligheter till kontakt med omvärlden, och mycket av den re-/habilitering som vi förutsätter idag saknades (Grunewald 2009). Flera institutioner anmälades på grund av hårda bestraffningar och dödsfall (Persson Bergvall & Sjöberg 2012).

Genom funktionsrättsrörelsens arbete har tillvaron succesivt förbättrats. Alla personer med funktionsnedsättningar fick rätt att gå i skolan 1968, rätt att ingå äktenskap 1974, och rösträtt 1989 (Persson Bergvall & Sjöberg 2012; Berg 2021). De flesta institutionerna hade lagts ned i mitten av 1980-talet (Grunewald 2009), men har ersatts med andra specialstrukturer som anpassad skola och boende med särskild service (Institutet för mänskliga rättigheter 2024b). Den pågående systematiska segregeringen bidrar till det fortsatta osynliggörandet av personer med funktionsnedsättningar i det generella samhällsbyggandet (MFD 2020b). Idag är *funktionsnedsättning* en av de sju diskrimineringsgrunderna¹ och det är förbjudet att negativt särbehandla människor på grund av funktionsnedsättning (Diskrimineringsombudsmannen [DO] 2024a).

1.2.1 De mänskliga rättigheterna gäller alla

FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, funktionsrättskonventionen, förtydligar att personer med funktionsnedsättning äger samma rättigheter som andra människor (FN 2006). Konventionen hade inte funnits utan funktionsrättsrörelsens arbete (Johansson 2023).

Sverige ratificerade funktionsrättskonventionen år 2008 (SÖ 2008: 26), men till skillnad från barnkonventionen är den inte en del av svensk lag än. Däremot är Sverige *folkerättsligt bundet* att uppfylla konventionen, och får inte hänvisa till nationella lagar och regler för att undgå att uppfylla kraven som konventionen ställer (artikel 27 i FN:s Wienkonvention, se Ds 2019:23).

I Artikel 4, allmänna åtaganden, står att konventionsstaterna ska ”nära samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning” genom organisationerna som företräder dem, i de frågor som berör dem. Detta gäller

---

¹ Diskrimineringsgrunderna är ålder, kön, könsidentitet eller könsuttryck, sexuell läggning, religion eller annan trosuppfattning, etnisk tillhörighet, samt funktionsnedsättning (DO 2024a).

både i utformning och genomförande av lagar och regler, och i andra beslutsfattande processer (Funktionsrättskonventionens artikel 4, 3).

I Artikel 9, tillgänglighet, står att det ska vara ”möjligt för personer med funktionsnedsättning att leva oberoende och att fullt ut delta på livets alla områden” genom att ha tillgång till den fysiska miljön på lika villkor. Funktionsrättskonventionen kräver också att befintliga hinder mot tillgänglighet identifieras och undanröjs (artikel 9, 1a).

I artikel 29, deltagande i det politiska och offentliga livet, står att staterna ska ”aktivt främja en miljö där personer med funktionsnedsättning effektivt och fullständigt kan delta i skötseln av offentliga angelägenheter, utan diskriminering och på lika villkor som andra, samt uppmuntra deras deltagande i offentliga angelägenheter” (artikel 29b).

I funktionsrättskonventionen bekräftas individens rättigheter och staternas skyldigheter (FN 2006). Att kunna delta i samhället på lika villkor är en mänsklig rättighet som inte kan förhandlas bort på grund av att en person har en funktionsnedsättning.

1.2.2 Exkluderande bygglag och ineffektiva åtgärder

I Plan- och bygglagen, PBL (SFS 2010:900), definieras tillgänglighet som att miljöer är tillgängliga och användbara för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga (8 kap. 1§). Definitionen innefattar inte alla funktionsnedsättningar, vilket bland andra Boverket uppmärksammade inför ratificeringen av funktionsrättskonventionen (Prop. 2008/09:28 s. 35). En studie av nybyggda bostadsprojekt i Sverige fann dessutom att gruppen reduceras ytterligare under projektens gång, till *personer med nedsatt rörelseförmåga och som har handikapparkeringstillstånd* (Müller et al. 2022).

Genom Boverkets byggregler (BFS 2011:6) ställs minimikrav på utformning och funktioner som ska säkerställa tillgängligheten. Enligt 10 kap. PBL är det byggherrens ansvar att se till att kraven uppfylls. Dessutom ska kommunens socialnämnd medverka i planeringen och främja arbetet med att bygga ett samhälle för alla människor enligt 3 kap. 2§ Socialtjänstlagen (SFS 2001:453).

Vid utvecklingen av allmänna platser är det i regel kommunen som är byggherre. Enligt Myndigheten för delaktighet, MFD, uppger 72% av kommunerna att de i stor utsträckning säkerställer tillgänglighetsaspekter vid utveckling av allmänna platser (MFD 2024b:41). Samtidigt meddelar Upphandlingsmyndigheten (2023:125) att färre än hälften av kommunerna, 47 %, säkerställer att varor och tjänster som upphandlas, inklusive byggnationer och arkitekttjänster, är tillgängliga för personer med funktionsnedsättningar.

Sverige har tidigare fattat beslut om att genomföra olika förbättringar av tillgängligheten som inte nått förväntad effekt. Exempelvis skulle all kollektivtrafik vara tillgänglig senast 1989, och alla hinder för tillgänglighet skulle vara åtgärdade senast 2010 (Prop. 2008/09:28 s. 36–39; Persson Bergvall & Sjöberg 2012). Redan 1984 avsatte staten 300 miljoner kronor² för att åtgärda hinder i bostadshus men två år senare, när funktionsrättsrörelsen undersökte hur arbetet fortskred, låg 230 miljoner fortfarande orörda (ibid.).

Den befintliga lagstiftningen om tillgänglighet och användbarhet gäller alltså inte alla människor och följs inte heller, dessutom har åtgärdsprogrammen varit ineffektiva.

1.2.3 Bristande tillgänglighet förhindrar delaktighet

Diskrimineringsombudsmannen, DO, får in många anmälningar om brister i den fysiska miljön (Engwall 2014). Sedan 2015 räknas *bristande tillgänglighet* som en specifik form av diskriminering och går att urskilja i statistiken (DO 2024b). Enligt Engwall (2014:62) kan anmälningarna om diskriminering tolkas som att personer med funktionsnedsättning inte är välkomna i den offentliga miljön i samma utsträckning som andra, och att de ska nöja sig med mindre.

Sverige saknar offentlig statistik över alla diskrimineringsgrunder utom ålder och kön, vilket gör det svårt att bedöma hur stora konsekvenserna blir för personer med funktionsnedsättningar på grund av att vår gemensamma miljö inte är tillgänglig för alla (Frisell Ellburg 2016:13; Institutet för mänskliga rättigheter 2024a). I flera av Myndigheten för delaktighets rapporter framträder ändå en tydlig bild av sämre levnadsvillkor och sämre möjligheter att delta i och påverka samhället, jämfört med övriga befolkningen (se exempelvis Frisell Ellburg 2016; MFD 2024d). Statistikmyndigheten SCB:s *Undersökningarna av levnadsförhållanden, ULF*, från 2022 visar att personer med funktionsnedsättningar varken är ute i skog och mark lika ofta, eller deltar i kulturlivet i lika stor utsträckning som övriga befolkningen (SCB 2023).

Myndigheten för delaktighet driver undersökningspanelen *Rivkraft* som består av personer med funktionsnedsättningar. Panelen svarar att några av de största hindren för att kunna delta i fritidsaktiviteter är att man inte har någon att genomföra aktiviteten med, att det är svårt att ta sig till aktiviteten, och att det saknas information om aktiviteten (MFD 2020a:28–33).

Konsekvensen av att den befintliga lagstiftningen om tillgänglighet och användbarhet inte följs och att åtgärdsprogrammen varit ineffektiva, är att det

---

² 300 miljoner kronor motsvarar cirka 880 miljoner kronor i 2024 års penningvärde.
<https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/prisomraken/>

fortfarande finns hinder som påverkar människors möjligheter att delta i samhället.

1.2.4 Stora brister i Sveriges arbete med konventionen

Arbetet med att förverkliga de mänskliga rättigheterna går långsamt. Enligt funktionsrättskonventionens artikel 33 ska en oberoende nationell mekanism ”främja, övervaka och skydda genomförandet av konventionen”, ett uppdrag som utförs av det nya Institutet för mänskliga rättigheter sedan 2022 (SFS 2021:642). Konventionen kräver också att staterna rapporterar hur arbetet fortskrider (artikel 35) och låter FN granska rapporten (artikel 36).

I samband med FN:s senaste granskning, 2024, mottog Sverige skarp kritik angående implementeringen av konventionen. FN anser bland annat att kunskapen kring både konventionen, och kunskapen om behoven hos personer med funktionsnedsättningar, fortfarande är låg, trots att det gått 15 år sedan konventionen ratificerades (FN 2024). Många av bristerna som pekades ut vid FN:s föregående granskning 2014 finns kvar, och dessutom har försämringar skett inom flera områden (Institutet för mänskliga rättigheter 2024a). Enligt Institutet för mänskliga rättigheter (2024a:7) är Sverige långt ifrån att uppfylla funktionsrättskonventionen, särskilt eftersom ”det saknas ett sammanhållet strategiskt arbete för att genomföra [den]”.

FN kritiserar vidare att personer med funktionsnedsättningar och funktionsrättsrörelsen inte är en del av processerna i de frågor som berör dem, där framförallt bristen på strukturerad involvering kritiserats (FN 2024). Funktionsrättsrörelsen menar att de involveras för sent i beslutsprocesserna, och att synpunkter och förslag varken tas på allvar eller beaktas (Institutet för mänskliga rättigheter 2024a).

I den fördjupade granskning som Institutet för mänskliga rättigheter (2024a) gjort framkommer att tillgänglighet förhandlas bort i de kommunala processerna till förmån för exempelvis konstverk. Institutet lyfter också att åtgärdandet av befintliga hinder går alldeles för långsamt. Både FN (2024) och Institutet för mänskliga rättigheter (2024a) anser att Sverige behöver använda universell utformning i större utsträckning inom *alla områden*, bland annat inom utvecklingen av offentliga rum och kollektivtrafik, och för att säkerställa jämlik tillgång till information och tjänster.

För att Sverige ska bli tillgängligt för alla människor behöver vi förändra hur vi arbetar. En systematisk tillämpning av universell utformning ska säkerställa att de miljöer, produkter, och tjänster som utvecklas och används fungerar för alla människor (Prop. 2016/17:188; Boverket 2024).

1.3 Möjligheter att delta i samhällsplaneringen

Alla ska kunna förstå och påverka hur samhället planeras. En del av Sveriges nationella mål för arkitektur-, form- och designpolitiken är att ”alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön” (Prop. 2017/18:110 s. 19). Det stämmer överens med syftet för samrådet för detaljplaner, som är ”att få fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt och att ge möjlighet till insyn och påverkan” (5 kap. 12 § PBL).

I plan- och bygglagen, PBL (SFS 2010:900), regleras hur samrådet ska gå till, vilka dokument som ska tas fram och vilka som ska delta. Både funktionsrättsorganisationer och privatpersoner ska ges tillfälle till samråd (5 kap. 11 § PBL). Enligt Myndigheten för delaktighet (2024b:20; 2024c) är det endast åtta kommuner som särskilt vänder sig till enskilda individer med funktionsnedsättning ”i stor utsträckning” för att få kunskap och synpunkter på större projekt i kommunen. Resterande kommuner, bland annat Uppsala, förlitar sig på det ordinarie samrådet i de flesta eller alla projekt (MFD 2024c).

Kommunen ska också göra vissa dokument tillgängliga på kommunens webbplats, bland annat själva förslaget och de planeringsunderlag som ligger till grund för förslaget (5 kap. 13 § PBL). Enligt lagen om tillgänglighet till digital offentlig service (SFS 2018:1937) ska allt innehåll som publiceras på kommunens webbplats vara tillgängligt för personer med olika förmågor, genom att leva upp till webbriktlinjerna WCAG 2.1 (Myndigheten för digital förvaltning [Digg] 2024). Men tillgången till informationen som krävs för att kunna delta i samrådet skiljer sig åt mellan kommunerna. I Myndigheten för delaktighets undersökning svarar 70% av kommunerna att man har rutiner för att kontrollera om digitalt informationsmaterial följer riktlinjerna, och knappt tre fjärdedelar, 74%, svarar att de kan ta fram alternativ text när behovet uppstår (MFD 2024b:25, 28). Uppsala kommun uppger att de både har rutiner, och kan möta behovet om och när det uppstår (MFD 2024c).

Enligt Boverket (2023c) finns inga ytterligare krav på hur ett samråd ska gå till, och formen får anpassas för att fungera i varje enskild situation. Både Boverket (2023c), och Sveriges kommuner och Regioner (2024) har tips på metoder kan fungera i olika situationer. Boverket (2023c) poängterar också att det är viktigt att så många som möjligt får chans att delta i samrådet och att tiden för samrådet spelar roll för exempelvis säsongsbetonade områden. Dessutom ska alla synpunkter som kommer in under samrådstiden hanteras och beaktas, oavsett vilken form de lämnas in i (ibid.).

Det finns alltså få riktlinjer som styr hur samråden ska fungera, men plan- och bygglagen är tydlig. Alla berörda ska få tillfälle till samråd, tillgång till

informationen som krävs för att förstå projektet, och möjlighet att lämna synpunkter inom samrådstiden.

1.4 Syfte och frågeställningar

För att vi ska kunna planera och bygga ett hållbart samhälle som inte diskriminerar, behöver människor med spridda förmågor kunna delta i den kommunala planprocessen. Därför vill jag bidra med kunskap om universellt utformade samråd, som kan ge alla människor möjlighet till insyn och påverkan, och samtidigt förbättra kommunens möjligheter att ta fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt.

Syftet med studien är att utreda om, och i så fall hur, samrådet i planprocessen ger upphov till funktionshinder som påverkar människors möjligheter att delta i planeringen av samhället. Vidare är syftet att beskriva hur samrådet för detaljplaner kan förbättras enligt principen om universell utformning, samt möjliggöra fortsatt utveckling av kunskapen.

Följande två forskningsfrågor har formulerats:

1. Hur kan samrådet för detaljplaner förbättras enligt principen om universell utformning?
2. På vilka sätt möjliggör eller hindrar det nuvarande samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun deltagande från individer med olika funktionsförmågor?

Målet är att sammanställa kunskaper kring universell utformning, samskapande, och inkludering i en checklista, analysera samrådet med checklistan som bedömningsgrund, samt diskutera hur checklistan kan förbättra samrådet för alla. Checklistan blir ett första utkast till ett universellt utformat samråd, och kan användas i arbetet med att förverkliga de mänskliga rättigheterna i stadsbyggnadssammanhang.

1.5 Avgränsningar

Studiens utgångspunkt är att det samråd som sker, oavsett metod, maktförhållanden och tidpunkt, ska fungera lika bra för alla som vill delta i det. Samrådet för detaljplaner kritiserar återkommande för att komma för sent i

planprocessen (Bornemark 2016; Borup 2016), för att önskemål från bland annat fastighetsutvecklare väger tyngre än önskemål från boende (Sandberg 2016; Sandin 2022), och för att många eller alla viktiga beslut redan är fattade (Borup 2016; Dalholm Hornyánszky 2022; Sandin 2022). Dessa problem behandlas inte i detta arbete.

Inkludering i planprocessen är en rättighet, och antas vara en förutsättning för inkludering i samhället i stort. Människor påverkas olika mycket av funktionsnedsättningar beroende på vilka andra förutsättningar man har, till exempel ålder, kön, socioekonomisk status, namn, och språkkunskaper. Detta kallas intersektionalitet, och är avgörande för att förstå större strukturer och konsekvenserna av dem. Studien har begränsats till att diskutera funktionsnedsättningar som en isolerad företeelse, dock med en medvetenhet om att verkligheten är mer komplex. Inte heller andra faktorer som kan påverka möjligheten till delaktighet för personer med funktionsnedsättningar, exempelvis ekonomi eller attityder, behandlas vidare.

Studien har begränsats till svenska funktionsrättsförbunds arbete med inkludering inom den egna verksamheten, och hur de rekommenderar att andra ska göra. Varken andra förbund inom civilsamhället eller forskning från andra discipliner, till exempel utbildning, har ingått i studien. På grund av arbetets omfattning har resultatet inte förankrats med funktionsrättsrörelsen.

1.6 Målgrupp

Uppsatsens främsta målgrupp är personer som arbetar inom, eller är intresserade av, stadsbyggnadsfrågor och hållbart samhällsbyggande i Sverige. Vidare består målgruppen av personer som arbetar med samråd och dialoger på olika sätt, samt andra som vill lära sig mer om universell utformning.

1.7 Personlig utgångspunkt

Enligt Sánchez (2010) är det näst intill omöjligt att genomföra kvalitativa studier utan att påverkas av sina egna värderingar, och därför är det viktigt att läsaren ges möjlighet att förstå vilka förutsättningar som kan ha påverkat de val som gjorts. Min uppsats har onekligen påverkats av mig, mina erfarenheter och funktionsförmåga; det är jag som valt ämne och inriktning, formulerat frågor och sökt mer information. Min studie utgår dessutom från min personliga erfarenhet av att delta i samråd.

Jag har en osynlig funktionsnedsättning och möter många hinder i min vardag. Min erfarenhet av att delta i samrådet som en person som råkar ha en funktionsnedsättning är just det, *min erfarenhet*, och är inte en uttömmande beskrivning av hur andra skulle uppleva samma situation. Jag vet inte hur det känns att ha andra funktionsförmågor än de jag har och jag har inte simulerat några förmågor på egen hand i samband med studien. I de fall andras erfarenheter nämns baseras de på mina iakttagelser av andra deltagare, eller på beskrivningar av snarlika situationer.

1.8 Val av begrepp

I uppsatsen används samma begrepp som i funktionsrättskonventionen, *personer med funktionsnedsättning*, istället för att beskriva människor som *funktionsnedsatta*. Genom att använda *person först-språk*, hoppas man förtydliga att man först och främst pratar om människorna, inte nedsättningarna (Institutet för språk och folkminnen u.å.).

Enligt språkvetaren Lind Palicki (2021) finns det dock en risk att den här typen av språkbruk förstärker samhällets syn på funktionsnedsättningar som något sämre. Det är endast i situationer där vi tycker att egenskapen är negativ som det finns en vilja att använda *person först-språk* (Lind Palicki 2021). I facklitteratur används inte *person först* när vi pratar om akademiker, glasögonbärare eller föräldrar, medan tiggare, alkoholister, och funktionsnedsatta omnämns som personer som tigger, personer med alkoholmissbruk, och personer med funktionsnedsättning. Begreppen *person med...* tenderar också att oftare användas i sammanhang där vi pratar *om* någon, berättar vad den vill och behöver – istället för att personen får berätta själv (Lind Palicki 2021).

Ibland används begreppet *funktionsvariation* som synonym till funktionsnedsättning, men funktionsvariation betyder att *alla människor* har olika förutsättningar (Johansson 2023). Varken Socialstyrelsen eller Funktionsrätt Sverige rekommenderar att funktionsvariation används i kommunikation som handlar specifikt om personer med funktionsnedsättningar.

I inledningen till funktionsrättskonventionen står att koncepten *funktionsnedsättning* och *funktionshinder* utvecklas kontinuerligt (punkt e, i FN 2006:33; Prop. 2008/09:28). Begreppen som används i uppsatsen bör alltså förstås som produkter av sin tid, och att innebörden och användningen av begreppen kan förändras.

Bland personerna med funktionsnedsättningarna råder olika uppfattningar om vilka formuleringar som känns bra och det är viktigt att vara lyhörd och respektera detta. Jag har gjort mitt bästa för att använda de begrepp som

personen eller funktionsrättsrörelsen själva föredrar, men trots det kan felaktigheter ändå finnas med i uppsatsen.

1.9 Uppsatsens utformning

En uppsats som handlar om ett inkluderande samhälle måste också kunna läsas av människor med olika funktionsförmågor. Därför har jag gjort medvetna val kring språkbruk och textens utformning, utformningen av grafiska element, samt uppsatsens struktur. Förhoppningen är att alla som är intresserade av ämnet ska kunna läsa uppsatsen, och dessutom att själva uppsatsen kan synliggöra olika krav för de läsare som inte är vana att möta andra funktionsförmågor.

1.9.1 Språkbruk och textens utformning

Utgångspunkten har varit att uppsatsen ska vara enkel att läsa. Boken *19 råd för att skriva begripligt* från projektet *Begriplig text* (2019) innehåller tips som kan öka textens kognitiva tillgänglighet. Projektet *Begriplig text* var ett samarbete mellan flera förbund inom funktionsrättsrörelsen: Dyslexiförbundet, Afasiförbundet, Autism Sverige, samt Riksförbundet FUB.

Textens läsbarhet

Texten är luftig för att underlätta för läsaren. Deltagarna i *Begriplig text* (2019) upplevde att en rad var bekväm att läsa om den innehöll mellan 50–55 tecken inklusive blanksteg. Radlängden kunde ökas till 70–75 tecken om varje sida endast innehöll en spalt och om marginalerna var fria från störande element (*Begriplig text* 2019).

I uppsatsen är raderna ungefär 70–80 tecken inklusive blanksteg. Det beror på att en för lång text också kan verka avskräckande (*Begriplig text* 2019), och en förkortning av radlängden skulle innebära att uppsatsen blir ungefär 20 sidor längre. Jag har försökt motverka att radlängden fortfarande kan göra texten svårare att läsa genom att vara noggrann med andra råd ur boken. Texten är vänsterjusterad, det finns många mellanrubriker som delar upp texten, och i slutet av varje kapitel finns tydliga sammanfattningar i listform. Jag har också valt typsnitt där bokstäverna är enkla att tyda och som inte strular på skärmar.

Förkortningar

I uppsatsen används nästan inga förkortningar. Förkortningar kan vara svåra att förstå, och svåra att komma ihåg betydelsen av (*Begriplig text* 2019). Dessutom finns en risk att talsynteser inte läser upp förkortningen på ett begripligt sätt.

Vissa förkortningar är så vanliga att vi betraktar dem som egna ord, exempelvis tv, EU och FN, och de behöver sällan förklaras (ibid.). Därför krävs alltid en avvägning för att avgöra om förkortningen behöver skrivas ut.

I uppsatsen har *universell utformning* inte förkortats till *UU*, trots att förkortningen *UU* är vanlig i texter om universell utformning. Än så länge är förkortningen inte allmänt vedertagen och jag kan inte förvänta mig att alla läsare kommer ihåg förkortningens innebörd. Jag har därför valt att skriva ut orden *universell utformning* varje gång begreppet används.

Däremot har jag valt att använda mig av förkortningar och *ibid.* för återkommande referenser inom parentes, enligt Harvardsystemet. Då kan förkortningarna göra texten enklare att läsa eftersom det visuella avbrottet i löptexten minskar.

Uppläst text

Uppsatsen går att läsa med talsyntes. Eftersom innehållsförteckningar kan vara svåra att lyssna på, finns en kort sammanfattning av vad alla kapitel innehåller i avsnitt 1.10 *Uppsatsens struktur*.

Jag har läst uppsatsen med de inbyggda talsynteserna i *Word* och *Adobe Acrobat Pro*, samt talsyntesprogrammet *TorTalk* som Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, tillhandahåller till alla studenter. Det har gett insikt om behovet av redaktionella förändringar för att texten ska flyta på bättre. Dessutom identifierades och åtgärdades problem med rubriknivåerna och uppläsningens ordning. I *TorTalk* finns även möjlighet att välja bort uppläsning av text inom parenteser. Därför presenteras all information, förutom referenser, direkt i löptexten.

Svensk terminologi

Målgruppen ges förutsättningar att förstå begreppen i uppsatsen. Uppsatsen är skriven på svenska eftersom den huvudsakliga målgruppen är personer som arbetar inom, eller är intresserade av, stadsbyggnadsfrågor och hållbart samhällsbyggande i Sverige.

Universell utformning är fortfarande relativt nytt i Sverige och det finns ett behov av att utveckla den svenska terminologin. Ett led i detta var att översätta Steinfeld och Maisels *8 mål för universell utformning* till svenska, se Tabell 4 på sidan 40. Ambitionen var att få till en översättning som ligger så nära det amerikanska originalet som möjligt, även gällande ordklasser och alternativa tolkningar av begreppen.

Lättläst svenska

På sidorna 6–12 finns en sammanfattning av uppsatsen på lättläst svenska. En text på lättläst svenska ska innehålla samma information som den vanliga texten men vara skriven på ett enklare sätt. Lättläst svenska har delvis egna skrivregler. Eftersom jag inte kan bedöma om den lättlästa texten är tillräckligt bra, har jag förlitat mig på instruktioner om hur man skriver lättläst från Myndigheten för tillgängliga medier, MTM (u.å.), och Begripsam (Forsell & Johansson 2023).

1.9.2 Färg och figurer

Alla ges möjlighet att uppfatta informationen i uppsatsen. Det innebär bland annat att det går att läsa texten och förstå figurerna i gråskala, och att figurernas budskap framgår även om man inte ser figuren. Ingen information förmedlas enbart via färg.

Färgerna som används för text och figurer i uppsatsen har kontrollerats i bildredigeringsprogrammet *Photoshop* för att försöka säkerställa läsbarheten i gråskala, samt vid två typer av simulerad färgblindhet: rödblindhet och grönblindhet. I Tabell 1 illustreras hur färgerna som används i tabellerna i avsnittet 7.2 *Analys av samrådsdeltagande* kan upplevas för en person med fullt färgseende respektive grönblindhet, och i gråskala. Tänk på att personer med fullt färgseende får ut mest information av tabellen.

Tabell 1. Simulering av hur färgerna i uppsatsens tabeller kan påverkas vid olika färgseende eller utskriftsval. Färgåtergivningens kan variera mellan olika skärmar och skrivare. Tabellen innehåller ingen annan information.

Kriterier	Fullt färgseende	Grönblindhet	Gråskala
Ett uppnått kriterium	Uppnås	Uppnås	Uppnås
Ett delvis uppnått kriterium	Delvis	Delvis	Delvis
Ett ouppnått kriterium	Uppnås ej	Uppnås ej	Uppnås ej
Ett ej kontrollerat kriterium	Ej kontrollerat	Ej kontrollerat	Ej kontrollerat
Ett ej tillämpligt kriterium	Ej tillämpligt	Ej tillämpligt	Ej tillämpligt

Färgerna har även kontrollerats för att säkerställa kontrasten mellan text och bakgrund med hjälp av verktyget *contrast checker* från Institute for Disability Research, Policy, and Practice vid Utah State University. Verktyget graderar kontrasten enligt de olika kravnivåerna i Web Content Accessibility Guidelines, WCAG 2.1 (WebAIM 2024). Webbricklinjerna WCAG ligger också till grund för Lagen om tillgänglighet till digital offentlig service (Digg 2024).

Det finns alternativtexter till alla figurer. Informationen om vad som ska ingå i en bildbeskrivning och hur den bör formuleras kommer från rapporten *Bildbeskrivning för tillgänglighet: Riktlinjer, forskning och praktik*, och Myndigheten för tillgängliga mediers *Riktlinjer för bildbeskrivning*, båda skrivna av Jana Holsanova (2019, 2023).

Tabellernas utformning

Tabellerna ser olika ut beroende på om informationen i dem främst kommer från den här studien eller från någon annan. En tabell med mörkgrön rubrikrad och vita rader, som Tabell 1, innehåller information som har sammanställts eller genererats i den här studien. En tabell med mörkblå rubrikrad och olivfärgade rader, som Tabell 2, innehåller information från andra. När informationen i tabellen kommer från någon annan anges detta också i tabellbeskrivningen.

Tabell 2. Visualisering av tabell med information hämtad från någon annan. Referensen anges inom parentes. Tabellen innehåller ingen annan information.

Exempel	Förklaring
Rad 1	Det här innebär texten på rad 1
Rad 2	Det här innebär texten på rad 2
Rad 3	Det här innebär texten på rad 3
Rad 4	Det här innebär texten på rad 4

Mycket av den viktigaste informationen finns samlad i tabeller för att det ska vara enkelt att hitta tillbaka dit. Uppsatsen blir enklare att förstå om man läser det som står i tabellerna.

1.10 Uppsatsens struktur

Uppsatsen består av 8 kapitel. Här finns en kort sammanfattning av vad varje kapitel innehåller.

- Kapitel 2 och 3 innehåller en fördjupad bakgrund om universell utformning, och principens roll i designprocessen.
- Kapitel 4 innehåller en översiktlig beskrivning av de huvudsakliga metoderna som använts i studien. Metoderna beskrivs sedan närmare i respektive kapitel.

- Kapitel 5 är sammanställningen av de krav som funktionsrättsrörelsen identifierat för att deras medlemmar ska kunna delta i möten och dialoger.
- Kapitel 6 är mina erfarenheter från två samråd för detaljplaner i Uppsala kommun.
- Kapitel 7 innehåller analysen av tillgängligheten på samråden för detaljplaner i Uppsala kommun, baserat på den sammanställda checklistan från kapitel 5 i jämförelse med erfarenheterna från kapitel 6.
- Kapitel 8 är diskussionen av resultatet och förslag till framtida forskning.

Alla kapitel inleds med en kort text om vad kapitlet handlar om. Sedan kommer en redogörelse för hur informationsinsamlingen eller arbetet gått till, och därefter resultatet av den, alltså själva informationen. I slutet av varje kapitel finns en sammanfattning av de viktigaste lärdomarna.

2. Principen om Universell utformning

För att alla människor ska kunna åtnjuta de mänskliga rättigheterna, och för att vi ska nå målen om ett hållbart samhälle, behöver vi planera och bygga på ett mer inkluderande sätt. Funktionsrättskonventionen kräver att samhället ska byggas utifrån principen om universell utformning. Eftersom Sverige ratificerat konventionen ska vi arbeta med att förverkliga den. För att kunna använda oss av principen om universell utformning behöver vi först veta vad den innebär.

Det här kapitlet innehåller en kunskapsöversikt om universell utformning. Först förklaras begreppet i allmänhet, med olika definitioner, principer och mål på ett övergripande plan. Därefter tydliggörs vad som är skillnaden mellan universellt utformat och tillgängligt, och slutligen vem eller vilka som har nytta av universell utformning.

2.1 Hur tog jag reda på det här?

Universell utformning är ett relativt nytt forskningsområde i Sverige. Mycket av den information och vetenskaplig litteratur som jag tagit del av på svenska eller med svenska författare har publicerats under tiden jag skrivit min uppsats. Eftersom det saknas en svensk lärobok i universell utformning har jag valt att göra en grundligare genomgång av ämnet än vad som annars är brukligt i uppsatser.

Litteraturoversikten är baserad på kedjesökningar, med utgångspunkt i Boverkets (2023a) seminarieserie om universell utformning och den kunskapsöversikt som presenterades från Certec vid Lunds Tekniska högskola, och Kungliga tekniska högskolan, KTH. Kompletterande sökningar har gjorts i *Google scholar* och SLU-bibliotekets söktjänst *Primo*.

2.2 Ett nytt sätt att tänka

Samhället är inte byggt för att passa alla människor, men det går att ändra på. I 1960-talets USA skrev Jane Jacobs att stadens offentliga liv sker på trottoaren, men samtidigt saknade många människor möjligheten att komma upp på trottoaren och var på så vis uteslutna från att delta (Hamraie 2017:95). Redan 15 år tidigare, under 1940-talet, påpekades problemet med att veteranerna som skadats under andra världskriget inte kunde försörja sig eftersom det var svårt att röra sig i städerna med rullstol (ibid.). Till en början saknades den politiska viljan att genomföra förändringar i stadsrummet för människor som aldrig var ute på gatorna, eftersom man inte förstod att det var gatans utformning som var problemet (Hamraie 2017:97–98). Detta cirkelresonemang motbevisades av funktionsrättsrörelsen och sedan 1970-talet har *curb cuts*, nedsänkta trottoarkanter, gjort det möjligt för fler att delta i samhället (ibid.). I USA följdes detta av krav på att införa ramper och andra anpassningar för att öka tillgängligheten, och formulerades senare som minimikrav i lagar och regler (ibid.).

Kampen för den nedsänkta trottoarkanten är idag en symbol för funktionsrättsrörelsens kamp för tillgänglighet och delaktighet (Hamraie 2017:95; Lid 2020:162), och det engelska begreppet *curb-cut effect* används inom olika designdiscipliner för att illustrera att små anpassningar kan göra stor skillnad (Hamraie 2017:100). Men anpassningarna, som kan kallas särlösningar, är också ett tecken på att alla människor inte funnits med bland de tänkta användarna från början (Müller 2021).

Arkitekten Ronald Mace, som är en av författarna till de sju principerna i Tabell 3, hade varit delaktig i utvecklingen av minimikraven för tillgänglighet i USA, men sedan fortsatt att utveckla sin designpraktik för att bli inkluderande (Hamraie 2017). Mace ansåg att minimikraven var begränsande för arkitekter och riskerade att hämma bra design som skulle kunna fungera för *alla* användare (ibid.). Hamraie (2017) beskriver att Mace och andra engagerade personer försökte flytta fokus, från särlösningar som främst var till för välbärgade personer med vissa specifika funktionsnedsättningar, till nya standardlösningar som fungerar för alla. Under 1980-talet formulerades idén om *universell utformning* (ibid.).

2.3 Definition

Universell utformning är en process vars mål är att produkter, tjänster, och miljöer ska kunna användas av alla utan att de behöver anpassas i efterhand

(Connell et al. 1997). FN definierar resultatet av universell utformning i funktionsrättskonventionens andra artikel:

”universellt utformade” betyder sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning. ”Universellt utformade” ska inte utesluta hjälpmedel för enskilda grupper av personer med funktionsnedsättning där så behövs. (FN 2006, svensk översättning i SÖ 2008: 26 s. 6)

När utformningen inte kräver särskilda tillägg för att alla ska kunna använda den, förtydligas att *alla* människor är välkomna att använda de produkter och miljöer som utvecklas (Hamraie 2017). En utformning som redan fungerar för alla har potential att ge arkitekten eller designern större inflytande över slutresultatet, eftersom den inte behöver modifieras eller bytas ut helt i efterhand för att följa tillgänghetslagstiftningar.

Universellt utformad betyder inte *one size fits all*, och det som eftersträvas är inte alltid en ensam lösning som fungerar för alla (Connell et al. 1997; Hedvall 2020:69). Ordet *universell* ska tolkas på samma sätt som vid universell sjukvård; alla ska få den vård de behöver - inte samma vård (Steinfeld & Maisel 2012:30).

2.3.1 Sju principer för design

Det finns 7 principer för universell utformning. Principerna är skrivna av tio arkitekter, designers och ingenjörer från *Centre for Universal Design* vid *North Carolina State University* i USA (Connell et al. 1997). Principerna, som återfinns i Tabell 3 på nästa sida, kan användas både som stöd under designprocessens gång och för att utvärdera färdiga lösningar (ibid.). Begreppet har sitt ursprung inom arkitektur men används idag inom många fler områden, bland annat produktutveckling, IT, och utbildning (Hamraie 2017).

Som man kan utläsa i principerna ställer universell utformning inget krav på att resultatet ska vara estetiskt tilltalande (Connell et al. 1997). Principförfattarna poängterar att principerna inte kan fungera som ensam vägledning till bra utformningar, eftersom faktorer som tekniska förutsättningar, kostnadseffektivitet, estetik, och kulturell lämplighet också påverkar (Connell et al. 1997; Steinfeld & Maisel 2012). Det är alltså fortfarande upp till arkitekten eller designern att skapa en bra helhet.

Enligt Hamraie (2017:226) möjliggör principerna diskussioner om universell utformning och tillgänglighet utan att specifika sjukdomar eller diagnoser behöver nämnas. Hamraie (2017:227) menar också att de sju principerna för universell utformning inte är statiska, alla som arbetar efter dem är med och fortsätter utveckla dem och deras innebörd.

Tabell 3. 7 Principer för universell utformning (Connell, B., Jones, M., Mace, R., Mueller, J., Mullick, A., Ostroff, E., Sanford, J., Steinfeld, E., Story, M., & Vanderheiden, G. 1997, svensk översättning av Certec u.å.).

Princip	Förklaring
1. Likvärdig användning	Utformningen är användbar och marknadsmässig för personer med varierande förmågor.
2. Flexibilitet i användning	Designen tillåter en stor variation av personliga preferenser och förmågor.
3. Enkel och intuitiv användning	Användningen ska vara lätt att förstå, oberoende av användarens erfarenhet, kunskap, språkförmåga eller nuvarande koncentrationsnivå.
4. Uppfattbar information	Designen kommunicerar nödvändig information till användaren på ett effektivt sätt, oberoende av omgivande förhållanden eller användarens sinnesförmågor.
5. Tolerans för misstag	Designen minimerar risker och allvarliga konsekvenser av misstag eller oavsiktliga handlingar.
6. Låg fysisk ansträngning	Designen kan användas effektivt och bekvämt med minimal uttröttnings.
7. Storlek och utrymme för åtkomst och användning	Designen har lämplig storlek och det finns utrymme så den går att komma till, nå, hantera och använda oberoende av användarens kroppsstorlek, hållning eller rörlighet.

2.3.2 Åtta mål för designprocessen

Principerna har kompletterats med åtta mål för designprocessen. Principerna upplevdes vara för allmängiltiga och svårare att använda, och Edward Steinfeld och Jordana Maisel (2012) formulerade därför åtta mål som kan guida valen som görs under designprocessen, se Tabell 4 på nästa sida.

Steinfeld och Maisel (2012) anser att det är viktigare att utformningen tar det befintliga sammanhanget i beaktande än att alltid använda en förutbestämd standard. Ett bestående krav är dock att utformningen inte hindrar användandet av individuella hjälpmedel (FN 2006).

Tabell 4. 8 mål för universell utformning (Steinfeld & Maisel 2012:90). Svensk översättning av författaren.

Mål	Förklaring
1. Kroppsanpassning	Passar ett brett spektrum av kroppsstorlekar och förmågor.
2. Bekvämlighet	Håller kraven inom lämpliga gränser för kroppsfunktion.
3. Uppmärksamhet	Säkerställer att nödvändig information är enkel att uppfatta.
4. Förståelse	Gör metoder för styrning och användning intuitiva, tydliga och entydiga.
5. Välbefinnande	Bidrar till att främja hälsa, undvika sjukdom och förhindrar skador.
6. Social inkludering	Behandlar alla grupper med värdighet och respekt.
7. Personalisering	Erbjuder valmöjligheter och uttryck av personliga preferenser.
8. Kulturell lämplighet	Respekterar och förstärker kulturella värden och det sociala och miljömässiga sammanhanget i varje designprojekt.

Målen kan också användas för att ta fram specifika riktlinjer för universell utformning inom olika designdiscipliner (Steinfeld & Maisel 2012). Dessa riktlinjer behöver arbetas fram tillsammans med personer med funktionsnedsättningar för att säkerställa användbarheten (se artikel 4, 3 i funktionsrättskonventionen). Med målen och riktlinjerna som grund kan man ta fram strategier för hur arbetet kan ske, och samla praktiska exempel i en exempelsamling för enkel åtkomst i framtida projekt (Schön 1983 se Steinfeld & Maisel 2012:89; Prominski 2016:195).

2.4 En pågående process

Universell utformning innebär en ständig strävan efter förbättringar. De som uppfattar universell utformning som färdiga produkter, tjänster, och miljöer kritiserar konceptet för att vara en utopi, det perfekta samhället som vi aldrig kommer kunna nå (Steinfeld & Maisel 2012:29). Men enligt Steinfeld och Maisel bör universell utformning tolkas som en process:

Universell utformning är en process som skapar förutsättningar för en mångfaldig befolkning genom att förbättra människors prestationer, välbefinnande samt sociala deltagande. (Steinfeld & Maisel 2012:29, svensk översättning i Hedvall et al. 2022:165)

När universell utformning förstås som en process med kontinuerligt förbättringsarbete, där det slutgiltiga målet är full delaktighet och tillgänglighet, minskar kraven på ett perfekt resultat som inte tar hänsyn till det befintliga sammanhanget (Steinfeld & Maisel 2012:29).

Författarna menar vidare att det aldrig går att bli helt färdiga och nå en universellt utformad värld eftersom förutsättningarna ständigt förändras (Steinfeld & Maisel 2012:69). Detta gäller särskilt i komplexa designutmaningar som offentliga miljöer, där arkitekten måste förhålla sig till utveckling inom många olika områden som kan påverka användandet av platserna. Till exempel har tekniska framsteg lett till behov av privata rum och lugna vrår utanför det egna hemmet för att människor ska kunna prata i telefon, vilket var svårt att förutse (Steinfeld & Maisel 2012:167).

Enligt Hedvall, Ståhl och Iwarsson (2022) ska universell utformning inte heller betraktas som en helt egen förbättrings- eller designprocess, utan snarare som ett tankesätt som är användbart i alla befintliga designprocesser. Universell utformning handlar om att säkerställa att alla perspektiv finns med i alla designprocesser och att kraven som olika funktionsförmågor ger upphov till behandlas med lika stor respekt (Hedvall et al. 2022:165). Vi bör därför försöka inkludera universell utformning i våra befintliga designprocesser (ibid.).

2.5 Universell utformning eller tillgänglighet?

Universell utformning är ett bredare begrepp än tillgänglighet. Enligt Steinfeld och Maisel (2012) är det problematiskt att universell utformning ibland förstås som ett nytt sätt att prata om tillgänglighetsanpassningar och minimikrav, eftersom det är att helt missuppfatta vinsten med universell utformning. Tillgänglighet handlar specifikt om att minska funktionshinder för vissa grupper,

medan universellt utformade produkter, tjänster, och miljöer kan göra livet mer bekvämt för alla (Hedvall 2019).

Många ledare och beslutsfattare i låg- och medelinkomstländer har uppfattat universell utformning som något ouppnåeligt, en lyx som läggs ovanpå vanliga tillgänglighetsanpassningar – men det stämmer inte (Steinfeld & Maisel 2012:160). Universell utformning innebär att själva grundutformningen är användbar för alla, och handlar alltså *inte* om att särlösningarna ska vara estetiskt tilltalande (ibid.).

Lid (2020:94) menar också att universell utformning inte är summan av tillgänglighet för flera grupper, utan snarare ett nytt sätt att förstå jämlik tillgång med utgångspunkten att människor är olika.

2.5.1 Ekonomiska överväganden

En annan vanlig kritik mot universell utformning är att det är dyrt (se exempelvis Boverket 2023a; Ielegems & Vanrie 2023). Men konsekvensen av att inte utforma universellt är att alla människor inte kan delta i samhället på lika villkor. Universell utformning ska användas i alla stadsbyggnadssammanhang och i många fall är det billigare än att lägga till traditionella tillgänglighetsanpassningar i efterhand (FN 2014:12–13; Myndigheten för delaktighet [MFD] 2022b:14).

På Island är den allmänna uppfattningen att universell utformning kostar 30% mer än traditionell utformning, medan studier visar att den reella ökningen endast är 3,5% (Tunström & Löfving 2020). I Kanada är den förväntade kostnadsökningen för universellt utformade byggnader 0-1% (HCMA Architecture + Design 2020). En belgisk studie visar att universellt utformade byggnader i Belgien, Tyskland och Schweiz innebär en ökad kostnad med 0,94-3,92% beroende på byggnadstyp, och att anpassning av befintliga byggnader alltid blir dyrare, oberoende av byggnadstyp (Ielegems & Vanrie 2023:14). I jämförelse med traditionellt utformade projekt beräknas alltså kostnadsökningen för ett universellt utformat projekt vara marginell, om det uppkommer någon kostnadsökning överhuvudtaget (FN 2014:13).

Enligt Lid (2020) kan de ekonomiska vinsterna med universell utformning och tillgänglighet vara svåra att beräkna eftersom det är svårt att sätta ett monetärt värde på att alla får möjlighet att till exempel gå på bio. Hedvall (2019) kritiserar kostandsfokuset för att vara allt för kortsiktigt och efterlyser beräkningar på hur stora *mervinsterna* kan bli över tid.

2.5.2 Bra för alla

Det är tydligt att universellt utformade produkter, tjänster, och miljöer kan vara till stor nytta för alla, även om universell utformning har sina rötter i funktionsrättsrörelsen (Steinfeld & Maisel 2012:42; FN 2014:13). Till exempel användes både glasögon och bildtelefoner som hjälpmedel innan de fanns allmänt tillgängliga (Steinfeld & Maisel 2012:308, 319), och nu är både solglasögon och möjligheten till videosamtal i telefoner mycket vanligt.

Carmona, Tiesdell, Heath och Oc (2010) hävdar att det faktum att vi fokuserar på att resultatet av universell utformning kan hjälpa personer med funktionsnedsättningar gör att vi riskerar att glömma bort att det är bra för alla. Enligt Law kan det hjälpa att sluta definiera personer med funktionsnedsättning som *en* grupp, utan snarare se funktionsnedsättningar som en naturlig del av den mänskliga mångfalden (Law 2010 se Steinfeld & Maisel 2012:85–86).

I *Riktlinjer för att beakta och inkludera tillgänglighet i standarder* poängterar Svenska institutet för standarder att produkter och miljöer som är universellt utformade särskilt gynnar personer som *tillfälligt* har en annan funktionsförmåga än de brukar, till exempel personer som tappat bort sina glasögon, brutit ett ben eller fraktar en tung rullväska (SIS-CEN/CENELEC Guide 6:2017).

2.6 Sammanfattning av kapitlet

- Universell utformning skapar förutsättningar för inkludering i samhället.
- Universell utformning är bra för alla men nödvändigt för en del.
- Universell utformning hindrar inte användandet av individuella hjälpmedel.
- Universell utformning är ett tankesätt som ska användas i alla designprocesser.
- Vi kommer aldrig att bli helt färdiga eftersom förutsättningarna förändras.
- Det finns 7 principer för design, och 8 mål för designprocessen. De kan användas för att analysera resultat, och för att ta fram riktlinjer och strategier inom specifika områden för att förenkla arbetet.
- Universell utformning ska vara kulturellt lämpligt och kan inte kopieras från andra utan vidare.

För att utforma produkter, tjänster, och miljöer som passar alla behöver vi först förstå vad alla behöver. Men att veta exakt vad alla behöver låter som en omöjlig uppgift, så hur gör man?

3. Universell utformning i designprocessen

Universell utformning är ett sätt att ge alla människor möjlighet att delta i samhället, och att nå målen om hållbar utveckling som specificerats i Agenda 2030 (Skr. 2021/22:247), särskilt mål 10: *Minskad ojämlikhet* och mål 11: *Hållbara städer och samhällen*. För att kunna utforma universellt behöver vi veta vilka funktionsförmågor som finns, och säkerställa att kraven som olika funktionsförmågor ställer behandlas med respekt och värdighet (Follette Story et al. 1998; Hedvall et al. 2022:165).

I det här kapitlet ges en överblick över hur universell utformning kan gå till. Först klargörs att universell utformning kräver ett förändrat tankesätt. Detta följs av en beskrivning av olika funktionsförmågor och deras roll i designprocessen, samt hur kunskapen kan användas och inte. Därefter förklaras hur man kan arbeta med samskapande i designprocessen, och hur man vet om den valda metoden är bra. Slutligen ges exempel på hur man löser problem med motstående intressen från personer med olika funktionsnedsättningar.

3.1 Hur tog jag reda på det här?

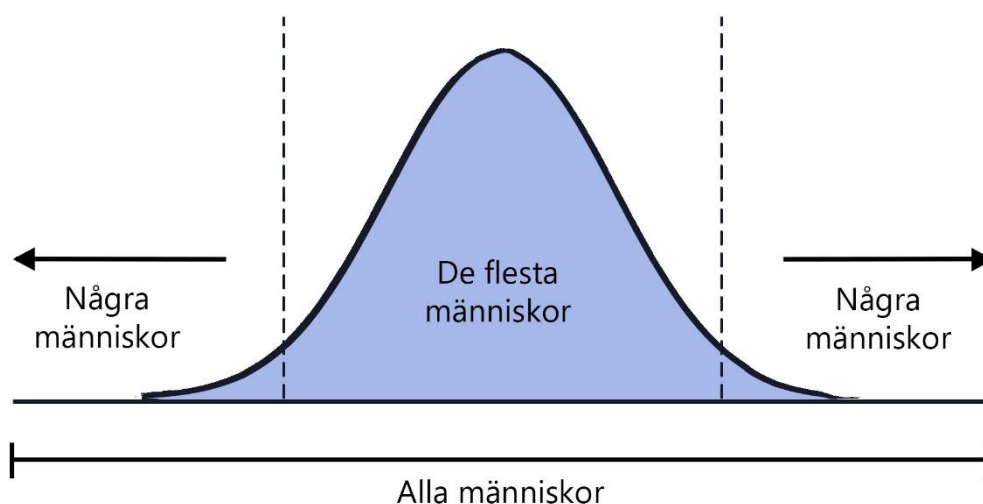
Den vetenskapliga litteraturen om universell utformning kommer främst från Certec vid Lunds tekniska högskola, LTH. Certec är en del av institutionen för designvetenskaper och bedriver forskning om universell utformning och samskapande inom flera områden.

Det finns också litteratur från forskare som samarbetar med Begripsam. Begripsam är ett företag och en förening som grundades i samband med ett projekt finansierat av Allmänna arvsfonden, med syfte att öka den kognitiva tillgängligheten i olika medier. Forskarna som leder projekten är knutna till olika universitet och högskolor i Sverige.

3.2 Att utforma för mänsklig mångfald

Lid (2020:104) menar att alla typer av utformning, arkitektur, och design utgår från en föreställning om hur människor är och vad de behöver. När utformningen, medvetet eller omedvetet, utgår från de flesta människorna och inte återspeglar den mänskliga mångfalden, uppstår ett behov av att anpassa utformningen med olika *särlösningar* (Hamraie 2017; Müller 2021). Då kan också en normativ *normalanvändare* identifieras i utformningen (Hamraie 2017).

Hedvall (2019) använder normalfördelningskurvan, Figur 1, för att illustrera vilka som brukar ingå bland de tänkta användarna och vilka som lämnas utanför. I normalfördelningskurvans ytterändar finns vanligen personer med icke-normativa funktionsförmågor. Enligt Müller (2021) finns informationen som behövs för att utforma för alla människor i ytterändarna, eftersom de människorna också ingår i *alla människor*. Universell utformning innebär att alla människor finns med bland de tänkta användarna och att lösningarna fungerar för alla redan från början (Hedvall 2019).

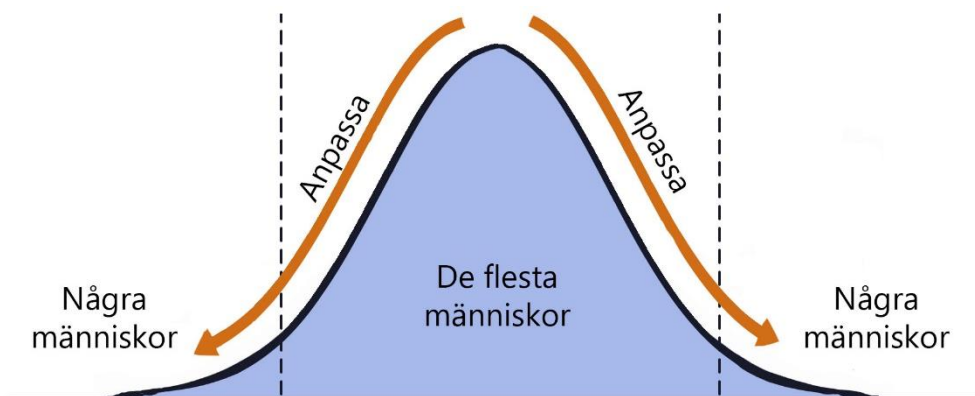

Figur 1. Normalfördelningskurvan har delats upp i "de flesta människor" och "några människor", och illustrerar vilka som brukar ingå bland de tänkta användarna och vilka som lämnas utanför. Fritt efter Hedvall (2019:297).

3.2.1 Designprocessens utgångspunkt

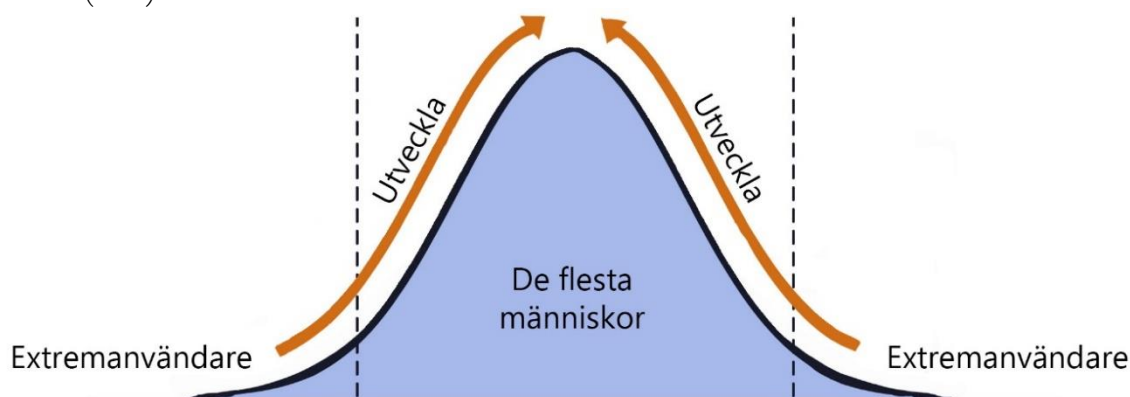
Universell utformning ska fungera för alla människor. I traditionella designprocesser, som inte utgår från universell utformning, är utgångspunkten att utformningen ska fungera för de flesta människor, normalanvändarna, och sedan kan förändringar eller tillägg göras för att utformningen ska fungera för fler (Lorentzen & Hedvall 2018), se Figur 2 på nästa sida. Dessa anpassningar kan kallas *särlösningar* (Müller 2021). Särlösningarna pekar också ut vilka

människor som inte tillhör normen, och bekräftar att deras upplevelser av produkter, tjänster, och miljöer inte är prioriterade (Hamraie 2017; Müller 2021).

Figur 2. Traditionell designprocess i relation till normalfördelningskurvan. En traditionell designprocess utgår från de flesta människorna, normalanvändarna, och sedan anpassas designen med sär lösningar för att fungera för människorna i normalfördelningskurvans ytterändar.

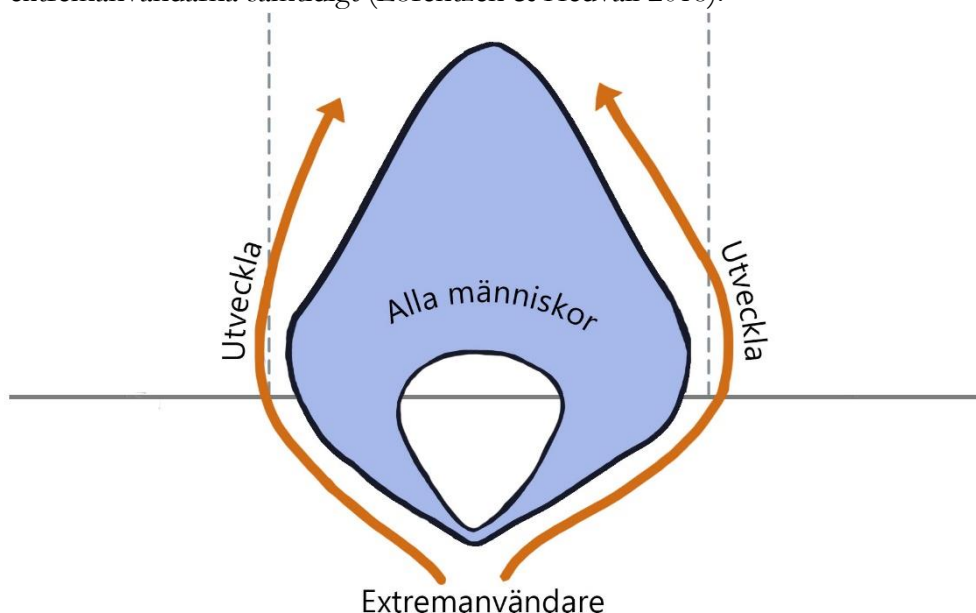
Enligt Lorentzen och Hedvall (2018) kommer slutprodukten att fungera bättre för alla om designprocessen utgår från de strängaste kravställarnas behov. De strängaste kravställarna, även kallade *extremanvändare*, är ”överkänsliga mot dålig design” och identifierar enkelt brister i en utformning (Johansson et al. 2022:10). När designprocessen utgår från extremanvändarna kan nya lösningar utvecklas, se Figur 3. Vilka funktionsförmågor extremanvändarna har skiljer sig åt mellan olika designdiscipliner och projekt, eftersom de tänkta slutprodukterna är olika (ibid.).

Figur 3. I en designprocess som utgår från extremanvändarnas krav utvecklas nya lösningar.

Men för att kunna utforma verkligt inkluderande lösningar, som inte exkluderar eller kräver sär lösningar, behöver människorna från normalfördelningskurvans *båda* ytterändar finnas med i designprocessen. Genom att utgå från *olika*

extremanvändare blir det enklare att utveckla lösningar som fungerar för alla (Johansson et al. 2022). Därför kan en designprocess för universell utformning beskrivas bättre genom att normalfördelningskurvan knyts ihop till en oval form med *en* utgångspunkt. Universell utformning ska fungera för de olika extremanvändarna samtidigt (Lorentzen & Hedvall 2018).

Figur 4. En designprocess för universell utformning utgår från de olika extremanvändarnas krav, där normalfördelningskurvans båda ytterändar bildar en gemensam utgångspunkt. Då kan nya lösningar utvecklas, som inkluderar alla människor. Fritt efter Lorentzen och Hedvall (2018:129) ([CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)).

3.2.2 Olika funktionsförmågor

För att kunna utforma universellt krävs kunskap om olika funktionsförmågor (Follette Story et al. 1998). Inom gruppen *personer med funktionsnedsättningar* finns det en större variation än det finns utanför den (Johansson 2019:83; Lid 2020:97). Kraven blir enklare att förstå om vi grupperar efter de olika funktionsförmågorna istället för diagnoser, eftersom diagnoser är både för breda och för specifika på samma gång (Johansson 2019:72). Det finns många olika funktionsförmågor, och kombinationer av förmågor, att utgå från under designprocessen.

Certec, vid Lunds tekniska högskola, delar in funktionsförmågorna i 6 kategorier där alla variationer går att kombinera, se Tabell 5 på nästa sida. De har tagit fram en kortlek med *variationskort* som till exempel kan användas som tankestöd i designprocessen (Certec 2022). Eftersom universell utformning inte ska förhindra användandet av individuella hjälpmedel (FN 2006), behöver vi också veta vilka individuella hjälpmedel som kan finnas och vad som krävs för att de fortfarande ska vara brukbara.

Tabell 5. Variationer i funktionsförmågor (Certec 2022).

Variation	Exempel	Hjälpmedel
Rörelse och räckvidd	Olika räckvidd. Svårighet att ta sig över kanter eller använda trappor. Gångsvårigheter, svårigheter med balans, svårighet med räckvidd, smärta, trötthet.	Rullstol, elrullstol, transportrullstol, rullator, kryckor, käpp, barnvagn, resväska, skrymmande föremål - leverans, bår/ambulans.
Syn	Färgblindhet, olika grader av synnedsättning och/eller blindhet. Känslig för starkt ljus/bländning. Bra med information via hörsel/känsl. Alla som ser dåligt kan inte läsa punktskrift.	Käpp, ledarhund, ledsagare, glasögon, förstoring, appar/dator, punktskrift, uppläst text, belysning.
Kognition och perception	Svårigheter att hantera för mycket samtidig information, trötthet/behov av vila, svårigheter med koncentration, svårigheter att hantera komplexitet, svårt att ta in text/läsa, svårt att göra sig förstådd.	Lättläst, appar/smartphone, kommunikationshjälpmedel, dämpande hörlurar.
Hörsel	Svårighet att uppfatta olika typer av ljud, problem med sorl/bakgrundsljud. Problem att samtala i grupp.	Hörapparat, teckenspråk, teckenspråkstolk, skrivtolk, visuell information.
Språk	Det finns många olika språk och dialekter representerade i Sverige. Långt ifrån alla som kan svenska har svenska som förstaspråk. Den som är ny i Sverige, eller på tillfälligt besök i landet kan inte alltid svenska. Det finns även andra variationer kopplade till språk och kommunikation som exempelvis tal-, läs- och skrivsvårigheter.	
Allergier	Personer med allergi och annan överkänslighet kan reagera på allergiframkallande ämnen från exempelvis pälsdjur och kemiska/irriterande ämnen från tobaksrök, parfym och parfymerade produkter. Även olika typer av mat kan framkalla allergi.	
Joker	Ingen normbrytande variation.	

Kortleken innehåller också en joker, bristande variation, som är tänkt att få designprocessens deltagare att reflektera över sina egna förutfattade meningar om vilka som ingår i designens målgrupp (Certec 2022).

3.2.3 Simulering av funktionshinder fungerar inte

Personer med funktionsnedsättningar behöver delta i designprocessen. Det går inte att utvärdera hur en produkt, tjänst, eller miljö fungerar för andra genom att själv testa att använda olika hjälpmedel, eftersom simulering av andra funktionsförmågor inte kommer ge tillförlitliga resultat (Lid 2020).

Funktionshinder uppstår i *relationen mellan människa och miljö*, och i en simulering saknas människan. Upplevelsen av ett hinder är högst personlig och kan inte återskapas av en person med andra funktionsförmågor (Hamraie 2017; Lid 2020).

Lid menar vidare att det inte finns något behov för arkitekter och designers att simulera användningen av hjälpmedel för att testa hur en miljö eller produkt fungerar eftersom den kunskapen redan finns hos de som använder hjälpmedlet i sin vardag (Lid 2020:79). Därför behöver personer med funktionsnedsättningar vara en del av designprocessen (Johansson et al. 2023:419). Enligt Hedvall (2019) är samskapande det mest effektiva sättet att förstå extremanvändarna. Listan med möjliga variationer i Tabell 5 kan också fungera som stöd för att veta vem man kan fråga.

Samtidigt betonar både Steinfeld och Maisel (2012), Lorentzen och Hedvall (2018), och Lid (2020) att simulering kan vara ett användbart verktyg under utbildning av designprofessioner för att hjälpa studenterna att bilda sig en uppfattning om vilka olika funktionsförmågor som finns och hur lätt eller svår en enskild uppgift kan vara. Detta kan med fördel göras med hjälp av utrustning och metoder som utvecklats tillsammans med funktionsrättsrörelsen (Steinfeld & Maisel 2012:313–314; Lorentzen & Hedvall 2018).

Hedvall, Ståhl och Ivarsson (2022) menar att det finns en risk att universell utformning får en för stark koppling till funktionsrättsrörelsen och att behoven hos andra samhällsgrupper förbises. Hedvall (2019) efterlyser designprocesser där andra specificerade grupper kan vara huvudfokus, exempelvis småbarnsföräldrar. Man bör dock vara medveten om att funktionsnedsättningar finns i alla samhällsgrupper, inte bara när man blivit gammal, och att även småbarnsföräldrar kan ha funktionsnedsättningar (Hamraie 2017).

3.2.4 Samma rättigheter är inte "motstående intressen"

Ibland kan olika variationer av funktionsförmågor ställa krav som verkar stå emot varandra, och då är det viktigt att arkitekten eller designern inte hakar upp

sig på dessa potentiellt motstående intressen (Talisie & Aikin 2006 se Johansson et al. 2023:426). I många fall går det att hitta lösningar på motsättningarna genom att personer med olika funktionsförmågor deltar designprocessen tillsammans. På 1970-talet experimenterade funktionsrättsrörelsen i USA med taktila varningssignaler vid de nya, nedsänkta trottoarkanterna för att personer med synnedsättningar inte skulle råka kliva rakt ut i gatan utan att märka det (Hamraie 2017:118). Det ledde så småningom fram till de taktila varningsplattor som används idag (ibid.).

I andra fall kan ”motsättningarna” lösas genom kommunikation. Det förekommer att ledar- och assistanshundsförare kategoriskt nekas tillträde till olika offentliga rum med motiveringen att personer med allergier eller hundrädsla kanske vistas där (MFD 2024d). Synskadades riksförbund och Astma- och allergiförbundet har dock kommit överens om att eventuella konflikter mellan personer med allergi mot hund och ledarhundsförare ska lösas genom kommunikation, inte genom att permanent stänga ute någon (Synskadades Riksförbund & Astma- och Allergiförbundet 2017). Förbunden är eniga om att alla har *samma rätt till delaktighet* och poängterar att de inte vill att samhället framställer deras intressen som motstående (ibid.).

3.3 Samskapande med extremanvändare

De strängaste kravställarna, extremanvändarna, behöver vara en del av processen från början, gärna redan vid problemformuleringen (Johansson et al. 2023:419, 426). Genom att samskapa med extremanvändare kan produkter, tjänster och miljöer fungera bättre för alla användare.

I forskningsprogrammet CoDeAc har Innovation Skåne, Funktionsrätt Skåne, RISE och Begripsam arbetat fram ett ramverk för hur samskapandet bör gå till (Johansson et al. 2022). Den viktigaste förändringen av designprocessen handlar om att fördela om tid från inledningens definiering av användare och deras krav, till ett löpande samarbete med extremanvändare (ibid.). I ramverket, se Tabell 6 på nästa sida, förtydligas att extremanvändarna ska vara del av processen på lika villkor och med jämlika förutsättningar som andra experter (ibid.). Precis som andra konsulter med expertkompetens behöver extremanvändarna ibland fundera innan de kan svara på en fråga, varför mer än ett tillfälle är att föredra (Johansson 2019:141).

För att få en bred bild av användarnas krav är det viktigt med en större grupp deltagare i designprocessen (Johansson et al. 2023:426). När deltagarna representerar olika funktionsrättsorganisationer minskar risken att viktiga

perspektiv glöms bort, särskilt om deltagarna får möjlighet att diskutera frågorna inom den egna organisationen mellan träffarna (ibid.).

Lid (2020) föreslår samverkan med personal från exempelvis habiliteringen för att säkerställa att alla perspektiv finns med. Certec:s (2022) variationskort och listan med möjliga variationer i Tabell 5 på sidan 48 kan också fungera som stöd när man funderar på vilka perspektiv som är underrepresenterade. Samskapande kan användas på alla olika nivåer, både för enskilda produkter, tjänster och miljöer, och för att ta fram riktlinjer för design inom specifika områden (Lid 2020).

Tabell 6. Ramverk för samverkan (Johansson et al. 2022).

Grundläggande principer	Etiska riktlinjer	Praktiska förutsättningar
Samarbetet är baserat på en idé om aktivt partnerskap.	Beslut vägleds av FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.	Förutsättningar, metoder, aktiviteter, material och kommunikation för projektet görs tillgängliga för alla deltagare.
Användare med funktionsnedsättning och deras respektive organisationer erkänns för att bidra med expertis utifrån ett extrem-användarperspektiv.	Samarbetet är baserat på rättvisa, jämlikhet och med respekt för mänsklig mångfald.	Projektplanen är indelad i ändamålsenliga moment och arbetsuppgifter som gör det möjligt för alla att delta och som ger tid för reflektion mellan aktiviteter.
Användare med funktionsnedsättning är representerade i alla relevanta delar av en utvecklingsprocess.	Lösningar ska fungera för bredast möjliga spektrum av användare. Eventuella begränsningar i funktionen ska dokumenteras och förklaras.	Aktiviteter utvärderas regelbundet genom hela processen och anpassa vid behov.
Användare erhåller ersättning på samma villkor som alla andra som deltar i arbetet.		
Samarbetet beskrivs i en skriftlig överenskommelse.		

3.3.1 Metoden är inte avgörande

Själva mötet behöver vara tillgängligt för att möjliggöra deltagande från personer med olika funktionsförmågor. I samband med flera studier om internet och teknik höll Johansson (2019:81) i designprocesser med personer med intellektuell och kognitiv funktionsnedsättning. Sammanlagt användes 12 olika metoder som också utvärderades ur tillgänglighetssynpunkt (ibid.). Det uppdragades att det inte finns några generella begränsningar för vilken metod som fungerar för samverkan, men det är avgörande att *strukturen* runt omkring fungerar bra och möjliggör deltagandet (Johansson 2019:141). Efter utvärderingarna av samskapandet kunde Johansson sammanställa en lista med 13 råd för samverkan. En nedkortad version återfinns i Tabell 7 nedan.

Tabell 7. Samlade råd för samverkan (Johansson 2019:141). Översatt och nedkortad av författaren.

Nr.	Beskrivning
1.	Tillfället börjar med informationen om tillfället.
2.	Tillfallets andra fas är resan till tillfället. Många människor upplever svårigheter i samband med transporter och bara några av dem beror på fysiska förmågor.
3.	Hjälp att hitta rätt varje gång, även inom byggnader.
4.	Flera tillfällen, med tid för återkoppling och reflektion, är att föredra.
5.	Skapa stödjande strukturer kring tillfällena.
6.	Mat och fika behöver övervägas noga. Måltider är ett tillfälle att skapa förtroende och bygga vänskap.
7.	Ha en tydlig struktur och håll schemat för att minska energiåtgången.
8.	Raster som saknar struktur kan vara mer energikrävande än återhämtande.
9.	Fundera på hur diskussionerna ska organiseras. Diskussionen behöver tillåta olika sätt att bidra, även icke-verbala.
10.	Det är en svår balansgång mellan att inte avbryta och att hjälpa någon att hitta orden genom att föreslå några när personen har fastnat mitt i en tanke.
11.	En annan balansgång är den mellan att låta människor prata fritt och "nu har vi bytt ämne och behöver avbryta" eller "vi har redan diskuterat det här och nu upprepar vi bara samma argument, så vi behöver gå vidare".
12.	Ett tillfälle avslutas när alla är hemma igen.
13.	Var konvivial! Det underlättar när saker blivit fel.

Enligt Myndigheten för delaktighet, MFD, (2023a) behöver man ta med metodvalet i beräkningen, eftersom det kan påverka de praktiska förutsättningarna och hur de stödjande strukturerna behöver utformas. Till exempel kan det uppstå svårigheter i gruppdiskussioner om det finns för få teckenspråkstolkare, eller om teleslingan fångar upp ljudet från flera grupper samtidigt (MFD 2023a).

3.3.2 Räkna med att funktionshinder finns i fler situationer

Man bör utgå från att kända funktionshinder kommer uppstå i liknande situationer (Johansson 2019). Om en person ska delta i ett digitalt möte där personen ska utvärdera funktionaliteten i en app utifrån sitt perspektiv som extremanvändare, kan den behöva hjälp med att öppna och logga in i programmet där videomötet ska hållas (ibid.). Detsamma gäller om en person behöver lättläst text för att förstå innehållet, då behöver den också förstå formuläret som används för att beställa information i ett mer tillgängligt format (ibid.).

Johansson (2019) föreslår att man kan genomföra ett övningstillfälle inför det första ordinarie samverkanstillfället för att öva på att delta i designprocessen, till exempel att bli tilldelad ordet, starta sin mikrofon, rösta, använda digitala ritverktyg med mera. Det kommer göra att samverkanstillfället fungerar bättre samtidigt som det bidrar till att minska eventuell stress och oro inför deltagandet (ibid.).

3.4 Sammanfattning av kapitlet

- Det finns många olika funktionsförmågor, och kombinationer av dem, som kan påverka hur någon kan använda en produkt, tjänst eller miljö.
- Universell utformning utgår från de strängaste kravställarna, extremanvändarna. Om utformningen fungerar för dem, kommer den att fungera för alla användare.
- Extremanvändarna bör vara en del av designprocessen för att säkerställa att behoven möts.
- Genom att personer med olika funktionsförmågor deltar i designprocessen kan eventuella motsättningar lösas.
- Designprocessen behöver fungera för personer med olika funktionsförmågor för att de ska kunna bidra, och de stödjande strukturerna är viktigare än metodvalet.

Det här kapitlet innehåller två fynd som kan vara till nytta för att utveckla planprocessens lagstadgade samråd med privatpersoner.

1. Det verkar inte krävas särskilda metoder för att personer med funktionsnedsättningar ska kunna delta, utan det är framförallt de stödjande strukturerna som är viktiga för att möjliggöra deltagande.
2. Vilka stödjande strukturer som är viktiga, och hur de behöver fungera, vet extremanvändarna bäst. Ett universellt utformat samråd utgår från de strängaste kravställarnas behov, alltså behöver extremanvändarna avgöra vilka stödjande strukturer som krävs för att samrådet ska möjliggöra deltagande från personer med olika funktionsförmågor.

4. Metod

För att besvara syftet och utreda om, och i så fall hur, samrådet i planprocessen ger upphov till funktionshinder, behövde jag både ta reda på hur samråden går till, och jämföra det med extremanvändarnas krav. Dessutom visar kraven som extremanvändarna ställer för att kunna delta, hur samrådet kan förbättras enligt principen om universell utformning.

I det här kapitlet finns en översiktlig beskrivning av hur arbetet gått till. Studien gjordes i tre steg: en litteraturstudie med syntes, en fallstudie med delvis autoetnografisk metod, samt en analys utifrån syntesen i relation till fallstudien. Resultaten redovisas sedan i tre kapitel, kapitel 5–7. En detaljerad genomgång av de olika metoderna och de avvägningar som gjorts finns i början av respektive kapitel. En diskussion om alternativa metoder, min egen påverkan, och hur avvägningarna kan ha påverkat resultatet finns i avsnitt 8.4 *Egna reflektioner kring studien* på sidan 103.

4.1 Litteraturstudie och syntes

Kapitel 5, *Inkludering enligt funktionsrättsrörelsens checklistor*, baseras på en litteraturöversikt med systematisk ansats, samt en tematisk syntes. En systematisk litteraturöversikt innebär att den som genomför studien identifierar och läser all relevant information för att sedan kunna göra en rättvisande sammanfattning av informationen (Thomas & Harden 2008). En tematisk syntes är en kvalitativ sammanställning av resultatet som går ut på att information från olika källor tolkas för att kunna jämföras med varandra och möjliggöra bredare analyser av informationen (ibid.).

I den här studien är det funktionsrättsrörelsens checklistor för tillgängliga möten som är den relevanta informationen. Det var dock inte möjligt att både söka efter och sammanställa checklistor från *alla* funktionsrättsförbund. För att ändå få ett så rättvisande resultat som möjligt, sökte jag efter checklistor hos

förbund som är verksamma inom de olika områden av funktionsförmågor som återfinns i Tabell 5 på sidan 48. Målet var att hitta minst en checklista från minst ett förbund per variation av funktionsförmåga. Dessa kompletterades också med checklistor från *Funktionsrätt Sverige*, som är funktionsrättsrörelsens samarbetsorgan, och *Myndigheten för delaktighet*, MFD.

I min sammanställda checklista har kriterierna delats upp i olika kategorier baserat på vad de handlade om. Kriterierna tolkades och formulerades om för att kunna delas upp eller slås ihop med liknande kriterier från andra förbund. Dubbletter och kriterier som inte var relevanta för planprocessens samråd sorterades bort för att checklistan skulle bli mer användbar. En mer detaljerad beskrivning av arbetet med att hitta och tolka checklistorna finns på sidan 57.

4.2 Autoetnografisk undersökning

Autoetnografi innebär att forskaren studerar världen genom att utgå från sig själv och de egna erfarenheterna (Bylund et al. 2021). Det sker vanligtvis genom att forskaren skriver och reflekterar, för att sedan analysera innehållet och belysa de strukturer som är orsaken till erfarenheterna (ibid.). Autoetnografi är särskilt vanligt inom *Critical Disability Studies*, funktionshinderforskning, eftersom erfarenheten av att leva i och med en funktionshindrad kropp inte kan återskapas av någon med en annan kropp och andra funktionsförmågor (Lid 2020; Bylund et al. 2021).

I kapitel 6, *Erfarenheter från samrådet i Uppsala kommun*, finns en fallstudie som delvis är genomförd med en autoetnografisk metod. Under läsåret 2023/2024 försökte jag delta i två samråd för detaljplaner i Uppsala kommun. Jag dokumenterade det som hände, mina erfarenheter och känslor i dagboksformat. Texten i dagboken analyserades för att identifiera iakttagelser som kunde användas i det fortsatta arbetet med analysen av samråden. En mer detaljerad beskrivning av hur samrådsdeltagandet gick till finns på sidan 67.

4.3 Analys baserat på syntesen

I kapitel 7, *Är samrådet i Uppsala kommun tillgängligt?*, jämförs mina erfarenheter från samråden med kriterierna från den sammanställda checklistan. Därefter bedömdes alla iakttagelser med checklistan som bedömningsgrund. Eftersom checklistan baseras på kraven från många olika människor visar bedömningen hur tillgängligt samrådet är för personer med olika funktionsförmågor. De kriterier som kräver en subjektiv bedömning baseras på min erfarenhet. En mer detaljerad metodbeskrivning för analysen och bedömningarna finns på sidan 81.

5. Inkludering enligt funktionsrättsrörelsens checklistor

Ett universellt utformat samråd passar ett brett spektrum av kroppsstorlekar och förmågor genom att uppfylla extremanvändarnas krav. De som bäst vet vilka kraven är, är extremanvändarna och deras intresseorganisationer. Flera förbund har tagit fram egna listor över vad man ska tänka på för att träffar och möten ska fungera för alla deltagare, samt listor med tips till butiksägare, vårdpersonal, skolpersonal och politiker. I det här kapitlet redogörs hur funktionsrättsrörelsen arbetar för att främja delaktighet i den egna verksamheten och samhället i övrigt, genom en litteraturöversikt med systematisk ansats, samt en tematisk syntes.

Först beskrivs hur informationen samlades in och bearbetades i avsnitt 5.1, därefter redovisas en sammanställd checklista för tillgängliga möten i avsnitt 5.2. Den sammanställda checklistan blir ett utkast för hur det befintliga samrådet kan förbättras genom universell utformning. Checklistan används sedan i analysen av samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun i kapitel 7.

5.1 Informationsinsamlingens genomförande

För att möjliggöra deltagande från personer med olika funktionsförmågor behöver de praktiska förutsättningarna finnas. För att ta reda på vilka de praktiska förutsättningarna är, har sökningar gjorts hos olika förbund inom funktionsrättsrörelsen. Eftersom resultatet av universell utformning ska vara kulturellt lämpligt har endast svenska förbund ingått i sökningen.

Målet var att hitta minst en lista för varje variation av funktionsförmåga från Tabell 5 på sidan 48. På Funktionsrätt Sveriges webbplats finns länkar till alla medlemsförbund. Övriga förbund hittades via sökningar på Google.

5.1.1 Identifiering av checklistor för tillgängliga möten

Jag har sökt på förbundens webbplatser med ord som ”checklista” och ”tillgängliga möten” i olika kombinationer. I de fall där webbplatsen saknade sökfunktion, eller sökningen inte gav några träffar, letade jag manuellt. Sökningarna genomfördes under våren och sommaren 2024.

Totalt söktes information på 15 webbplatser med koppling till funktionsrättsrörelsen. I Tabell 8 listas 14 av förbunden vars webbplatser ingick i sökningen, utifrån det variationsområde de främst representerar. Funktionsrätt Sveriges webbplats har också ingått i sökningen men passar inte in i tabellen på grund av sin status som samarbetsorgan för olika funktionsrättsförbund.

Utöver funktionsrättsförbunden har också Myndigheten för delaktighets webbplats ingått i sökningen då myndighetens checklistor rekommenderas av andra, exempelvis Riksförbundet FUB (2020), och även av Boverket (2021). Sammanlagt genomsöktes 16 webbplatser.

Tabell 8. Funktionsrättsförbund kopplade till olika variationer av funktionsförmågor.

Variation	Funktionsrättsförbund
Rörelse och räckvidd	DHR, Förbundet unga rörelsehindrade, Parkinsonförbundet, RBU
Syn	Synskadades Riksförbund
Kognition och perception	Autism Sverige, Begripsam, Hjärnskadeförbundet Hjärnkraft, Riksförbundet Attention, Riksförbundet FUB, Ångestförbundet ÅSS
Hörsel	Hörselskadades Riksförbund, Riksförbundet DHB, Sveriges Dövas Riksförbund
Språk	Sveriges Dövas Riksförbund
Allergier	Astma- och Allergiförbundet

Svenskt teckenspråk är den enda språkliga variationen som behandlas i uppsatsen. Detta beror på att studien har begränsats till funktionsnedsättningar och inte tar hänsyn till andra variationer av funktionsförmågor som kan påverka möjligheten till delaktighet. I verkligheten påverkar språkkunskaper i svenska, och i viss mån även engelska, också möjligheten till delaktighet i Sverige.

5.1.2 Sammanställning av tillgänglighetsfaktorer

Sammanlagt har 13 checklistor från sju förbund inom fem områden, samt Funktionsrätt Sverige och Myndigheten för delaktighet, MFD, bearbetats och kombinerats till en. Vilka checklistor som använts anges i Tabell 9 på nästa sida.

Tabell 9. Funktionsrättsförbundens checklistor för tillgängliga möten som har ingått i sammanställningen.

Dokumentnamn/webbsida	Förbund	Variation
<i>Så kan du underlätta min vardag</i>	Synskadades Riksförbund (2017)	Syn
<i>6 tips för klassrummet</i>	Riksförbundet Attention & Elevhälsokonsulterna (2023)	Kognition och perception
<i>Så här funkar jag!</i>	Riksförbundet Attention (2022)	Kognition och perception
<i>Kommunikation</i>	Riksförbundet Attention (2023)	Kognition och perception
<i>Tillgängliga möten</i>	Riksförbundet FUB (u.å.)	Kognition och perception
<i>Kognitivt tillgängliga möten – checklistor</i>	Begripsam (2016)	Kognition och perception
<i>Hörseltillgänglighet – hörselsmarta checklistor – Möten</i>	Hörselskadades Riksförbund (u.å.a)	Hörsel
<i>Hörseltillgänglighet – hörselsmarta guider – Publika lokaler</i>	Hörselskadades Riksförbund (u.å.b)	Hörsel
<i>Likabehandling inom Sveriges Dövas Riksförbund och tillhörande regionala och lokala organisationer</i>	Sveriges Dövas Riksförbund (2021)	Hörsel, Språk
<i>Allergironden</i>	Astma- och Allergiförbundet (2012)	Allergier
<i>Checklista tillgängliga möten på distans 2016</i>	Funktionsrätt Sverige (2016)	-
<i>Checklista tillgängliga videomöten 2020</i>	Funktionsrätt Sverige (2020)	-
<i>Checklista för tillgängliga möten och konferenser</i>	Myndigheten för delaktighet, MFD (2022a)	-

Inom variationsområdet Rörelse och räckvidd hittades ingen checklista för tillgängliga möten eller liknande hos något av förbunden. Detta ansågs vara ett mindre problem eftersom checklistan från Myndigheten för delaktighet var omfattande gällande lokalernas fysiska tillgänglighet. Avvägningen diskuteras vidare i diskussionen på sidan 107.

Bearbetning av checklistans punkter

I checklistorna fanns sammanlagt 277 punkter som sorterades och bearbetades för att informationen skulle bli enklare att hantera. Punkterna sorterades in i sju kategorier: *Entré, Lokal, Teknik och möblering, Inbjudan, Information om mötets innehåll, Själva mötet, och Efter mötet.*

I den sammanställda checklisten finns endast punkter som rör funktionsnedsättningar och som kan appliceras på information och fysiska möten. Dessutom sorterades några av punkterna från *Astma- och allergiförbundet* och *Riksförbundet Attention* bort eftersom de rörde stödet till specifika individer, till exempel krav på läkarintyg och tillgång till rådgivning från elevhälsan. Även punkter om inköpsrutiner och underhållsplaner för lokaler gallrades.

Flera av funktionsrättsförbundens punkter delades upp, slogs ihop eller utvecklades med hjälp av innehållet i andras checklistor.

Exempel 1: Punkten ”I inbjudan finns: a) En kontaktperson. b) En tydlig vägbeskrivning till konferenslokalen. c) Information om att deltagare bör undvika parfym och andra doftande produkter.” (MFD 2022a) delades upp till de tre punkterna:

- Vägbeskrivning med karta, gärna foton eller ”street view”
- Kontaktperson, namn och bild
- Information om parfymfritt

Exempel 2: Punkterna ”skriftlig information om vad man kan få hjälp med?” (Begripsam 2016) och ”Låt användare meddela behov för deltagande i samband med registrering inför mötet och erbjud stöd inför mötet.” (Funktionsrätt Sverige 2020) kombineras till ”Erbjud anpassningar” under rubriken *Inbjudan*.

Det fanns flera punkter som styr hur den som leder mötet bör agera och formulera sig. De samlades under punkterna ”Var lugn, enkel och vanlig” och ”Snälltolka, var förlåtande och ha tålamod”.

Funktionsrättsförbundens punkter jämfördes också med Johanssons samlade råd för samverkan i Tabell 7 på sidan 52. De samlade råden innehöll två råd som inte fanns sedan tidigare och som lades till i listan: ”Ha mer än ett möte” och ”möjliggör olika sätt för deltagarna att uttrycka sin åsikt”. Den sammanställda checklisten består av totalt 113 punkter.

5.2 Sammanställd checklista

Alla ska få möjlighet att delta i samrådet. Enligt Myndigheten för delaktighet (2023a), kan fler delta i möten om lokalen och informationen uppnår en grundläggande nivå av tillgänglighet.

De 113 punkterna är fördelade på sju kategorier: *Entré, Lokal, Teknik och möblering, Inbjudan, Information om mötets innehåll, Själva mötet, och Efter mötet.* Kategorierna delas också upp i två övergripande teman, lokalens tillgänglighet och informationens tillgänglighet.

5.2.1 Lokalens tillgänglighet

Alla ska kunna hitta till, komma in i och använda lokalen där mötet hålls. Tillgängligheten i lokalen påverkas av möjligheten att ta sig till och från lokalen, samt tillgängligheten i andra rum som används, exempelvis fikarummet (MFD 2023a). Vissa av punkterna kan bara tillgodoses genom att välja en lämplig lokal, exempelvis fritt passagemått för dörrar och ledstång i trappor/ramper. Andra punkter kan även tillgodoses genom tillfälliga anordningar, exempelvis tydlig skyltning och teleslinga.

Entré

- Det finns en plats inom 25 meter från entrén där färdtjänst och taxi kan stanna.
- Det finns reserverade parkeringsplatser inom 25 meter från entrén för personer med funktionsnedsättning.
- Gångvägen som leder fram till entrén är jämn, fast och halkfri så att den även är framkomlig för de som till exempel använder rullstol eller rullator.
- Eventuell trappa framför entrédörren är kompletterad med lämplig ramp eller hiss.
- En roterbar entrédörr måste vara kompletterad med en vanlig dörr med fritt passagemått på minst 80 centimeter och måste hållas upplåst.
- Dörrar som måste passeras har ett fritt passagemått på minst 80 centimeter.
- Dörrar saknar trösklar eller tröskeln är så låg som möjligt, maximalt 2 centimeter för tröskelns högsta del.
- Dörrar som måste passeras har automatiska dörröppnare med en skyltad tryckplatta och markerad svepyta eller är uppställda.
- Anslag om rökförbud vid entrén.
- Kapprum som är åtskilt från möteslokalen.

- Det är tydligt var man ska gå in, exempelvis med fast skylt, en rollup eller flagga.

Lokal

- Deltagarna kan ta sig mellan lokalerna utan att passera trappor eller trappsteg.
- Eventuell hiss ska rymma minst en person i rullstol och medhjälpare samt ska kunna användas självständigt.
- Det finns toalett/hygienrum som fungerar för personer som använder hjälpmedel, till exempel rullstol eller eldriven rullstol.
- Tvålen på toaletterna är oparfymerad.
- Glasytor som kan misstas för öppningar är tydligt markerade.
- Eventuella trappor eller trappsteg är tydligt kontrastmarkerade.
- Ledstång finns i alla trappor och ramper.
- Skyltar, symboler och texter är utformade och placerade så att de är lätta att läsa och att upptäcka.
- Hjälpmedel för tid och planering är synliga och används, tex klocka.
- Tillgängliga utrymningsvägar finns.
- Visuella signaler för larm och liknande.
- Lokalen är nötfri.
- Lokalerna har inga växter och annat som kan framkalla allergi eller innebära problem för personer med överkänslighet.
- Ledarhund eller annan hund i tjänst är tillåtet.
- Lokalerna har bra ljudförhållanden.
- Lokalerna har bra ljusförhållanden.
- Lokalerna har bra luftförhållanden.
- Ventilationskontrollen, OVK-protokollet, är aktuellt och godkänt.
- Ventilationen är påslagen minst två timmar före mötets start.
- Luftflödena är anpassade till verksamheten och antalet personer i lokalerna.
- Lokalen är fri från mögel och dålig lukt.
- Västädade lokaler.
- Ej heltäckningsmattor.
- Minimera visuellt buller, exempelvis plocka bort papper från podiet, storskärmen sitter på tom vägg.
- Möjliggör digitalt deltagande vid behov.

Teknik och möblering

- Podiet, inredningen på scenen och konferensutrustningen kan nås och användas av personer med funktionsnedsättning.
- Det finns teleslinga som fungerar såväl i salen som på podiet.
- Det finns mikrofoner för såväl talare som deltagare.
- Det finns högtalare.
- Det finns platser för deltagare som använder rullstol.
- Föreläsare och eventuell teckenspråkstolk kan punktbelysas om belysning måste släckas vid exempelvis filmvisning.
- Rummet är möblerat så det inte ger ett rörigt intryck.
- Det finns olika platser, går att välja plats.
- Penna och papper finns.
- Olika alternativ för mat/fika.
- Var tydlig med vad all mat och dryck innehåller så att ingen känner sig osäker.
- Rutiner kring mathantering och allergier.
- Handlingsplan vid eventuella akutsituationer, första hjälpen.
- Sätt upp lapp med "stör ej" när mötet börjat.

5.2.2 Informationens tillgänglighet

Alla ska kunna uppfatta och förstå informationen som förmedlas om mötet och mötets innehåll. Det betyder att informationen måste förmedlas på flera sätt samtidigt för att möta kraven från olika personer, både inför mötet och under mötet. Informationen behöver finnas på lätt svenska och svenskt teckenspråk.

För många personer med kognitiva svårigheter är det viktigt med förberedelse (Johansson 2019:141), men tydlighet förbättrar förutsättningarna för alla. I Tabell 10 finns *de 7 frågorna* som Riksförbundet Attention menar kan användas för att förtydliga vad som ska hända (Noren 2021).

Tabell 10. De 7 frågorna för förberedelse av aktiviteter (Noren 2021).

Nr.	Fråga
1.	Vad ska jag göra?
2.	Var ska jag vara?
3.	Med vem ska jag vara?
4.	Hur länge ska det hålla på?
5.	Vad ska hända sedan?
6.	Vad ska jag ha med mig?
7.	Varför ska jag göra det?

De 7 frågorna används i många sammanhang, framför allt i skolan, och finns i olika variationer. Begripsam (2016) lägger till en åttonde fråga: ”Vad ger det mig?”. Om informationen inför ett möte innehåller svaret på de 7 frågorna förbättras förutsättningarna för deltagande.

Genom att beskriva mötets tillgänglighet i inbjudan blir det enklare att avgöra om man kan delta. Det handlar exempelvis om att berätta hur långt det är mellan entrén och kollektivtrafikens hållplats och platsen där färdtjänst/taxi kan stanna, att det kommer finnas en tillfällig teleslinga, att det saknas en rymlig toalett, och vilket fika som kommer erbjudas. Det är också bra att förvarna om att det kan uppstå andra funktionshinder på plats. Genom att berätta att assistanshundar är välkomna att följa med sina förare till mötet, kan även en person med allergi mot hund eller hundrädsla vara förberedd på att det eventuellt kan finnas en hund i lokalen.

Inbjudan

- Inbjudan i tillgängliga format.
- Information om vad mötet handlar om.
- Information om mötet: Dag.
- Information om mötet: Start och sluttid.
- Vägbeskrivning med karta, gärna foton eller ”street view”.
- Kontaktperson, namn och bild.
- Information om vilka som kommer vara med, exempelvis personal och andra inbjudna.
- Förväntat antal deltagare/besökare.
- Information om tillgängligheten på mötet.
- Information om parfymfritt.
- Information om nötfritt.
- Erbjud anpassningar:
  - Teckenspråkstolk,
  - Texttolkning,
  - Hörselteknisk utrustning,
  - Specialkost,
  - Information i tillgängliga format tex lättläst, teckenspråk,
  - Få minnesanteckningar från mötet,
  - Ledsagning, Stödperson,
  - Övrigt.
- Erbjudande att skicka påminnelser, till exempel sms eller mejl.
- Meddela förändringar.

Information om mötets innehåll

- Information i tillgängliga format.
- Information i andra format vid behov.
- Tips om frågor att tänka igenom före mötet.

Själva mötet

- Ha mötesramar.
- Ha gott om tid.
- Ha tillgängliga presentationer.
- Utskrift av åhörarkopior.
- Använd bildstöd.
- Ha pauser.
- Ha struktur för pauser.
- Förklara svåra/nya ord och förkortningar.
- Var lugn, enkel och vanlig.
- Snälltolka, var förlåtande och ha tålamod.
- Stäng av telefoner.
- Håll tiden.
- Informera om mötets ramar.
- Informera om tillgängligheten.
- Informera om mötets innehåll.
- Presentationsrunda.
- Information om vem man kan vända sig till om man har problem under mötet.
- Klargör hur man gör om man vill prata. När/hur?
- Olika sätt att dela med sig av information för deltagare.
- Den som pratar säger sitt namn och eventuell titel först.
- Ge tydliga instruktioner.
- Fatta tydliga beslut.
- Ge möjlighet att be om förtydliganden.
- Den som leder mötet håller koll på mötet.
- Säg till om det blir förseningar.
- Säg till om förändringar.
- Undvik överraskningar/förändringar så gott det går.
- Läs upp det som står på storskärm.
- Beskriv bilder.
- Se till att alla som vill får chans att prata, även den som är långsam.
- Förbered övergångar och avslut.
- Sammanfatta på slutet.

- Förbered eventuell uppföljning, se inbjudan.

Efter mötet

- Följ upp.
- Skicka ut texttranskribering och dokumentation av mötet.
- Erbjudande att skicka påminnelser, till exempel sms eller mejl.
- Ha mer än ett möte.
- Utvärdera, fråga om förbättringar.

5.3 Sammanfattning av kapitlet

I det här kapitlet har checklistor från flera av funktionsrättsrörelsens olika förbund samt Myndigheten för delaktighet sammanställts till en checklista.

Den sammanställda checklistan består av 113 punkter i 7 kategorier. Listan innehåller sådant som är viktigt att tänka på för att olika sammankomster ska fungera bättre för de som ska delta. Checklistan är ett första utkast för universellt utformade samråd.

Sammanfattning av kriterierna

- Alla kan hitta till och komma in i lokalen.
- Lokalen fungerar för personer med olika funktionsförmågor.
- Möbleringen passar mötets ändamål.
- Inbjudan till mötet innehåller informationen som behövs om mötet, mötets tillgänglighet, och erbjudan om anpassningar inför och på mötet.
- Information om mötets innehåll kan förstås av personer med olika funktionsförmågor, och det finns tips på förberedelser.
- Mötet är strukturerat och informationen som förmedlas går att uppfatta och förstå oavsett funktionsförmåga.
- Mötet följs upp och utvärderas.

Genom att tillgodose extremanvändarnas krav på tillgänglighet inför och på mötet kommer mötet att fungera bättre för alla. I kapitel 7 används den sammanställda checklistan för att analysera och diskutera samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.

6. Erfarenheter från samrådet i Uppsala kommun

I det här kapitlet sammanställs erfarenheterna från mitt samrådsdeltagande i Uppsala kommun. Först beskrivs tillvägagångssättet och sedan presenteras resultatet i dagboksform. I kapitlet finns också en granskning av tillgängligheten till samrådshandlingarna för detaljplan 1. En djupare analys av hur samråden möjliggör eller hindrar deltagande från individer med olika funktionsförmågor presenteras i nästkommande kapitel.

6.1 Studiens genomförande

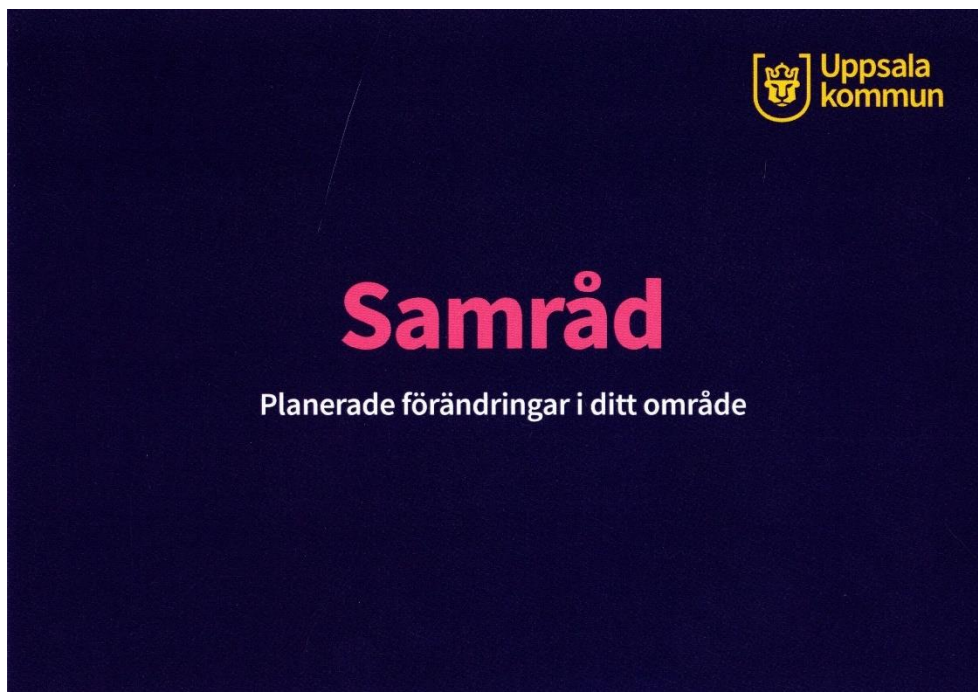
För att få underlag till analysen deltog jag i två samråd för detaljplaner i Uppsala kommun. Enligt Lid (2020) ger simulering av funktionshinder inte nödvändigtvis tillförlitliga resultat, och därför har jag valt att använda en autoetnografisk metod. Det innebär att resultatet som presenteras i det här kapitlet till största del grundar sig på mina personliga erfarenheter av samråden.

Mitt samrådsdeltagande skedde under läsåret 2023/2024 och påbörjades innan jag hade tagit del av funktionsrättsrörelsens checklistor för tillgängliga möten.

6.1.1 Val av samråd

Jag valde två detaljplaner vars samråd sammanföll med tiden för uppsatsskrivandet och som hade informationsmöten för allmänheten. Jag använde *den interaktiva kartan* på Uppsala kommuns webbplats för att hitta de två projekten, som jag kallar för detaljplan 1 och detaljplan 2. Det fanns totalt 17 nya detaljplaner ute på samråd under läsåret, och de valda projekten har olika karaktär och olika projektledare. Exakt vilka samråd jag deltog i redovisas inte i uppsatsen eftersom målet inte är att peka ut enskilda projekt eller projektledare. Kommunen har inte informerats om studien.

Samrådsmötet för detaljplan 1 hölls i en skolmatsal i närheten av planområdet. Samrådsmötet för detaljplan 2 var ett digitalt möte på mötesplattformen *Teams*.

Figur 5. Vykort med inbjudan till Samråd för detaljplan i Uppsala kommun, bildsida. Verklig storlek är 21×15 cm.

Till samrådet för detaljplan 1 blev jag även inbjuden via vykort i egenskap av granne. När uppsatsen publiceras har jag flyttat från planområdets närområde och jag skulle inte fått ett vykort om samrådet hade hållits nu.

6.1.2 Begära anpassningar

Jag har begärt anpassningar i de fall jag har behövt dem. Syftet med beställningarna har varit både att möjliggöra mitt eget deltagande i samråden, och att studera vad som krävs av personer med olika funktionsförmågor för att möjliggöra deltagande i samråd.

Jag använde formuläret *beställ material i tillgänglig form* på Uppsala kommuns webbplats vid två tillfällen. Båda gångerna beställdes en ny version av ett dokument där texten går att markera och läsa upp med talsyntes. Dokumentet var en del av planeringsunderlaget i samrådet för detaljplan 1.

6.1.3 Dokumentation av samrådsdeltagande

Jag har dokumenterat mitt deltagande i samrådet genom att föra anteckningar i dagboksform och spara kopior av de webbsidor jag besökt. Samrådsdagboken innehåller händelser av intresse både inför och efter mötena, samt beskrivningar av problemen som jag stött på.

Under mötena förde jag minnesanteckningar. Jag antecknade mina tankar kring hur mötet gick till, hur saker presenterades och vilka faktorer som jag upplevde påverkade tillgängligheten i både positiv och negativ riktning. Jag noterade de hinder jag upplevde för min egen del, hinder som jag kunde tänka mig utifrån det jag visste om olika funktionsförmågor, samt uppenbara svårigheter som andra mötesdeltagare hade eller uttryckte. Målet var att identifiera så många styrkor och svagheter som möjligt.

De sparade dokumenten och webbsidorna gav mig möjlighet att gå tillbaka till den version av informationen som fanns tillgänglig vid tidpunkten för samrådet. Det gjorde att jag kunde fortsätta analysera informationen även efter det att webbsidan uppdaterats.

6.1.4 Samarbete med vårdpersonal

Under samrådet medverkade en legitimerad logoped från habiliteringen, eftersom Lid (2020) menar att samarbete med vårdpersonal kan bidra till att synliggöra fler perspektiv. Habiliteringen ger stöd och insatser till personer med vissa medfödda funktionsnedsättningar, och logopeder arbetar bland annat med alternativ och kompletterande kommunikation, AKK. Jag har begränsad kunskap och erfarenhet av olika funktionsförmågor och logopeden bistod mig i identifieringen av hinder utifrån några av de krav som habiliteringens målgrupp ställer på omgivningen. Efter mötet diskuterade vi de hinder logopeden noterat under samrådsmötet för detaljplan 1. Detta antecknades tillsammans med minnesanteckningarna från mötet.

6.1.5 Analys av samrådshandlingar

För att kunna delta i samrådet behöver man kunna ta till sig informationen som finns i samrådshandlingarna. Alla dokument som publiceras på kommunens webbplats ska vara tillgängliga för personer med olika funktionsförmågor (Myndigheten för digital förvaltning [Digg] 2024). Därför har jag analyserat dokumenten som ingick i samrådshandlingarna för detaljplan 1 för att se om de lever upp till de webbriktlinjer som lagen om tillgänglighet till digital offentlig service hänvisar till.

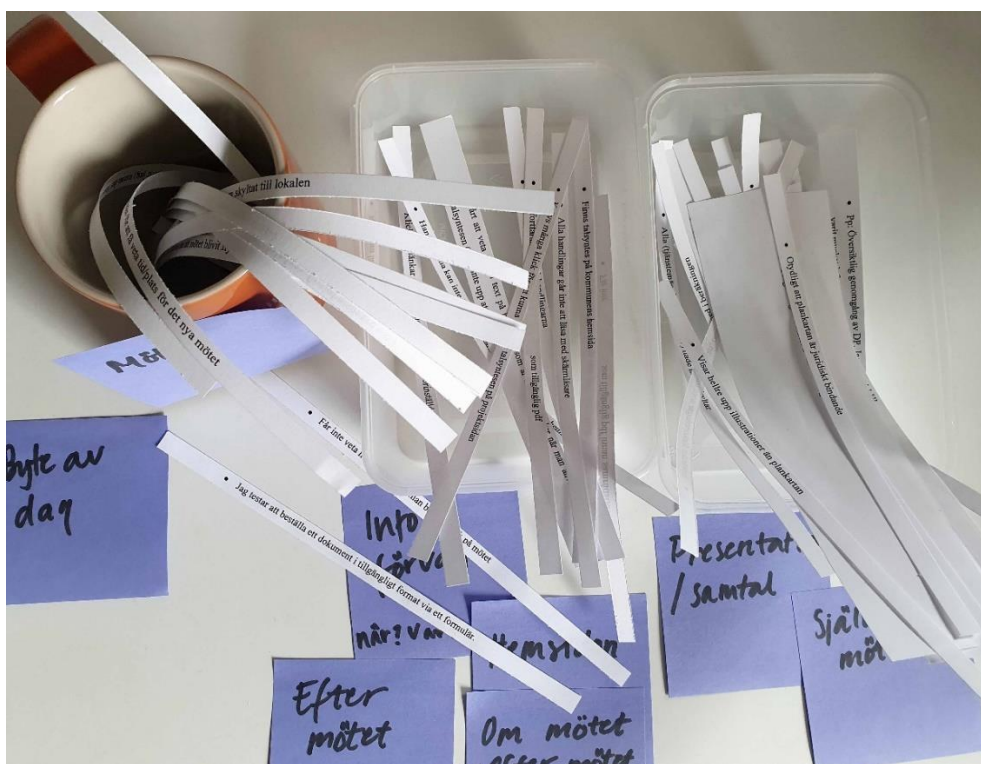
Jag använde det inbyggda kontrollverktyget i *Adobe Acrobat Pro*. Det går igenom 29 av reglerna i webbriktlinjerna WCAG 2.0 för dokument, som rör

sid innehåll, formulär, alternativ text, tabeller, listor, och rubriker. På grund av dokumentens omfattning har jag inte gjort några manuella kontroller av reglerna för *logisk läsordning och färgkontrast*. Jag har inte heller kontrollerat om dokumenten följer kraven i 11§ av språklagen (SFS 2009:600), att språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt.

6.1.6 Sammanställning av erfarenheter

Med hjälp av samrådsdagboken och minnesanteckningarna kunde jag sammanställa en lista med 71 iakttagelser kring samrådets tillgänglighet. Alla iakttagelser finns med i texten i avsnitt 6.2 *Samrådsdagboken*, men listan redovisas inte i sin helhet.

Alla iakttagelser skrevs ut och sorterades in i kategorierna: *Lokal, mötesformat/ deltagare, information på webbplatsen*, och *presentation/ frågemingel*. Informationen på webbplatsen delades sedan i två undergrupper: *information om möte*, och *information om projekt*. Listan med iakttagelserna användes sedan för att jämföra samrådet med funktionsrättsrörelsens sammanställda checklista i *Excel*, se kapitel 7. Eftersom samrådsdeltagandet genomfördes innan jag hade tagit del av funktionsrättsrörelsens checklistor för tillgängliga möten användes inte den sammanställda checklistan som utgångspunkt.

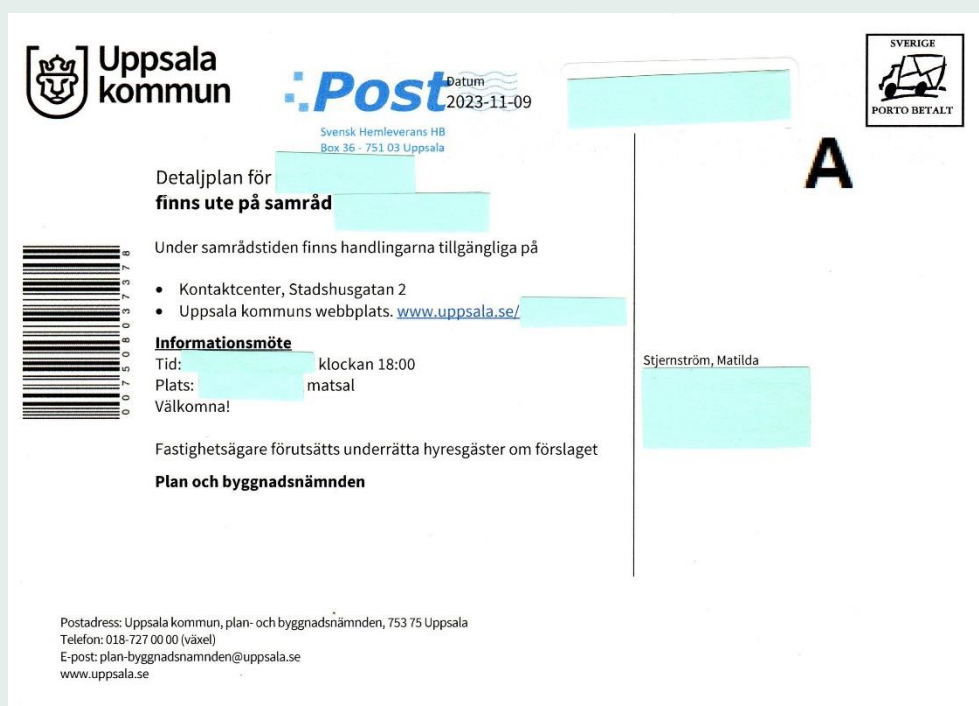
Figur 6. Sortering av identifierade punkter från samrådsdeltagandet. Foto: författaren.

6.2 Samrådsdagboken

I samrådsdagboken finns mina erfarenheter från samråden för detaljplan 1 och detaljplan 2. I det här avsnittet redovisas en sammanslagning av samrådsdagboken och minnesanteckningarna för en förbättrad läsoplevelse.

6.2.1 Detaljplan 1

Jag har redan börjat leta på kommunens webbplats efter detaljplaner som är ute på samråd och ser vad som är på gång. Det kommer ett vykort på posten med en inbjudan. Först kommer bara ett till min sambo, men så kommer ett till mig några dagar senare också. Det ska vara ett informationsmöte en vardagkväll kl. 18.

Figur 7. Vykort med inbjudan till samråd i Uppsala kommun, meddelandesida. Information om informationsmöte och tid för samråd.

Tiden fram till mötet

Jag läser noggrant projektets webbsida för att hitta information om samrådet. Det står starttid för mötet men ingen sluttid så jag vet inte hur länge det kommer hålla på. Mötet ska vara i den närliggande skolans matsal, men det finns ingen adress eller karta och jag hittar inte exakt. Det står inget om att det kommer att vara skyltat. I stadshuset är assistanshundar välkomna, men

eftersom mötet ska vara i en skola, där det är rektorn som bestämmer, är det otydligt vad som gäller. Jag hittar ingen information om vem man kan kontakta om man behöver anpassningar, till exempel tolk på mötet, men jag tror inte heller att jag kommer behöva någon anpassning. Det står att alla synpunkter ska lämnas in skriftligen.

Jag försöker förbereda mig genom att läsa dokumenten. Det är över 300 sidor och mycket text. Jag vet inte riktigt vad jag ska fokusera på. Informationen i dokumenten är ju det som kommunen redan vet, *letar jag efter det som inte står? Vad vill de få veta av mig? Och vilka kommer vara med på mötet och kunna svara på frågor?*

Det går att lyssna på projektets webbsida med kommunens inbyggda talsyntes, men det krävs väldigt många klick i rätt ordning för att få det att fungera. Talsyntesen kan bara läsa upp texten som finns på webbsidan och inte dokumenten som ingår i samrådet. Om jag vill lyssna på dokumenten behöver jag använda talsyntesen på min egen dator och markera den text som jag vill ha uppläst. Till en början skumläser jag istället men det känns som att jag missar saker.

Jag hittar en anpassning som jag behöver. Ett av dokumenten *verkar* ha fel information men jag vet inte om det är jag som har läst fel eller om det faktiskt är dokumentet som är fel. Texten går inte att markera och den är extra krånglig att få uppläst. Jag vet att det ska gå att få dokumentet i en mer tillgänglig form och letar efter hur jag gör för att få det. I tillgänglighetsredogörelsen för hela kommunens webbplats hittar jag en länk till ett formulär.

Jag bestämmer mig för att vänta tills efter mötet för att se vad kommunen säger om innehållet i dokumentet. De kanske vet om att informationen inte stämmer och då behöver jag inte beställa ett dokument bara för att bekräfta det.

Kvällen för mötet

Jag är stressad över att jag tagit fel på tiden och kollar webbsidan i telefonen på vägen dit. Där står det att informationsmötet är inställt. Det ska vara ett möte vid ett annat tillfälle, men det är inte bestämt när. Man behöver hålla koll på projektets sida för att få veta. Jag ber om ursäkt till logopeden som gått med på att hjälpa mig och går hem igen.

18.01 skickar min hyresvärd ett mejl om att det ska vara informationsmöte för en detaljplan. Det är en inbjudan till det inställda mötet som skulle börjat för 1 minut sedan.

...

Jag kollar webbsidan ofta för att se om det kommit ett nytt datum, ibland flera gånger på en dag. Det vore dumt om jag missade ett samrådsmöte på grund av att jag inte tagit reda på när mötet ska vara. Till slut dyker det upp en ny tid för

möte, med sluttid också. Mötet ska vara mellan 18–19 en vardagkväll i början av nästa vecka. Det kommer inget nytt mejl från hyresvärden.

Kvällen för mötet, igen

Jag känner mig oförberedd trots att jag har bra koll på både projektet och vilka saker jag ska kolla upp när det kommer till mötets tillgänglighet. Logopeden hör av sig och säger att det är förseningar i kollektivtrafiken och att det är osäkert om bussen hinner fram i tid. Det visar sig att det inte är några problem alls och vi kan promenera till skolan tillsammans.

Entré

Det är svårt att veta vilken dörr man ska ta. Skolan brukar vara vallokal men jag har aldrig varit i matsalen tidigare. Det sitter två små mörka lappar i ögonhöjd, en på dörren och en precis bredvid. Eftersom solen gick ner för länge sedan är det nästan omöjligt att läsa texten. På ungefär en armlängds avstånd ser vi att den mörkblå lappen, som ändå visar sig vara en A3:a, har ljusare blå text om samrådsmöte. Vi rycker i dörren men den är låst.

En man från kommunen öppnar och ser glad ut. Han frågar om vi är där för samrådsmötet eller om vi ska på dansen i idrottshallen bredvid. Vi försöker skaka av oss så mycket snö som möjligt och skojar om att det verkar roligare med dans men att vi hade tänkt vara med på mötet. Barnen som ska till dansen i idrottshallen använder samma ingång och har tagit av sig skor och jackor och lagt dem prydligt i en stor hög på hela golvet i kapprummet, och vi får försöka att inte snubbla. Jag frågar om vi behöver ta av oss skorna men vi får behålla dem på och blir visade in i matsalen.

Lokalen

En projektorduk är uppställd mot en vägg och bilden visar något om projektet så att vi vet att vi verkligen har hamnat på rätt ställe. I jämförelse med vintervädret utomhus är det varmt och skönt inne. Matsalen är fortfarande möblerad som en matsal och hälften av stolarna är vända med ryggen mot presentationen. Jag tycker att det känns bra att det finns bord eftersom jag vill skriva. Flera andra sitter redan vid borden och har lagt upp vantar, mössor och väskor på dem för att slippa ha dem på golvet vid de små vattenpöslarna som redan bildats vid fötterna.

Både bord och stolar är ganska små och det är tätt möblerat. Barnen som går i den här skolan är trots allt ganska små. Det kommer en äldre man med rollator som får det väldigt kämpigt att ta sig fram i rummet. Jag noterar att medelåldern är rätt hög, trots att projektet berör ett bostadsområde med studentlägenheter,

och funderar på om vykort och ett mejl med fel tid är bästa sättet att nå ut till studenter. Jag funderar på vilka andra bostadsområden som fått vykort eftersom många verkar känna varandra. Sammanlagt är vi ungefär 20 personer som kommit till mötet.

Jag börjar fundera på tillgänglighet och inser att lokalen saknar teleslinga och att kommunen inte har med sig någon mikrofon.

Själva mötet

Mötet börjar med presentationsrunda av alla som är där på sin arbetstid. Mannen som välkomnade oss i dörren har satt sig på en stol i raden bredvid projektorduken tillsammans med de andra. Det är flera andra där från kommunen och fastighetsägaren, och kanske någon mer. Det är svårt att se vilka som representerar vad och även om de har namnskyltar allihop är de helt omöjliga att läsa på håll, trots att det är ljust i lokalen. Projektledaren står upp och kan peka på projektorduken om det behövs. En person från kommunen sitter med en dator i knät och ska anteckna det som sägs. Logopeden berättar efteråt att det var förvånande att bara en person pratade under presentationen eftersom det var många som hade presenterat sig och satt i raden bredvid projektorduken.

Projektledaren går igenom ramarna för mötet. Först ska projektledaren hålla en presentation, sedan tar vi frågemingel. Den som vill ställa en fråga i helgrupp kan få göra det när presentationen är slut. Vi får se en bild med hålltider men jag kan inte se någon klocka att jämföra med. Schemat försvinner och sedan är det ingen som säger något mer om att hålla tiden. Logopeden säger efteråt att det satt ett visuellt tidshjälpmedel, en Time Timer, på väggen och att den skulle gått bra att använda eftersom det saknades klocka. Enligt logopeden var det bra att mötet hade en tydlig struktur men det hade varit ännu bättre om vi fortsatt använda schemat som stöd för att berätta vad vi gör nu och vad som ska hända sedan.

Musiken i idrottshallen startar ungefär samtidigt som projektledaren ska börja berätta om projektet. Barnen dansar till discomusik och det dunsar till lite då och då. Jag tycker att samrådsmötet blir mycket festligare, men flera andra deltagare uttrycker att de får svårt att höra vad projektledaren säger.

Presentationen inleds ändå, med en översiktlig genomgång över vad en detaljplan är. Projektledaren förklarar inte att det är själva plankartan som är det juridiska dokumentet, utan vill hellre visa illustrationer. Och jag håller med om att de är roligare att titta på. Allt som står i presentationen sägs inte högt, och allt som sägs högt står inte i presentationen, men jag tycker att presentationen är bra. Jag är glad över att jag kan det här redan eftersom det hade varit för

mycket ny information för att hänga med annars. Vi får se många bilder och jag förstår förslaget mycket bättre än av att bara läsa dokumenten.

Logopeden viskar och frågar om *PBL* är samma sak som Plan- och bygglagen, och jag nickar som svar. Jag inser att trots att projektledaren har berättat kort om Plan- och bygglagen har hen inte sagt att den brukar förkortas *PBL*, utan bara fortsatt presentationen med förkortningen. Jag funderar på hur svårt det är för mig att veta vad som är svårt för andra att förstå. Förstår alla vad projektledaren menar när hen pratar om ”skrafferingen”? Enligt logopeden ökar den kognitiva tillgängligheten om svåra eller ovanliga ord ersätts med vanligare ord. Om ordet måste användas behöver det förklaras.

Efter mötet berättade logopeden, som är färgblind, att det var mycket svårt att se färgerna på presentationen. När projektledaren pratade om ”det här gröna området” pekade hen på ett område som inte alls var grönt för logopeden, men eftersom hen pekade samtidigt gick det ändå att förstå vilket område det handlade om.

Presentationen har tagit ungefär halva mötestiden och avslutas med att projektledaren säger att alla synpunkter måste lämnas in skriftligen annars kan de inte ta hänsyn till dem. Hen nämner flera olika skriftliga sätt man kan lämna in synpunkterna på och har en bild i presentationen med informationen som vi får fota om vi vill. Det blir otydligt om de synpunkter som vi kan ta upp under frågeminglet räknas eller om de också måste skickas in.

Frågestund och frågemingel

Det blir en lång gemensam frågestund och de som har frågor räcker upp handen och väntar på att få prata. Några hoppar in utan att vänta på sin tur när de har följdfrågor. En kvinna räcker upp handen jättelänge men varje gång får någon annan ordet istället. Flera andra försöker peka på henne när ordet ska fördelas på nytt och till slut blir det hennes. Det är tur, för kvinnan behöver gå tidigare från mötet för att möta upp barn som varit på dans.

En man börjar filma med telefonen och låter arg. Han vill ha raka ”kan du lova här och nu”-svar från kommunen. Jag upplever att projektledaren hanterar det väldigt bra och svarar på frågorna. Jag tycker att det känns obekvämt när mannen svänger runt med telefonen och filmar hela lokalen eftersom jag inte vill vara med på mannens video. Jag funderar över vilka regler som gäller i såna här sammanhang; måste alla som deltar i mötet finna sig i att han lägger ut videon på Facebook? Jag vill vänta på frågeminglet för att ställa frågor.

När mötet egentligen skulle tagit slut kan vi börja med frågeminglet. Flera behöver gå men både jag och logopeden har möjlighet att stanna kvar. Vi går runt lite i mat-delen av matsalen och tittar på kartorna som ligger på salladsbaren och bilderna som hänger på mjölkautomaten. Mannen som filmade har gått och

det har blivit lugnare stämning. Jag upplever det som givande och att de från kommunen ger ett bra bemötande. En kvinna har svårt att läsa vad som är upp och ned på kartan och blir dumförklarad av sin man innan någon från kommunen hinner dit och kan berätta. Mannen blir skämtsamt erbjuden jobb på kommunen för att han lyckades tyda kartan.

Jag får prata med flera som är inblandade i projektet och kommer med synpunkter som tas emot väl. Jag känner mig lyssnad på och går ifrån mötet med en bra känsla.

Efter mötet

Jag och logopeden diskuterar informationsmötet och hur samrådet fungerat hittills. Enligt logopeden är det många som inte får förutsättningar att delta i informationsmötet på det sätt som det är tänkt. För vissa handlar det om att informationen inför mötet inte skapar den trygghet och förutsägbarhet som krävs, eller inte är tillräcklig för att avgöra om mötet ens är relevant att delta i. För andra uppstår problemen under själva mötet. Lokalen var visuellt distraherande och svårt att röra sig i. Att vi inte fick hjälp att minnas mötets struktur och inte heller höll tiderna kan skapa stor stress hos många och göra att man inte kan fokusera på mötets innehåll. Logopeden påpekar också att det finns många som skulle få svårt att lämna synpunkter skriftligen eftersom de inte kan skriva.

...

Jag glömde helt bort att fråga om informationen som var fel i dokumentet och beställer dokumentet som tillgänglig PDF några dagar senare. Då kan jag läsa det ordentligt och får höra av mig om det är som jag tror.

På kommunens webbplats hittar jag också andra detaljplaner som är på gång i närområdet men som inte nämndes på informationsmötet. De var väldigt svåra att hitta och jag funderar på hur många andra av de som var på mötet som vet om att det är fler projekt på gång. Skulle någon uttryckt sig annorlunda om den här detaljplanen i såna fall?

...

Jag hinner inte få dokumentet som tillgänglig PDF innan samrådstiden går ut. Och jag hör inte av mig till projektledaren med det jag hittat eftersom jag inte är säker på att jag läst rätt. Förhoppningsvis är det någon annan som tänkt på samma sak och förmedlat det. Sammanställningen från samrådet har inte publicerats så jag kan inte veta säkert.

För uppsatsens skull gör jag en ny beställning av dokumentet i juli 2024. I augusti får jag svar från projektledaren och får en ny version av dokumentet som går att läsa med talsyntesen jag fått av universitetet. Den nya versionen av dokumentet publiceras inte på projektets webbsida.

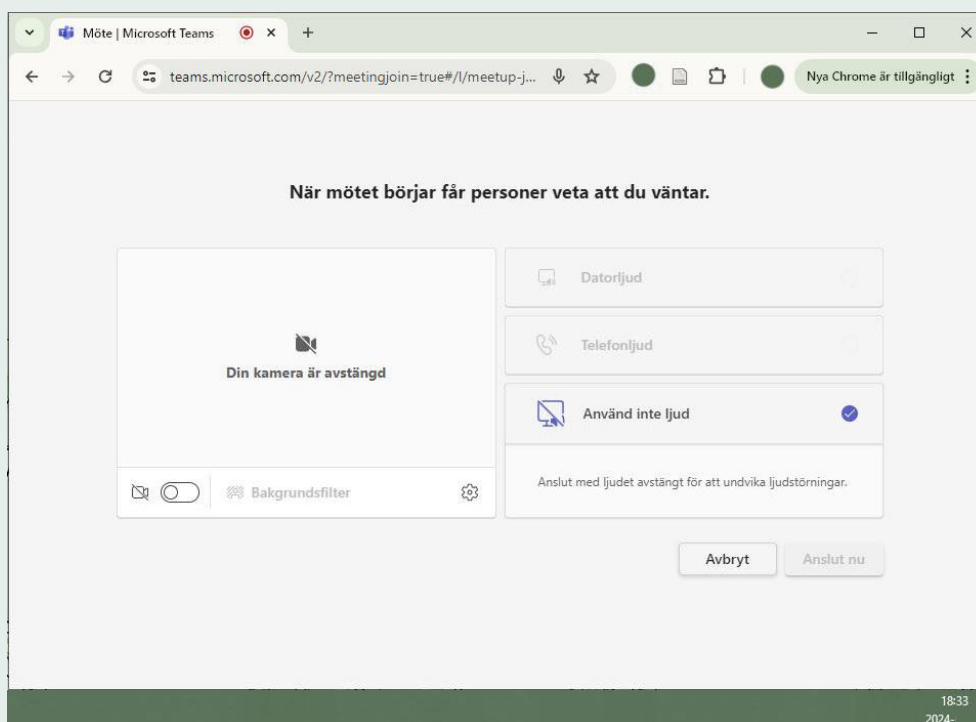
6.2.2 Detaljplan 2

Samrådet för detaljplan 2 hittar jag på kommunens webbplats. Mötet är inplanerat på en vardagkväll mellan 18.00–19.30. Datumet stämmer inte överens med veckodagen så jag vet inte vilken som gäller. Jag tycker att det känns spännande att se hur ett digitalt möte skiljer sig från ett fysiskt. Jag förbereder mig genom att läsa samrådshandlingarna. Det är drygt 100 sidor den här gången och texten går att läsa upp med talsyntesen som jag har tillgång till. Jag har inga särskilda synpunkter men kommer på några saker som jag kan fråga om.

När veckodagen passerar utan att det publiceras någon möteslänk antar jag att det är datumet som gäller.

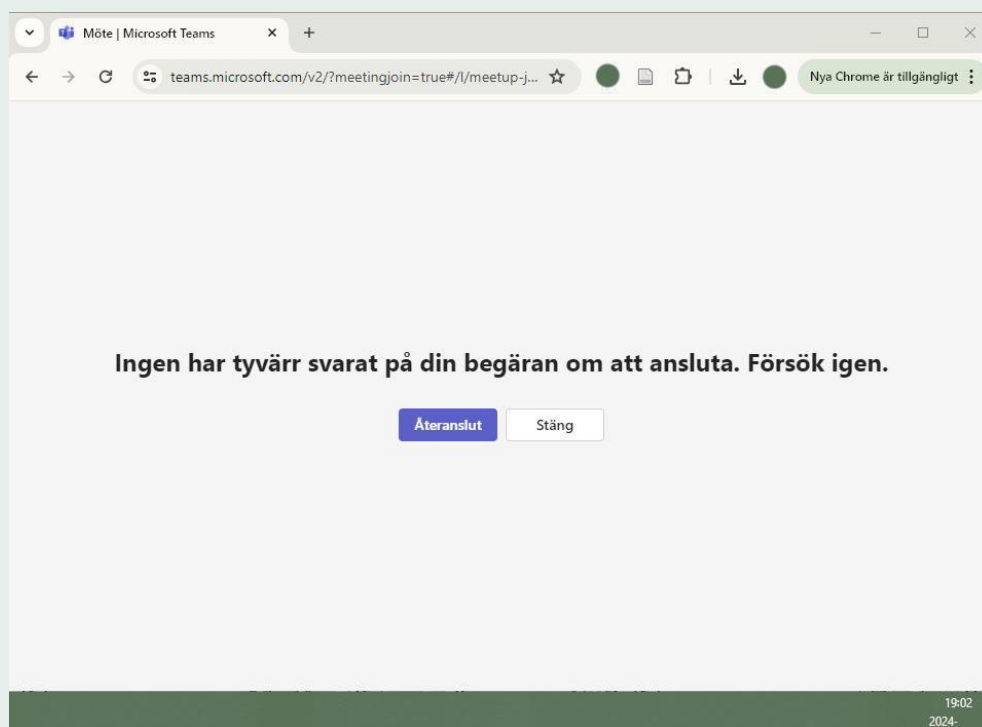
Kvällen för mötet

Jag har förberett mig så gott jag kan och sitter vid datorn redan 17.20 och väntar på att informationsmötet ska börja. Jag skriver på uppsatsen under tiden och helt plötsligt är klockan 18.28 och jag har missat början av mötet. Sidan med länken är redan öppen och jag loggar in så snabbt jag kan. Jag behöver välja visningsnamn och bestämma om jag vill ha kameran igång, och när jag är redo att ansluta har det gått några minuter till. Jag möts av texten ”När mötet börjar får personer veta att du väntar”.

Figur 8. Försök att ansluta till det digitala informationsmötet under samrådstiden för detaljplan 2. Bilden är redigerad för ökad läsbarhet.

Men mötet verkar aldrig börja. Strax efter klockan 19, efter 30 minuter, avbryts anslutningsförsöket och skärmen får ny text: ”Ingen har tyvärr svarat på din begäran om att ansluta. Försök igen.”. Jag klickar på ”återanslut” och försöker igen men får samma meddelande efter ytterligare en halvtimme. Antingen är mötet avslutat eller så var det inget möte alls.

Figur 9. Misslyckat försök att ansluta till informationsmötet under samrådstiden för detaljplan 2. Bilden är redigerad för ökad läsbarhet.

Efter mötet

Webbsidan uppdateras så småningom och möteslänken tas bort. Men veckodag, datum och mötestid står kvar oförändrade. Det gör mig osäker på om mötet var avslutat när jag försökte ansluta, eller om jag inte blev insläppt för att jag kom för sent. Samrådsredogörelsen har inte publicerats ännu så jag får inte veta hur det ligger till.

6.3 Resultat av dokumentanalys

Alla dokument som publiceras på kommunens webbplats ska vara tillgängliga, men analysen av samrådshandlingarna för detaljplan 1 visar att det finns stora brister med flera av dokumenten. Inget av de 13 dokumenten klarar tillgänglighetskontrollen utan anmärkning. Tabell 11 visar hur många av reglerna

som respektive dokument fått godkänt och underkänt på. Eftersom antalet sidor kan fungera som mått på hur mycket information som finns i dokumentet finns sidantal med i tabellen.

Även dokument som producerats av andra omfattas av kraven från lagen om tillgänglighet till digital offentlig service när de publiceras på kommunens webbplats (Digg 2024). Eftersom jag inte vet om kommunen har informerat om detta är dokumenten avidentifierade i tabellen.

Tabell 11. Dokument från samrådet för detaljplan 1 och om de uppfyller reglerna i webbricklinjerna WCAG 2.0 enligt den automatiska tillgänglighetskontrollen i Adobe Acrobat Pro.

Dokument	Sidor	Godkända delar	Underkända delar
Plankarta	1, A1	12	17
Planbeskrivning	46	25	4
Samrådslista	3	27	2
Följebrev	2	27	2
Dokument 1	56	19	10
Dokument 2	51	21	8
Dokument 3	44	11	18
Dokument 4	40	22	7
Dokument 5	34	11	18
Dokument 6	23	22	7
Dokument 7	7	12	17
Dokument 8	5	26	3
Dokument 9	3	12	17
Totalt	315		

Vanliga problem är att dokumenttiteln inte visas i namnlistan, att bokmärken saknas, att figurer saknar alternativtext, och att tabeller inte innehåller samma antal kolumner i varje rad eller samma antal rader i varje kolumn.

Det räcker med ett fel per regel för att dokumentet ska få underkänt på regeln, men flera av dokumenten innehåller flera fel per regel. Till exempel fick Dokument 1 underkänt på 10 regler, men innehåller över 8000 individuella fel. Dokument 3, som fick underkänt på 18 regler, innehåller cirka 2000 individuella fel. I praktiken kan detta också innebära att ett dokument med få underkända delar kan vara svårare att läsa jämfört med ett dokument med många underkända delar.

Kommunen är ansvarig för att alla dokument som publiceras på kommunens webbplats klarar kraven på tillgänglighet enligt lagen om tillgänglighet till

offentlig digital service (SFS 2018:1937). Kommunens egna dokument, bortsett från plankartan, klarar tillgänglighetskontrollen bättre än dokumenten med andra avsändare. Det finns dock exempel på tabeller och bilder som blivit mindre tillgängliga när de lagts in i kommunens sammanfattande dokument genom att text konverterats till bild och att alternativtexter försvunnit. Det gör det svårare att uppfatta informationen som tabellen eller bilden förmedlar.

6.4 Sammanfattning av kapitlet

- Under läsåret 2023/2024 försökte jag delta i två samråd för detaljplaner i Uppsala kommun.
- Jag deltog i ett informationsmöte i en skola, och kunde inte delta i ett digitalt informationsmöte.
- En logoped från habiliteringen hjälpte mig identifiera potentiella svårigheter på mötet i skolan.
- Svårigheterna beror på funktionshinder som går att undvika.

Funktionshinder i urval

- Otydligt vad deltagarna kan bidra med i samråden.
- Bristande information om möten.
- Bristande/otillgänglig information om projekten.
- Fick ej tillgängliga samrådshandlingar i tid.
- Lokalen var svår att röra sig i.
- Lokalen var distraherande.
- Alla ges inte möjlighet att lämna synpunkter.

7. Är samrådet i Uppsala kommun tillgängligt?

Samrådet för detaljplaner behöver fungera för alla människor eftersom målgruppen för samrådet är alla kommunens invånare. I det här kapitlet jämförs resultaten från kapitel 5 *Inkludering enligt funktionsrättsrörelsens checklistor* och kapitel 6 *Erfarenheter från samrådet i Uppsala kommun* med varandra. Målet med jämförelsen är att kunna svara på hur det nuvarande samrådet i Uppsala kommun möjliggör eller hindrar deltagande från individer med olika funktionsförmågor.

Först beskrivs hur jämförelsen gått till och sedan redovisas resultatet. Avsnittet avslutas med den sammanvägda bedömningen av samrådet där även samrådets *normalanvändare* identifieras.

7.1 Analysens genomförande

Genom att jämföra resultatet av mitt eget deltagande i samrådet med hur funktionsrättsrörelsen i Sverige arbetar för att främja delaktighet, kan vi få veta på vilka sätt de undersökta samråden för detaljplaner i Uppsala kommun möjliggör eller hindrar deltagande från individer med olika funktionsförmågor.

I analysen ingår endast samrådet för detaljplan 1 eftersom jag inte deltog i informationsmötet under samrådstiden för detaljplan 2. Jag återkommer dock till samrådet för detaljplan 2 i diskussionen på sidan 104.

7.1.1 Jämförelse med punkter från checklistor

Jag jämförde mina iakttagelser med checklistan som sammanställdes från funktionsrättsrörelsen. Alla punkter från checklistan skrevs in i *Excel*, och därefter placerade jag de 71 iakttagelserna från mitt eget samrådsdeltagande bredvid de aktuella punkterna i checklistan. Jag begränsade inte antalet gånger en

iakttagelse fick förekomma eller hur många iakttagelser som kunde placeras vid en och samma punkt.

Exempel: Iakttagelsen ”Alla handlingar går inte att läsa med skärmläsare” från *Information om projektet* placerades bredvid funktionsrättsrörelsens punkt ”Information i tillgängliga format” under rubriken *Information om mötets innehåll*.

Bland mina iakttagelser fanns sex stycken som inte passade in bredvid någon av punkterna från funktionsrättsrörelsen. Iakttagelserna bildade då nya tillgänglighetskriterier och lades till i den kategori de passade in.

Exempel: Iakttagelsen ”Svårt att gå mellan borden med rollator” ansågs inte passa in bredvid funktionsrättsrörelsens punkt ”Deltagarna kan ta sig mellan lokalerna utan att passera trappor eller trappsteg”. Därför bildades det nya kriteriet ”Deltagarna kan röra sig i lokalerna med hjälpmedel”.

Tabell 12. Nya tillgänglighetskriterier som lades till i checklistan. Kriterierna baseras på iakttagelser från författarens deltagande i samrådet för detaljplan 1.

Kriterier	Kategori
Det ligger inga lösa föremål som hindrar åtkomst	Entré
Deltagarna kan röra sig i lokalerna med hjälpmedel	Lokal
Möblering som passar mötets format	Teknik och möblering
Bord och sittplatser	Teknik och möblering
All information finns samlad	Inbjudan
Hälsa välkomna, bekräfta att man hamnat rätt	Själva mötet

Den samlade listan för analysen består av totalt 119 kriterier.

7.1.2 Bedömning av iakttagelser från samrådet

Jämförelsen av mina iakttagelser och den sammanställda checklistans punkter visade också hur många kriterier som samrådet uppfyllde. Efter att iakttagelserna placerats ut bedömdes om kriteriet var uppfyllt. I de fall kriteriet handlade om informationen på webbplatsen jämförde jag också med den sparade kopian för att säkerställa att min punkt blivit rätt.

Exempel 1: Iakttagelsen ”Svårt att veta vad man ska fokusera på när man läser handlingarna” placerades bredvid kriteriet ”Tips om frågor att tänka igenom före mötet”. Kriteriet **Uppnås ej**.

Exempel 2: Iakttagelsen ” Det finns kontaktuppgifter till ansvarig projektledare” placerades bredvid kriteriet ”Kontaktperson, namn och bild” och bedömdes **Delvis** uppnått eftersom det saknades bild på projektledaren.

Exempel 3: Iakttagelsen ” Presentationsrunda av alla, tjänstepersoner, byggherre och så vidare” placerades bredvid kriteriet ” Presentationsrunda” och bedömdes Uppnås.

Vissa av kriterierna kontrollerades inte under informationsmötet och möjligheten att göra detta i efterhand varierade. Om en bedömning inte kunde göras i efterhand angavs ej kontrollerat. De kriterier som inte var relevanta för samrådet för detaljplan 1 har fått texten *ej tillämpligt*.

7.1.3 Sammanvägning av analysen

Eftersom checklistan är uppdelad i olika områden går det också att se inom vilka områden tillgänglighetsarbetet behöver förbättras särskilt. I sammanvägningen av respektive kategori ger ett uppnått kriterium 1 poäng, ett delvis uppnått kriterium ger 0,5 poäng och ett ouppnått kriterium 0 poäng. Kriterierna som inte kontrollerades eller inte var tillämpliga exkluderades för att få fram antalet möjliga poäng i respektive kategori. För att kategorin skulle bedömas som delvis uppnådd krävdes hälften av den möjliga poängen, och för att kategorin skulle bedömas som uppnådd krävdes minst 80% av den möjliga poängen.

Exempel: Kategorin *Själva mötet* har 34 kriterier, varav 28 kontrollerades. Av dem uppnåddes 12 av kriterierna, och 4 uppnåddes delvis. Det gav 14 poäng, vilket var hälften av den möjliga poängen. Kategorin bedömdes som Delvis uppnådd.

I sammanvägningen angavs också om helhetsbedömningen av en kategori hade kunnat förändras om alla ej kontrollerade kriterier varit uppfyllda.

7.1.4 Vem är normalanvändaren?

Slutligen identifierades också samrådets tänkta deltagare, normalanvändaren. All utformning utgår från en föreställning om vem som ska använda produkten, tjänsten, eller miljön (Lid 2020). Genom att studera en färdig utformning kan man se vem den tänkta användaren är (Hamraie 2017), och samrådet är inget undantag. Alla kriterier i checklistan bidrar till att möjliggöra extremanvändarnas deltagande, vilket innebär att bedömningen av varje kriterium berättar något om vem som är samrådets tänkta deltagare.

Exempel: Kriteriet *Erbjud anpassningar: Teckenspråkstolk* bedömdes som Uppnås ej. Alltså behöver inte normalanvändaren tolk för att förstå informationen som förmedlas på mötet.

Dessutom har tiden för informationsmötena, samt mängden information och samrådshandlingar vägts in i analysen.

7.2 Analys av samrådsdeltagandet

Analysen av samrådet för detaljplan 1 visar hur många av tillgänglighetskriterierna som uppfylldes. Totalt finns 119 kriterier för tillgängliga möten, fördelade på sju kategorier. Kategorierna är samma som i den sammanställda checklistan: *Entré, Lokal, Teknik och möblering, Inbjudan, Information om mötets innehåll, Själva mötet, och Efter mötet.*

Efter bedömningen fanns att 20 av kriterierna uppnås, 9 uppnås delvis, och 54 uppnås ej. Dessutom är 16 av kriterierna inte tillämpliga, och 20 kontrollerades inte under samrådet och kunde inte heller kontrolleras i efterhand.

7.2.1 Entré

Det finns 12 kriterier för entrén. 2 uppnås delvis, 4 uppnås ej, 2 är inte tillämpliga och 4 kontrollerades inte och kunde inte heller kontrolleras i efterhand.

Tabell 13. Kriterier för tillgänglig entré som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.

Kriterier: Entré	Bedömning
Det finns en plats inom 25 meter från entrén där färdtjänst och taxi kan stanna.	Delvis
Det finns reserverade parkeringsplatser inom 25 meter från entrén för personer med funktionsnedsättning och parkeringstillstånd.	Uppnås ej
Gångvägen som leder fram till entrén är jämn, fast och halkfri så att den även är framkomlig för personer med nedsatt rörelseförmåga.	Ej kontrollerat
Eventuell trappa framför entrédörren är kompletterad med lämplig ramp eller hiss.	Ej tillämpligt
En roterbar entrédörr måste vara kompletterad med en vanlig dörr med fritt passagemått på minst 80 centimeter och måste hållas upplåst.	Ej tillämpligt
Dörrar som måste passeras har ett fritt passagemått på minst 80 centimeter.	Ej kontrollerat
Dörrar saknar trösklar eller tröskeln är så låg som möjligt, maximalt 2 centimeter för tröskelns högsta del.	Ej kontrollerat
Dörrar som måste passeras har automatiska dörröppnare med en skyltad tryckplatta och markerad svepyta eller är uppställda.	Uppnås ej

Kriterier: Entré	Bedömning
Anslag om rökförbud vid entrén.	Ej kontrollerat
Kapprum som är åtskilt från möteslokalen.	Delvis
Det är tydligt var man ska gå in, exempelvis med fast skylt, en rollup eller flagga.	Uppnås ej
Det ligger inga lösa föremål som hindrar åtkomst.	Uppnås ej

Alla ska kunna hitta till och komma in i lokalen. Jag kontrollerade få av dessa kriterier under samrådet och har inte haft möjlighet att besöka skolans matsal igen för att mäta. Det var vinter när mötet hölls och jag kan inte kontrollera om gångvägen fram till entrén var halkfri/sandad i efterhand eftersom snön har smält.

Skolan har reserverade parkeringsplatser för personer med parkeringstillstånd för rörelsehindrade, men platserna ligger längre än 25 meter från den entré som användes vid mötet. Det går också att köra bil in på skolgården men det är otydligt om det är tillåtet, och det inte säkert att det var möjligt under samrådet eftersom det var mycket snö ute.

De små mörka lapparna som satt på och bredvid dörren var svåra att upptäcka och läsa. Det hade hjälpt om textstorlek och färger hade anpassats för att kunna läsas i dålig belysning, och om det funnits lappar i olika höjd. Det hade också varit enklare att se var mötet skulle hållas om kommunen hade ställt ut en större skylt, gatupratere, beachflagga, eller liknande. Skyltar som placeras utomhus ska dock inte stå i vägen för gång- och cykelvägar eller ledstråk.

Ytterdörren saknade automatisk dörröppnare och var låst. Detta löstes genom att en man från kommunen låste upp och höll upp dörren för de som ville gå in. Konsekvensen blev att dörren var låst under mötet eftersom mannen också skulle delta i mötet. Detta kan förhindra deltagande från personer som blivit försenade till informationsmötet.

Det fanns ett kapprum som var åtskilt från möteslokalen men vi tog med oss ytterkläderna in ändå, vilket riskerar att öka allergenerna inomhus.

7.2.2 Lokal

Det finns 26 kriterier för lokalen. 3 av kriterierna uppnås, 1 uppnås delvis, 7 uppnås ej, 3 är inte tillämpliga, och 12 kontrollerades inte och kunde inte heller kontrolleras i efterhand.

Tabell 14. Kriterier för tillgänglig lokal som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.

Kriterier: Lokal	Bedömning
Deltagarna kan ta sig mellan lokalerna utan att passera trappor eller trappsteg.	Uppnås
Eventuell hiss ska rymma minst en person i rullstol och medhjälpare samt ska kunna användas självständigt.	Ej tillämpligt
Det finns toalett/hygienrum som fungerar för personer som använder hjälpmedel, till exempel rullstol eller eldriven rullstol.	Ej kontrollerat
Tvålen på toaletterna är oparfymerad.	Ej kontrollerat
Glasytor som kan misstas för öppningar är tydligt markerade.	Ej kontrollerat
Eventuella trappor eller trappsteg är tydligt kontrastmarkerade.	Ej tillämpligt
Ledstång finns i alla trappor och ramper.	Ej tillämpligt
Deltagarna kan röra sig i lokalerna med hjälpmedel.	Uppnås ej
Skyltar, symboler och texter är utformade och placerade så att de är lätta att läsa och att upptäcka.	Uppnås ej
Hjälpmedel för tid och planering är synliga och används, exempelvis klocka, schema.	Uppnås ej
Tillgängliga utrymningsvägar finns.	Uppnås ej
Visuella signaler för larm och liknande.	Ej kontrollerat
Lokalen är nötfri.	Ej kontrollerat
Lokalerna har inga växter och annat som kan framkalla allergi eller innebära problem för personer med överkänslighet.	Ej kontrollerat
Hund i tjänst är tillåtet, exempelvis ledarhund eller assistanshund.	Ej kontrollerat
Lokalerna har bra ljudförhållanden.	Uppnås ej
Lokalerna har bra ljusförhållanden.	Ej kontrollerat
Lokalerna har bra luftförhållanden.	Delvis
Ventilationskontrollen, OVK-protokollet, är aktuellt och godkänt.	Ej kontrollerat
Ventilationen är påslagen minst två timmar före mötets start.	Ej kontrollerat
Luftflödena är anpassade till verksamheten och antalet personer i lokalerna.	Ej kontrollerat
Lokalen är fri från mögel och dålig lukt.	Uppnås
Välstädade lokaler.	Ej kontrollerat
Ej heltäckningsmattor.	Uppnås
Minimera visuellt buller, exempelvis genom att plocka bort papper från podiet, storskärmen sitter på tom vägg.	Uppnås ej
Möjliggör digitalt deltagande vid behov.	Uppnås ej

Lokalen ska fungera för personer med olika funktionsförmågor. Det var svårt att röra sig i lokalen på grund av skorna på golvet i kapprummet och för att det var trångt mellan borden i matsalen. Eftersom det låg saker på golvet är det osäkert om utrymningsvägarna var tillgängliga för alla.

Det var lagom varmt i lokalen trots att det var kallt ute, och det fanns inget behov av att öppna ett fönster under mötet för att släppa in mer syre. Eftersom jag inte har några allergier var det svårt för mig att avgöra om luftförhållandena var tillräckligt bra i övrigt.

Discomusiken från dansen i idrottshallen gjorde det svårt för flera personer att höra och/eller koncentrera sig på presentationen. En person från kommunen undersökte om det gick att minska ljudet från idrottshallen genom att stänga dörrar eller sänka musiken, men det lyckades inte.

Det hade gått att förbättra förutsättningarna för koncentration hos deltagarna genom att minimera det visuella bullret runt presentationen och den som pratade. Till exempel hade alla som inte skulle säga något under presentationen kunnat sitta längre från projektorduken. I matsalen satt det dessutom många bilder på väggarna som skulle kunna dolts genom en medveten placering av projektorduken. Om projektorduken måste placeras så att den döljer lokalens enda klocka bör tid visas på något annat sätt.

I en skola är det rektorn som avgör om assistanshundar är välkomna (Myndigheten för delaktighet [MFD] 2024a). Det är alltså inte en självklarhet att en ledarhund eller annan tjänstehund får följa med in på ett offentligt möte i en skola. Därför är det viktigt att säkerställa att hundar i tjänst får följa med, och informera om detta i inbjudan och på webbsidan. Genom att inte informera om assistanshundar är välkomna eller inte, hindras *både* assistanshundsförare och personer med allergi mot hund från att delta.

Genom att möjliggöra digitalt deltagande får även den som inte kan delta på plats chans att ta del av informationen som förmedlas på informationsmötet. Detta kan göras genom att hålla hybridmöten eller ett separat digitalt möte. Det är också bra att överväga om viktiga frågor och svar ska läggas ut på webbsidan.

7.2.3 Teknik och möblering

Det finns 14 kriterier för teknik och möblering. 2 av kriterierna uppnås, 7 uppnås ej, 5 är inte tillämpliga, och 2 kontrollerades inte och kunde inte heller kontrolleras i efterhand.

Tabell 15. Kriterier för tillgänglig teknik och möblering som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.

Kriterier: Teknik och möblering	Bedömning
Podiet, inredningen på scenen och konferensutrustningen kan nås och användas av personer med olika förmågor.	Ej tillämpligt
Det finns teleslinga som fungerar såväl i salen som på podiet.	Uppnås ej
Det finns mikrofoner för såväl talare som deltagare.	Uppnås ej
Det finns högtalare.	Uppnås ej
Det finns platser för deltagare som använder rullstol.	Uppnås ej
Föreläsare och eventuell teckenspråkstolk kan punktbelysas om belysning måste släckas vid exempelvis filmvisning.	Ej tillämpligt
Möblering som passar mötets format.	Uppnås ej
Rummet är möblerat så det inte ger ett rörigt intryck.	Uppnås ej
Det finns olika platser, går att välja plats.	Uppnås
Bord och sittplatser.	Uppnås
Penna och papper finns.	Uppnås ej
Olika alternativ för mat/fika.	Ej tillämpligt
Var tydlig med vad all mat och dryck innehåller så att ingen känner sig osäker.	Ej tillämpligt
Rutiner kring mathantering och allergier.	Ej tillämpligt
Handlingsplan vid eventuella akutsituationer, första hjälpen.	Ej kontrollerat
Sätt upp lapp med "stör ej" när mötet börjat.	Ej kontrollerat

Möbleringen ska passa mötets ändamål. Under informationsmötet var rummet till största del fortfarande möblerat som en matsal, trots att en annan möblering hade passat bättre. Stolarna gick att flytta på och gjorde att även en person med rullstol hade kunnat använda borden, dock var inga platser förberedda för detta.

Eftersom det inte fanns teleslinga, mikrofon och högtalare blir det tydligt att kommunen inte förväntar sig att någon med hörselnedsättning kommer att delta i samrådet. Mikrofon och högtalare hade gjort det enklare för alla att höra det projektledaren sa när musiken i idrottshallen var hög.

Ett informationsmöte under samrådstiden har en öppen inbjudan och det är viktigt att alla som vill delta får chans att göra det. En ”stör ej”-lapp på dörren hade kunnat förhindra deltagande från någon som blivit försenad.

7.2.4 Inbjudan

Det finns 23 kriterier för inbjudan. 3 av kriterierna uppnås, 2 uppnås delvis, 16 uppnås ej, och 2 är inte tillämpliga.

Tabell 16. Kriterier för tillgänglig inbjudan som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.

Kriterier: Inbjudan	Bedömning
Inbjudan i tillgängliga format.	Uppnås ej
All information finns samlad.	Uppnås
Information om vad mötet handlar om.	Uppnås
Information om mötet: Dag.	Uppnås
Information om mötet: Start och sluttid.	Delvis
Vägbeskrivning med karta, gärna foton eller "street view".	Uppnås ej
Kontaktperson, namn och bild.	Delvis
Information om vilka som kommer vara med, exempelvis personal och andra inbjudna.	Uppnås ej
Förväntat antal deltagare/besökare.	Uppnås ej
Information om tillgängligheten på mötet.	Uppnås ej
Information om parfymfritt.	Uppnås ej
Information om nötfritt.	Uppnås ej
Erbjud anpassningar:	Uppnås ej
• Teckenspråkstolk,	Uppnås ej
• Texttolkning,	Uppnås ej
• Hörselteknisk utrustning,	Uppnås ej
• Specialkost,	Ej tillämpligt
• Information i tillgängliga format exempelvis lättläst, teckenspråk,	Uppnås ej
• Få minnesanteckningar från mötet,	Uppnås ej
• Ta med Stödperson/Ledsagning,	Ej tillämpligt
• Övrigt.	Uppnås ej
Erbjudande att skicka påminnelser, exempelvis via sms eller mejl.	Uppnås ej
Meddela förändringar.	Uppnås ej

Inbjudan till mötet ska innehålla informationen som behövs om mötet, mötets tillgänglighet, och erbjudan om anpassningar inför och på mötet. Inbjudan via vykort gav inte tillräckligt med grundläggande information om mötet, som hur länge mötet skulle hålla på. När mötet blev inställt fanns det inget sätt att få veta

det i förväg och ingen möjlighet att få ett meddelande om den nya tiden. Att hänvisa till att webbsidan kommer uppdateras med en ny tid ställer stora krav på medborgarnas engagemang, och är ett stort hinder för de som inte kan eller vill använda internet. Det vore bra om man kunde välja att få uppdateringar och påminnelser om samrådet via exempelvis mejl eller sms.

Det är bra att all information om samrådet är samlad på projektets webbsida. Men även där saknas nödvändig information, framförallt om samrådets och mötets tillgänglighet. Till exempel skulle det kunna finnas information om lokalens förutsättningar och ett sista datum att beställa tolk eller hörselutrustning till mötet, eller dokument i andra format. Formuläret för beställning av dokument i tillgängliga format skulle kunna vara länkat direkt på projektsidan. Att inte erbjuda anpassningar under samrådet kan tolkas som att kommunen tror att ingen som behöver anpassningar kommer vilja delta i samrådet.

Eftersom samrådet är öppet för alla finns inget behov av att tydliggöra att en stödperson eller ledsagare får följa med till ett informationsmöte. Däremot skulle extra tid med en befintlig stödperson/ledsagare kunna beviljas som en personlig anpassning i samband med samråd. Det skulle förhindra att någon blir tvungen att välja mellan veckohandling eller vårdbesök och ett informationsmöte under samrådstiden.

7.2.5 Information om mötets innehåll

Det finns 3 kriterier för information om mötets innehåll. Inget av kriterierna bedöms uppnås.

Tabell 17. Kriterier för tillgänglig information som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.

Kriterier: Information om mötets innehåll	Bedömning
Information i tillgängliga format.	Uppnås ej
Information i andra format vid behov.	Uppnås ej
Tips om frågor att tänka igenom före mötet.	Uppnås ej

Informationen om mötets innehåll ska kunna förstås av personer med olika funktionsförmågor, och det ska finnas tips på förberedelser. För att samrådet ska uppfylla sitt syfte om ”att få fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt och att ge möjlighet till insyn och påverkan” (5 kap. 12 § PBL), måste alla kunna förstå vad samrådet handlar om och vilka frågor som ska diskuteras. Eftersom samrådstiden ofta är kort är det extra viktigt att informationen finns i tillgängliga format redan från början.

Analysen av samrådshandlingarna för detaljplan 1, se Tabell 11 på sidan 79, visar att det finns stora brister i tillgängligheten i dokumenten. Alla dokument får underkänt på flera regler i kontrollen. Några av dokumenten innehåller flera tusen individuella fel och är mycket svårlästa. Jag fick inte heller tillgång till det dokument jag begärt i tillgänglig form innan samrådstiden gick ut. Uppsala kommun har uppgett till Myndigheten för delaktighet (2024c) att de både har rutiner för kontroll av tillgänglighet och kan ta fram anpassade format vid behov, men det stämde inte i det här fallet.

Jag bad bara om anpassningar som jag personligen har nytta av. Det innebär att jag inte undersökt hur det fungerar att beställa andra anpassningar, till exempel text på lättläst svenska eller teckenspråkstolk till mötet. Därför vet jag inte hur det skulle gå. Men att inte bemöta de förfrågningar om anpassningar som kommer in kan tolkas som att kommunen tycker att personen som bett om anpassningarna inte ska få delta i samrådet på jämlika villkor, och att personens kunskaper inte skulle bidra till kommunens utveckling (jämför Hedvall 2019:297).

Det kan vara svårt att förstå ett förslag till en ny detaljplan och vad det innebär för någon som inte är van att läsa den typen av information. Även om planbeskrivningen sammanfattar mycket av det som står i de andra dokumenten, är 46 sidor fortfarande många sidor och tar tid att läsa igenom. Jag uppfattar talsyntesen som finns på kommunens webbplats som väldigt bra, och fler skulle kunna bli hjälpta av möjligheten att lyssna på samrådshandlingarna. Tillsammans med en lättläst sammanfattning om vad samrådet handlar om, skulle den kognitiva tillgängligheten öka.

Det är otydligt på vilket sätt medborgarna förväntas bidra under samrådet. Det hade hjälpt om kommunen ställde frågor som privatpersoner kunde fundera på eller försöka ge svar på (se Sandin 2022; Johansson et al. 2023). Nu förutsätts det att deltagarna i samrådet har goda grundkunskaper och tid att sätta sig in i projekten för att själva komma på frågor och synpunkter, vilket skulle kunna vara en av orsakerna till att de som brukar delta i samråden ofta har starka åsikter i en sakfråga.

7.2.6 Själva mötet

Det finns 34 kriterier för själva mötet. 12 av kriterierna uppnås, 4 uppnås delvis, 12 uppnås ej, 4 är inte tillämpliga, och 2 kontrollerades inte och kunde inte heller kontrolleras i efterhand.

Tabell 18. Kriterier för tillgängligt möte som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.

Kriterier: Själva mötet	Bedömning
Ha mötesramar.	Uppnås
Ha gott om tid.	Delvis
Ha tillgängliga presentationer.	Uppnås ej
Utskrift av åhörarkopior.	Uppnås ej
Använd bildstöd.	Uppnås ej
Ha pauser.	Uppnås ej
Ha struktur för pauser.	Ej tillämpligt
Förklara svåra/nya ord och förkortningar.	Uppnås ej
Var lugn, enkel och vanlig.	Uppnås
Snälltolka, var förlåtande och ha tålamod.	Uppnås
Stäng av telefoner.	Ej kontrollerat
Håll tiden.	Uppnås ej
Hälsa välkomna, bekräfta att man hamnat rätt.	Uppnås
Informera om mötets ramar.	Uppnås
Informera om tillgängligheten.	Uppnås ej
Informera om mötets innehåll.	Uppnås
Presentationsrunda.	Uppnås
Information om vem man kan vända sig till om man har problem under mötet.	Uppnås ej
Klargör hur man gör om man vill prata. När/hur?	Delvis
Olika sätt att dela med sig av information för deltagare.	Delvis
Den som pratar säger sitt namn och eventuell titel först.	Uppnås
Ge tydliga instruktioner.	Uppnås
Fatta tydliga beslut.	Uppnås ej
Ge möjlighet att be om förtydliganden.	Ej kontrollerat
Den som leder mötet håller koll på mötet.	Uppnås ej
Säg till om det blir förseningar.	Uppnås
Säg till om förändringar.	Ej tillämpligt
Undvik överraskningar/förändringar så gott det går.	Ej tillämpligt
Läs upp det som står på storskärm.	Uppnås ej
Beskriv bilder.	Uppnås ej
Se till att alla som vill får chans att prata, även den som är långsam.	Delvis
Förbered övergångar och avslut.	Uppnås
Sammanfatta på slutet.	Uppnås
Förbered eventuell uppföljning, se inbjudan.	Ej tillämpligt

Mötet ska vara strukturerat och informationen som förmedlas ska gå att uppfatta och förstå oavsett funktionsförmåga. Det finns många delar av informationsmötet som var lyckade och fungerade väl. Tjänstepersonerna gav ett bra bemötande hela tiden och försökte lösa de problem som uppstod.

Mötet kan förbättras ytterligare genom relativt små förändringar, som att använda tillgängliga presentationer, förstärka koncept med hjälp av bildstöd och förklara svåra ord, samt beskriva text och bilder som visas på storskärm. Genom att berätta om hur man arbetar för att göra mötet mer tillgängligt, kan det också bli enklare för någon som inte hörde, såg eller förstod att be om förtydliganden. Det kan dessutom förklara för den som inte nödvändigtvis är hjälpt av att texten på skärmen läses upp högt varför detta görs, och på så sätt minska eventuell irritation över det.

Tjänstepersonernas trevliga bemötande gjorde dock att det blir svårare att förstå detaljplanering i längden. Eftersom projektledaren försökte svara på så många frågor som möjligt blev det otydligt vad som egentligen kan regleras i en detaljplan, och vad som regleras i andra skeden eller inte alls. Genom att klargöra vilka frågor som regleras i detaljplanen, kan allas tid och energi spenderas på relevanta frågor.

Det var bra att den gemensamma frågestunden kompletterades med ett frågemingel eftersom människor kan vara olika bekväma med att prata och ställa frågor inför andra. Tiden för den gemensamma frågestunden var för kort planerad men det fanns möjlighet att stanna längre för frågemingel. Den som leder mötet behöver se till att alla får komma till tals, och begränsa talartiden i helgrupp för att mötet ska kunna fortsätta enligt det schema som är bestämt. Att frågeminglet började senare än det var tänkt gjorde att alla inte hade möjlighet att delta i det. Frågemingel kan upplevas som ostrukturerat och kännas osäkert, därför behöver man vara tydlig med vad man kan göra under den tiden.

Det behöver vara tydligare om det som sägs under ett informationsmöte räknas som att ha lämnat synpunkter under samrådet, och på vilket sätt man kan förvänta sig att de följs upp.

7.2.7 Efter mötet

Det finns 5 kriterier för efter mötet. Inget av kriterierna bedöms ha uppnåtts hittills.

Tabell 19. Kriterier för tillgänglig uppföljning som uppnåtts vid samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.

Kriterier: Efter mötet	Bedömning
Följ upp.	Uppnås ej
Skicka ut texttranskribering och dokumentation av mötet.	Uppnås ej
Erbjudande att skicka påminnelser, exempelvis via sms eller mejl.	Uppnås ej
Ha mer än ett möte.	Uppnås ej
Utvärdera, fråga om förbättringar.	Uppnås ej

Mötet ska följas upp och utvärderas. Efter mötet är det bra om deltagarna kan få en texttranskribering eller sammanfattning av det som sades på mötet. Det kan även hjälpa den som inte kunde delta. För att informationen ska kunna göra nytta behöver detta ske innan samrådstiden går ut, och inte som idag att en sammanfattning publiceras i granskningsskedet.

Under informationsmötet fick vi höra att alla synpunkter måste lämnas in skriftligen. Enligt Boverket (2023c) finns det inget lagstöd för detta, utan alla synpunkter som kommer in under samrådstiden ska hanteras och beaktas, oavsett hur de lämnas in. Jag lämnade synpunkter muntligt under informationsmötet under samrådstiden för detaljplan 1, men jag vet inte än hur de togs emot och om synpunkterna har beaktats eller besvarats. Det är svårt för någon som inte känner till Plan- och bygglagen väldigt väl att veta att kravet på skriftliga synpunkter inte är ett krav, utan snarare ett önskemål från kommunens sida. Genom att inte vara tydlig med att detta är ett önskemål finns det en risk att vissa avstår helt från att lämna in sina synpunkter, eftersom det inte verkar vara tillåtet att lämna dem på ett sätt som skulle fungera bättre.

Däremot måste den som vill överklaga en detaljplan ha lämnat in sina synpunkter skriftligen (13 kap. 11§ PBL). Synpunkterna behöver dessutom lämnas in innan granskningstiden går ut för att rätten att överklaga en detaljplan inte ska gå förlorad. Kommunen kan underlätta detta genom att påminna om att samråds- eller granskningstiden går ut, via exempelvis mejl eller sms.

Fler möten kan göra samrådet mer givande. Enligt Johansson (2019) kan stressen över att man måste säga allt man vet på en gång minska om det ges flera chanser, och det senare tillfället ger ofta mer genomtänkta frågor och synpunkter. Om kommunen skulle anordna mer än ett möte under samrådstiden

skulle det också underlätta för personer som inte förstod förslaget eller som behöver få tid på sig att fundera.

7.2.8 Sammanvägd bedömning av samrådets tillgänglighet

Sammanfattningsvis visar analysen att det nuvarande samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun har brister i tillgängligheten. Den sammanvägda bedömningen av respektive kategori visar att det finns stora problem med tillgängligheten i fyra av sju kategorier. Endast kategorin *Själva mötet* uppnår hälften av den möjliga poängen och kan bedömas som **Delvis** uppnått.

Kategorierna *Entré* och *Lokal* får inte tillräckligt av den möjliga poängen för att få en annan bedömning än **Uppnås ej**. Däremot hade bedömningen av de båda kategorierna kunnat ändras till **Delvis** om de flesta av kriterierna som inte kontrollerades hade uppnåtts, därför anges **Ej kontrollerat/Uppnås ej**. Den sammanvägda bedömningen av de övriga kategorierna påverkades inte av de kriterier som inte kontrollerades i respektive kategori. Den sammanvägda bedömningen av alla kriterier påverkades inte heller av de ej kontrollerade kriterierna.

Tabell 20. Den sammanvägda bedömningen av samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun.

Kategorier av kriterier	% av möjlig poäng	Sammanvägd bedömning
Entré	17%	Ej kontrollerat/Uppnås ej
Lokal	36%	Ej kontrollerat/Uppnås ej
Teknik och möblering	22%	Uppnås ej
Inbjudan	19%	Uppnås ej
Information om mötets innehåll	0%	Uppnås ej
Själva mötet	50%	Delvis
Efter mötet	0%	Uppnås ej
Alla kriterier	30%	Uppnås ej

Det finns brister som kan påverka individens möjligheter att delta i samrådet inom alla undersökta områden. Ingen av de 7 principerna för universell utformning, se Tabell 3, uppnås under samrådet. Sammanlagt är det bara 20 av de 119 kriterierna som uppnås under samrådet för detaljplan 1.

Samrådet ger upphov till både fysiska och kognitiva funktionshinder. Kommunen har kommit längre i arbetet med lokalens tillgänglighet, det vill säga kategorierna *Entré*, *Lokal*, och *Teknik och möblering*, men det finns fortfarande

mycket som kan förbättras genom att välja bra lokaler, beskriva lokalens egenskaper, samt genom att erbjuda och bevilja olika anpassningar.

Informationens tillgänglighet kan förbättras för att underlätta för samrådets deltagare att förstå och göra rätt. Ett grundläggande steg är att kommunen följer de krav som finns kring tillgänglig och tydlig kommunikation i språklagen (SFS 2009:600) och lagen om tillgänglighet till digital offentlig service (SFS 2018:1937). Informationen i samrådshandlingarna för båda detaljplanerna är så komplicerad att man redan valt att hålla informationsmöten under samrådstiden, men tyvärr är det bara den som deltar i mötet som får veta mer. Eftersom samrådet är en del av planprocessen och har juridiska följder finns det ett stort behov av att utveckla både innehåll och formerna för kommunikation. Det skulle ge fler möjlighet att förstå vad som möjliggörs och inte med den förslagna planen.

Dessutom finns det stor potential att förbättra resultatet av samrådet. Kommunen kan få ett bredare beslutsunderlag om man ställer frågor till deltagarna i samrådet, eftersom det blir enklare för deltagarna att veta vad kommunen undrar. Genom att påminna om viktiga datum minskar risken att personer glömmer bort att skicka sina synpunkter i tid.

Bemötandet från kommunens tjänstepersoner sticker ut i analysen. Min upplevelse efter kontakten med kommunens personal är att samrådet var mycket bättre än den sammanvägda bedömningen i Tabell 20 visar. Tjänstepersonerna har försökt lösa de problem som uppstått och hanterat konflikterna väl. Även om ett gott bemötande kan göra stor skillnad, kan trevlig personal tyvärr inte kompensera för alla brister som finns under samrådet. Det är synd att kommunens riktlinjer och vägledning för medborgardialoger inte gäller för planprocessens samråd (se Uppsala kommun 2017:2). Riktlinjerna skulle gett tjänstepersonerna bättre förutsättningar att arrangera ett mer tillgängligt samråd och få användbar information från samrådets deltagare.

7.3 Samrådets normalanvändare

Att tillgängligheten brister inom många områden betyder inte nödvändigtvis att samrådet fungerar dåligt för alla. Ur analysen kan vi härleda den tänkta deltagaren i samrådet för detaljplan 1, normalanvändaren.

Normalanvändaren har tidigare erfarenhet från samråd, vet hur det går till och vilka frågor man kan ställa. Hen behärskar svenska på en mycket hög nivå och har möjlighet att läsa 315 sidor på kort tid för att sätta sig in i och bilda sig en egen uppfattning om projektet. Hen vet vilka frågor som kan regleras i detaljplaner, och förstår hur plankartan ska tolkas.

Normalanvändaren har ingen normbrytande funktionsförmåga, jämför med Tabell 5 på sidan 48, och använder inga hjälpmedel utom möjligtvis glasögon. För normalanvändaren är informationen i alla dokument tillgänglig så länge dokumentet går att öppna. Hen läser dokumenten på en dator, surfplatta, eller på plats i stadshuset eller stadsbiblioteket. Om normalanvändaren vill läsa samrådshandlingarna på papper hemma, skriver hen ut dem på en egen skrivare eller betalar närmare 2000 kronor för att skriva ut på biblioteket³.

Normalanvändaren är vuxen och kan delta i möten på vardagkvällar, vilket innebär att hen arbetar kontorstider eller inte alls, eller har möjlighet att ta ledigt. Hen ansvarar inte för någon annans vård eller omsorg, eller har möjlighet att lämna över ansvaret till en närstående alternativt betala för hjälp. Normalanvändaren har möjlighet att delta i ett möte utan sluttid, antingen på grund av att hen inte har några andra åtaganden, eller för att hen har erfarenhet av hur lång tid liknande möten tar och kan planera utefter det. Det gör inget att mötet drar ut på tiden eftersom hen har möjlighet att stanna kvar tills hen är nöjd.

Normalanvändaren har en flexibel vardag, bestämmer själv över sin tid och kan ändra planen med kort varsel. Hen behöver inte bli påmind om tiden för mötet eller andra viktiga datum för samrådet, och kan hålla sig uppdaterad om nya datum eller liknande genom att besöka kommunens webbplats tillräckligt ofta.

Normalanvändaren förväntas inte känna alla som deltar i informationsmötet sedan tidigare men är bekväm med att ställa de frågor som krävs för att hen ska förstå projektet bättre. Normalanvändaren har med sig en egen klocka, och penna och papper för att anteckna om hen vill. Hen lämnar synpunkter skriftligt innan samrådstiden går ut.

Samrådets strukturer behöver inte förändras för att normalanvändaren ska få möjlighet till insyn och påverkan och för att kommunen ska kunna nyttja normalanvändarens kunskaper i arbetet med detaljplanen.

---

³ Priser för färgutskrift: A4: 6 kronor per sida, A3: 14 kronor per sida.
<https://bibliotekuppsala.se/dator-internet-kopiering-och-utskrifter>

7.4 Sammanfattning av kapitlet

Det undersökta samrådet för detaljplaner i Uppsala kommun har brister som påverkar tillgängligheten och därmed möjligheten till deltagande. Ingen av de sju kategorierna bedöms möta tillräckligt många krav för att räknas som tillgängligt. Förändringar av samrådets stödjande strukturer skulle göra samrådet mer tillgängligt för alla människor som inte är precis som normalanvändaren.

De viktigaste förändringarna

- Förklara planprocessen och sammanfatta samrådshandlingarna på ett enklare sätt.
- Ställ frågor som deltagarna i samrådet kan svara på.
- Möjliggör påminnelser om viktiga datum och uppdateringar i samrådet.
- Gör alla dokument läsbara med talsyntes, gärna med den inbyggda talsyntesen som redan finns på kommunens webbplats.
- Lägg ut frågor och svar från exempelvis informationsmöten på webbsidan så att fler kan få ta del av informationen.
- Välj en bra lokal och möblera efter behov.
- Beskriv lokalens egenskaper, både bra och dåliga saker.
- Utveckla formerna för kommunikation inför och under informationsmöten för att bli mer inkluderande.
- Erbjud och bevilja anpassningar.

8. Diskussion

I det här kapitlet sätts resultatet av studien i ett större sammanhang. Dessutom diskuteras metoden och de avvägningar som gjorts, samt hur funktionshinder har påverkat arbetet med uppsatsen. Kapitlet avslutas med frågor för framtida forskning och framtiden för universell utformning.

8.1 Samrådet är funktionshindrande

Studien visar att de två undersökta samråden för detaljplaner i Uppsala kommun har brister i tillgängligheten som negativt påverkar möjligheten till deltagande. Det lagstadgade syftet med samrådet är ”att få fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt och att ge möjlighet till insyn och påverkan” (5 kap. 12§ PBL). Men möjligheten till insyn och påverkan förutsätter att alla kan förstå vad samrådet handlar om och får möjlighet att uttrycka sina åsikter på ett sätt som fungerar, vilket inte är möjligt i de undersökta samråden. Eftersom samrådets utformning påverkar vilka som kan delta, påverkas också kommunens möjligheter att ta fram välgrundade planer och i förlängningen även möjligheterna att bygga ett inkluderande samhälle.

Den sammanställda checklisten som användes i analysen är ett bidrag till arbetet med att utveckla ett universellt utformat samråd. Eftersom studien har varit tidsbegränsad, har det inte funnits möjlighet att diskutera checklistans innehåll med representanter från funktionsrättsrörelsen. Därför behöver checklisten fortsätta förbättras genom samskapande.

Studiens syfte och mål har varit att undersöka hur vi säkerställer att samrådet fungerar lika bra, eller dåligt, för alla. Det har inte handlat om att förbättra de olika formerna och metoderna för samråd. Om vi förstår vilka de stödjande strukturerna är kan vi använda dem även om vi förändrar samrådets metod. Alla har lika mycket rätt att delta i samråd, och samråden behöver vara universellt utformade för att det ska vara möjligt.

8.2 Möjligheten att bryta en ond cirkel

Müller (2021) beskriver hur målgruppen för *tillgänglighet* minskas ju längre olika byggprojekt går och att detta möjliggörs, helt lagligt, redan i detaljplanen. I plandokumentet återfinns en normalanvändare som bidrar till att förstärka exkluderande strukturer i den byggda miljön (Müller 2021:58).

Om vi bara planerar för vissa användare, och sedan bygger för dessa, kan miljöerna bli svårare att använda för andra grupper. Dessa kan då komma att använda miljöerna i lägre utsträckning, vilket kan leda till ytterligare begränsad synlighet och representation. Som kan innebära att de blir allt osynligare i nästa projekts planeringsdokument, etcetera. (Müller 2021:61).

Den här studien visar att samma problematik finns redan i planprocessen, innan detaljplanen vunnit laga kraft. Om detaljplanen innehåller bestämmelser som skulle påverka tillgängligheten i den byggda miljön negativt, är det inte säkert att samrådets normalanvändare skulle notera eller bry sig om detta, eftersom det inte rör hen personligen. Och genom att samrådet är svårt att delta i, särskilt för personer med funktionsnedsättningar, bidrar samrådet till att förstärka uppfattningen om att detaljplanen inte kommer medföra några större funktionshinder eftersom antalet personer som skulle påverkas framstår som få.

Det finns dock en väsentlig skillnad mellan samrådet och resten av byggprocessen; varken plan- och bygglagen eller några av boverkets föreskrifter begränsar vem som ska få möjlighet att vara delaktig i samrådet eller hur mycket. I samrådet ska alla berörda få möjlighet till insyn och påverkan (5 kap. 11–12 §§ PBL).

8.2.1 Inkludering är att få välja själv

Funktionsrättskonventionen kräver att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i ”skötseln av offentliga angelägenheter, utan diskriminering och på lika villkor som andra” (artikel 29b). För detaljplaner räcker det att kommunen ger privatpersoner tillfälle till samråd (5 kap. 11 § PBL) och deltagandet framställs som individens eget ansvar. Men ”tillfälle till samråd” innebär att den som är inbjuden att delta får *välja* om den vill delta och yttra sig. En person som inte kan delta i samrådet på grund av funktionshinder har inte fått det valet. Eftersom deltagande från personer med funktionsnedsättning sällan mäts är det svårt att upptäcka behovet av att göra metoderna för samråd tillgängliga.

Detta bildar samma typ av cirkelresonemang som fanns bland politikerna i USA innan de godkände de nedsänkta trottoarkanterna på 1970-talet. Politikerna uppfattade det som onödigt att anpassa trottoarerna eftersom de aldrig såg att det var några personer i rullstol ute på gatorna (Hamraie 2017). Men de som

använde rullstol kunde inte använda gatorna eftersom det var omöjligt för dem att göra det, det handlade aldrig om att de saknade viljan eller motivationen att delta i samhället (ibid.). På samma sätt kan vi anta att samrådets funktionshindrande strukturer gör att människor hindras från att delta trots att de skulle vilja. Och precis som att de nedsänkta trottoarkanterna används av många fler än rullstolsburna idag, kan förändringar av samrådets stödjande strukturer göra samrådet tillgängligt för fler.

Samråd med funktionsrättsrörelsen ersätter inte individens rättighet

Planprocessens samråd ska vara till för alla. Genom att Sverige åtagit sig att förverkliga funktionsrättskonventionen, har vi också åtagit oss att ”nära samråda med och aktivt involvera” personer med funktionsnedsättningar, *genom organisationerna som företräder dem*, i alla frågor som berör dem (Artikel 4, 3). Under samrådet bör kommunen alltså diskutera förslaget med den lokala funktionsrättsorganisationen för att säkerställa att besluten som fattas i arbetet med detaljplanen möjliggör likvärdig användning av miljön. Dessutom har en majoritet av alla kommuner någon form av funktionsrättsråd (Myndigheten för delaktighet [MFD] 2024b) som också kan vara en viktig tillgång i planprocessen.

Men när representanter från olika funktionsrättsförbund deltar i samråd representerar de förbundets medlemmar, inte sig själva som individer (MFD 2023b). Det innebär att samråd med funktionsrättsrörelsen inte får ersätta individens möjlighet att delta i det *vanliga* samrådet.

8.2.2 Svårigheter med att inkludera mångfalden i dialoger

Tidigare studier och utvärderingar av samrådet med privatpersoner, både för detaljplaner och översiktsplaner, har främst undersökt hur olika metoder kan förändra förutsättningarna för deltagande (Bornemark 2016; Sandin 2022). Det finns svårigheter med att engagera en bredd av befolkningen under samrådet och det är samma typ av person som deltar varje gång, därför testas olika metoder för att försöka förändra detta (se exempelvis Borup 2016; Sandin 2022). Flera av metoderna har inslag som närmar sig några av de uppnådda punkterna i checklistan, som exempelvis att ställa förberedande frågor (Sandberg 2016; Sandin 2022).

Både Sveriges Kommuner och Regioner, och Boverket har guider för metoder för att inkludera fler och andra målgrupper i dialoger, men det saknas en övergripande guide för att göra metoderna tillgängliga för alla. De olika metoderna fokuserar oftast på ålder och kön, och ibland etnicitet, men missar funktionsrättsperspektivet. I Sveriges Kommuner och Regioners *Dialogguiden* finns inga tips alls, men i Boverkets (2021) generella tips för medborgardialoger

står det ”Inkludera dem [sic] med funktionsnedsättning i dialogen” med en hänvisning till Myndigheten för delaktighet. I resten av Boverkets texter om medborgardialoger finns dock inga andra uppmaningar eller tips för inkludering av personer med funktionsnedsättningar, trots att det finns det för olika åldersgrupper och kön.

Den här studien visar att de undersökta samråden för detaljplaner ställer väldigt specifika och höga krav på deltagarnas funktionsförmågor, kunskaper och tid. Kraven begränsar vilka som får möjlighet att delta i och bidra till samrådet. Alltså är det inte särskilt konstigt att samrådets deltagare riskerar att bestå av en relativt homogen grupp människor.

8.2.3 Problem med kunskapsöverföringen inom kommunen

Uppsala kommun är bättre på tillgänglighet i andra sammanhang. Kommunens riktlinjer för medborgardialoger omfattar uttryckligen inte planprocessens samråd (Uppsala kommun 2017:2). Men även annan kommunikation som inte heller omfattas av riktlinjen är mer tillgänglig än samrådet. Nedan följer två exempel från verksamheter som kommer närmare Steinfeld och Maisels (2012) 8 mål för universell utformning från Tabell 4 på sidan 40.

Bibliotek Uppsala (u.å.) har en lättläst beskrivning av tillgängligheten i lokalerna och verksamheten på sin webbplats, och det finns en bildguide för nästan alla biblioteken. Bildguiderna visar bland annat hur entréerna och informationsdiskarna ser ut, och kan användas för att förbereda besöket. Detta är exempel på hur mål 3 *Uppmärksamhet* och mål 4 *Förståelse* kan tolkas och användas. Biblioteket beskriver också problem med tillgängligheten i lokalerna, hur man kan göra för att lösa problemen själv, och vem man kan prata med om man behöver mer hjälp (Bibliotek Uppsala u.å.). Dessutom har alla evenemang på bibliotekets webbplats en länk med texten ”Lägg till kalenderhändelse” så att man enkelt kan få all information om evenemanget till en digital kalender och kan ställa in de påminnelser man vill ha.

När en person vill lämna synpunkter på den kommunala vården, kan den välja att prata med verksamhetens chef, ringa, skicka e-post, fylla i ett webbformulär, eller skriva ut och fylla i ett formulär som skickas portofritt med posten (Uppsala kommun 2024). Dessutom finns utskriftsversionen av formuläret både med och utan bildstöd. Eftersom det går att lämna synpunkter på olika sätt kan individen välja ett sätt som fungerar och som känns bra, vilket innebär att fler personer får möjlighet att lämna synpunkter. Detta är exempel på hur mål 2 *Bekvämlighet* och mål 7 *Personalisering* kan tolkas och användas. Om kommunen använde sig av den befintliga kunskapen om tillgänglighet skulle samrådet kunna bli tillgängligt för fler.

8.3 Checklistan kommer göra samråden bättre

Den sammanställda checklistan för tillgängliga möten som används i analysen ska ses som ett bidrag till arbetet med att utveckla ett universellt utformat samråd, där det här första utkastet innehåller en universellt utformad förbättring av dagens samråd för detaljplaner. En verklig universell utformning av samråden kräver även att metoderna och formerna för samråd omskapas med extremanvändarnas krav som utgångspunkt.

Trots att checklistan inte är färdig kommer den generellt sett att öka möjligheterna för fler personer att delta i samrådet om den implementeras redan nu. Genom att fler får möjlighet att delta i samrådet förbättras kommunens möjligheter att ta fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt. Det återstående arbetet för att förbättra innehållet i checklistan behöver göras tillsammans med representanter från funktionsrättsrörelsen och kommunens projektledare, samt olika grupper med specifika behov, till exempel småbarnsföräldrar. Checklistan ska dock aldrig anses vara helt färdig eftersom universell utformning är en ständigt pågående process.

8.4 Egna reflektioner kring studien

I det här avsnittet diskuteras de olika metodvalen och avvägningarna som gjorts, samt hur jag och min funktionsnedsättning kan ha påverkat studiens resultat. Det finns också förslag på alternativa metoder och utveckling av analysen. Avsnittet avslutas med en kort diskussion om ett funktionshinder som har haft en betydande påverkan på arbetet med uppsatsen.

8.4.1 Samrådsdeltagandet

Studien baseras på mitt deltagande i två samråd för detaljplaner i Uppsala kommun under läsåret 2023/2024. De två samråden motsvarar 12% av alla samråd för nya detaljplaner i Uppsala kommun under perioden. Dessutom är samrådet för detaljplan 1 det enda samrådet som jag blev inbjuden till som granne under de 8 år jag bodde i området.

Resultatet är att de två samråden jag försökte delta i hade brister i tillgängligheten. Det finns en möjlighet att samråden för de andra detaljplanerna i Uppsala kommun hade haft fler, färre, eller andra brister. Hur utbrett problemet är hade kunnat undersökas genom att ta del av fler samråd. Att utöka studien med fler samråd skulle inte förändra det faktum att just de här samråden hade brister i tillgängligheten som påverkar möjligheten till deltagande.

Det är möjligt att jag hade fått andra insikter kring samrådets tillgänglighet som hade kunnat påverka vilka kriterier jag lade till i checklistan om jag hade valt andra detaljplaner, eller undersökt samråden i en annan kommun. Analysen och bedömningen av de enskilda samråden hade inte påverkats nämnvärt av att jag deltagit i fler samråd.

Jag missade ett möte

Simulering av funktionsnedsättningar ger inte tillförlitliga resultat (Lid 2020), och mitt deltagande i samrådet för detaljplan 2 är ett exempel på detta. Jag missade början av mötet och när jag försökte ansluta till det digitala mötet misslyckades försöken. Om en person med andra funktionsförmågor försökt utvärdera samrådets tillgänglighet är sannolikheten stor att personen skulle komma i tid till mötet och fått möjlighet att delta. Samrådsdeltagandet hade då kunnat ge insikter om hur det digitala informationsmötet möjliggör eller hindrar deltagande från personer med olika funktionsförmågor utifrån checklistan. Men vi hade också gått miste om insikten om att den som kommer för sent inte får möjlighet att lyssna på informationen som förmedlas under informationsmötet.

Det kan göra stor skillnad att påminna om viktiga händelser under samrådstiden. Det missade informationsmötet för detaljplan 2 är faktiskt bara ett i mängden av alla gånger jag missat mitt ”tillfälle till samråd” under det här läsåret. Jag har glömt bort att skicka in svaren på flera enkäter om olika stadsbyggnadsprojekt, eftersom enkäterna var för långa för att slutföra när jag hittade dem första gången. Dessutom har jag lyckats missat flera dialogtillfällen om Uppsala kommuns nya översiktsplan på grund av att jag inte visste om dem. Översiktsplanen kräver nämligen samma engagemang som samrådet för detaljplan 1, att man själv håller koll på en ytterligare en specifik webbsida för att bli informerad om nästa dialogtillfälle. Kommunen kan göra det enklare för alla att delta i samråden genom att samordna och påminna.

Utgå från andras erfarenheter

Det hade varit bra för studien att inkludera fler erfarenheter. Samrådets tillgänglighet undersöktes genom att jag försökte delta i samråden på samma villkor som en privatperson. Resultatet baseras på mina erfarenheter i kombination med checklistans kriterier. Det gör att delar av resultatet kan upplevas främmande för en person med helt andra funktionsförmågor.

Jag hade kunnat be representanter från funktionsrättsrörelsen om deras erfarenheter från samråd för detaljplaner. Det hade antingen kunnat ske genom att representanterna fått berätta om tidigare samråd de deltagit i, eller genom att representanterna fått delta i nya samråd för detaljplaner under läsåret 2023/2024.

För att kunna fråga om tidigare erfarenheter hade jag behövt komma i kontakt med flera personer med olika funktionsförmågor som försökt och/eller deltagit i samråd för detaljplaner som privatpersoner tidigare. De tidigare erfarenheterna riskerar att vara generella och mindre detaljerade, men hade kunnat ge information om andra samråd. Jag upplever det dock som oetiskt att be en eller flera personer att försöka delta i ett samråd som de inte planerat att delta i annars, när jag förväntar mig att de inte kommer få sina behov tillgodosedda. Jag borde inte utsätta någon för känslan av att vara oönskad och ovälkommen i onödan. Båda dessa metoder hade också krävt deltagande från andra, utan ersättning eller löften om att resultatet skulle medföra förbättringar som deltagarna får ta del av.

Ett annat alternativ hade varit att fråga några projektledare på kommunen hur samråden för detaljplaner brukar gå till och försöka identifiera potentiella funktionshinder utifrån informationen jag får. Det hade gett ett bredare urval eftersom svaren kan baseras på erfarenheter från flera samråd. Det hade också gett fler insikter kring hur en checklista behöver vara utformad för att vara funktionell i planeringen av samråden. Risken är dock att svaren redan är tolkade och censurerade, eller att potentiella funktionshinder inte nämns eftersom alla inte uppfattar hinder på samma sätt.

Om studien hade inkluderat fler erfarenheter hade fler tillgänglighetskriterier kunnat identifieras och checklistan hade kunnat bli bättre formulerad.

8.4.2 Studiens genomförandeordning

När jag deltog i samråden hade jag ännu inte sammanställt funktionsrättsrörelsens checklistor. Från början var tanken att jag skulle skriva en egen checklista med kraven som alla olika funktionsförmågor ställer, men det visade sig vara nästan omöjligt att klara av på egen hand. Efter att jag sammanställt funktionsrättsrörelsens checklistor och jämfört den med mina iakttagelser såg jag att jag endast hade undersökt hälften av alla kriterier, trots att jag fått hjälp av personal från habiliteringen under informationsmötet för detaljplan 1. Jag tolkar det som ett tydligt tecken på att det är svårt för en landskapsarkitekt att veta vad alla behöver i en given situation, även om man gör sitt bästa och dessutom får hjälp av vårdpersonal.

På grund av detta blev jag tvungen att undersöka flera av punkterna i efterhand. Det gjordes genom att besöka projektens webbplatser och att använda olika kartverktyg för att mäta avstånd från parkeringsplatser. I några fall kunde jag dra slutsatser om kriteriernas uppfyllnad baserat på andra anteckningar, till exempel att lokalen inte hade heltäckningsmatta eftersom golvet blivit blött av våra skor. Om jag istället hade utgått från den

sammanställda checklistan hade jag kunnat kontrollera alla punkterna och dessutom minska risken för att jag kommit ihåg fel. Det hade också varit till stor hjälp om jag fotograferat lokalen i samband med informationsmötet, både för att underlätta analysen, och för att kunna förtydliga bra och dåliga saker i uppsatsen.

Checklistan som sammanställdes i kapitel 5 innehåller 83 kriterier som rör lokalen och mötet. Det finns en risk att jag hade missat eller bortsett från andra problem om jag haft en checklista att följa och försökt kontrollera alla 83 kriterier på 60 minuter. Eftersom jag inte hade någon lista var jag tvungen att vara väldigt uppmärksam på vilka svårigheter både jag och andra upplevde och uttryckte. Det gjorde att jag identifierade ytterligare 5 kriterier som kan öka tillgängligheten på informationsmötet, som jag utökade listan med, se Tabell 12 på sidan 82. Alltså finns det både fördelar och nackdelar med att den sammanställda checklistan inte användes under samråden.

8.4.3 Bristande involvering i framtagandet av checklistan

För att utforma universellt behöver personer med funktionsnedsättningar inkluderas i designprocessen (Hedvall 2019; Johansson 2019; Lid 2020) På grund av arbetets omfattning har det inte funnits möjlighet att undersöka hur samrådet kan förbättras genom att hålla i en samskapandeprocess. I den här studien har bara en person med funktionsnedsättning deltagit aktivt, jag själv. Varken andra personer med funktionsnedsättningar eller organisationerna som representerar oss har fått möjlighet att tycka till om checklistan eller samråden. Även om checklistan som används i analysen till största del baseras på funktionsrättsrörelsens egna listor har de inte fått vara del i att avgöra hur samrådet för detaljplaner bör fungera, och de flesta kriterierna kan specificeras för att passa samrådets delar bättre.

Variationer av funktionsförmågor inom rörelse och räckvidd

I den sammanställda checklistan saknas tillgänglighetskrav från funktionsrättsrörelsens förbund inom funktionsförmågan rörelse och räckvidd, se Tabell 9 på sidan 59. I samband med sökningarna på respektive förbunds webbplats identifierades ingen checklista eller liknande för tillgängliga möten och lokaler. Det kan ha berott på att förbunden saknar sådana, att de inte finns offentligt tillgängliga, eller att jag missat något i min sökning. Om jag hade kontaktat förbunden kanske jag hade fått tillgång till en checklista som skulle påverkat hur den sammanställda checklistan ser ut. Dock skulle analysen av samrådet för detaljplaner fortfarande visat att samrådet brister i tillgängligheten.

Inte funktionshindrade i alla sammanhang

Funktionshinder uppstår i kombinationen mellan människa om miljö. Eftersom funktionsrättskonventionen kräver att funktionsrättsrörelsen ska vara med och utforma de regler och riktlinjer som vi använder (artikel 4, 3), baseras checklistan på punkter som olika förbund inom den svenska funktionsrättsrörelsen anser vara viktiga för att möjliggöra deltagande från personer med olika funktionsförmågor. Men det finns en risk att förbundens checklistor för den egna verksamheten inte speglar hur de skulle vilja att ett möte utanför förbundet fungerar. Till exempel blir dövhet bara ett funktionshinder i situationer där det förväntas att du är hörande, och inom Sveriges dövas riksförbunds egen verksamhet förväntas inte detta. Alltså hade det varit intressant att jämföra med checklistor från förbund och föreningar i andra delar av civilsamhället, där de förväntade förmågorna är mer varierade. Personer med funktionsnedsättningar har redan varit med och utformat övergripande riktlinjer för tillgänglighet hos bland annat Svenska Parasportförbundet (2021, u.å.), Riksidrottsförbundet (2022), och spelkulturförbundet Sverok och Ung Media Sverige (2018). Innehållet i dessa listor kan också öka samrådets tillgänglighet. Det går även att hitta specifik information som kan användas för att öka samrådets tillgänglighet, till exempel Svenska orienteringsförbundets (2024) projekt att förbättra färgerna som används i orienteringskartan för att de ska bli enkla för alla att uppfatta.

Myndigheten för delaktighets checklistor för tillgängliga möten

Det finns en osäkerhet kring punkterna från Myndigheten för delaktighet. Min bedömning var att checklistan från Myndigheten för delaktighet var omfattande kring den fysiska tillgängligheten och att myndighetens lista gick att använda istället för att ta kontakt med de förbund inom funktionsrättsrörelsen som saknade checklistor. När jag sedan tog del av checklistor för tillgänglighet från andra delar av civilsamhället visade sig detta inte stämma.

I en översiktlig jämförelse med punkterna från Svenska Parasportförbundet ställer Myndigheten för delaktighet *lägre* krav på tillgängligheten. Myndighetens punkter verkar delvis baseras på de föreskrifter och allmänna råd som finns i Boverkets byggregler (BFS 2011:6), till exempel när det gäller mått på dörröppningar. Checklistan från Myndigheten för delaktighet baseras alltså inte enbart på vad personer med funktionsnedsättningar kräver för att få möjlighet att delta, utan även på kompromisser som gjorts i andra sammanhang av personer med andra funktionsförmågor. Eftersom min checklista har ärvt samma felaktigheter betyder det att den inte når det första av Steinfeld och Maisels (2012) mål om *Kroppsanpassning*.

Jag skulle inte använda min egen checklista och hävda att samrådet är tillgängligt utan att säkerställa att alla kriterier faktiskt passar ett brett spektrum av kroppsstorlekar och förmågor. Förslagsvis genom att diskutera med funktionsrättsrörelsen kring vad som står i checklistan.

Checklistans funktionalitet i planeringen av samråd

Inga projektledare har deltagit i utformningen av checklistan. Det gör att jag inte vet hur checklistan behöver vara utformad för att vara till störst hjälp för den som planerar och genomför samråd. Vissa av punkterna behöver tillgodoses långt innan samrådet startar, som exempelvis att upphandlingen av utredningar ska kräva att alla rapporter uppfyller reglerna som följer av *Lagen om tillgänglig offentlig service* (SFS 2018:1937). Andra punkter underlättas av att olika förvaltningar samarbetar, till exempel genom att olika lokalers egenskaper är tydligt beskrivna så att det blir enkelt att välja en som inte hindrar deltagande i fysiska samråds- eller informationsmöten. Ytterligare punkter handlar om förberedelser i lokalen strax innan mötet samt bemötande under själva mötet. Checklistan skulle bli bättre av att delas upp i steg som stämmer överens med hur kommunen arbetar för att organisera samråd med privatpersoner.

En checklista för tillgängliga samråd gör ingen nytta om den är för krånglig för att användas. Både det tredje och det fjärde målet för universell utformning, *Uppmärksamhet* och *Förståelse*, behöver uppfyllas. I en universellt utformad checklista för tillgängliga samråd är den nödvändiga informationen för att organisera samråden enkel att uppfatta. Dessutom behöver det vara tydligt vem som ansvarar för vad och i vilket skede, att styrningen och användningen är intuitiv, tydlig och entydig. Därför behöver checklistan utformas tillsammans med personerna som ska använda den.

8.4.4 Kulturella skillnader begränsar urvalet

Det finns guider för bra möten och information om samskapandeprocesser från andra länder. Men det åttonde målet för designprocessen är att universell utformning ska vara kulturellt lämpligt (Steinfeld & Maisel 2012). Det är bara den svenska funktionsrättsrörelsen som kan vara med och avgöra detta, vilket gjorde att jag endast undersökte hur vi arbetar med inkludering i Sverige.

Ett exempel på hur kulturella skillnader kan påverka utformningen av checklistan är hur viktigt det är att komma i tid. I kulturer där punktlighet värderas lägre än i Sverige blir det mindre viktigt att påminna om mötestider och sista dag för att lämna in sina synpunkter, eftersom en person som blivit försenad kan få möjlighet att delta eller tycka till ändå. I Sverige däremot tar vi i

många fall betalt för bortglömda möten och försenade biblioteksböcker, vilket gör påminnelser till möjliggörare i många sammanhang.

Det finns information som kan användas för att skapa inkluderande samråd om man vänder sig utanför både designsammanhang och funktionsrättsrörelsen. Till exempel används *Universal Design for Learning* i skolsammanhang, där man forskar kring hur man gör klassrumsmiljön funktionell för alla barn och hur läromedel bör utformas för att optimera inläringen. Detta kan vara värdefulla kunskapskällor i det fortsatta arbetet med att förbättra samrådets tillgänglighet.

8.4.5 Checklisten som analysmetod

Checklisten är inte utformad för att vara ett objektiva analysverktyg. Flera av kriterierna för *själva mötet*, se Tabell 18 på sidan 92, handlar om kognitiv tillgänglighet och trygghet. Dessa kriterier riskerar att bedömas subjektivt eftersom de är svåra att mäta. Ett exempel är kriteriet *var lugn, enkel och vanlig*, som kan skilja sig mycket beroende på vad den som gör analysen tycker att det innebär att vara *lugn, enkel och vanlig*. Bedömningen av kriteriet baseras på min erfarenhet, och jag upplevde att projektledaren var så lugn, enkel och vanlig som man kan förvänta sig under ett samrådsmöte. Men som landskapsarkitekt har jag en annorlunda referensram jämfört med många andra. Någon annan hade kanske upplevt att projektledaren krånglade till allt med svåra ord och prat om plan- och bygglagen, och att det inte alls hör till vanligheterna att det sitter flera personer med kavaj på rad bredvid en projektorduk.

Ett annat exempel är kriteriet *informera om mötets ramar*. Jag tyckte att det räckte med att jag fick se ett schema för mötets innehåll och några hålltider, även om jag hade behövt en klocka att jämföra med. Enligt logopeden kan vissa personer istället behöva att projektledaren *fortsätter* informera om mötets ramar *under mötets gång*, genom att vi till exempel får se schemat igen när vi byter aktivitet eller att schemat finns tillgängligt för oss hela tiden. Den subjektiva bedömningen kan göra att samrådet bedöms som mer tillgängligt än det är för personer med andra funktionsförmågor.

Problemet uppstår framförallt eftersom kriterierna i checklisten är blandade. Det finns både kriterier som är mätbara, exempelvis *Läs upp det som står på storskärm*, och de som kräver en subjektiv bedömning, som *Ge tydliga instruktioner*. Om checklisten ska användas som analysverktyg i framtiden behöver de subjektiva kriterierna förses med specifika villkor för att kunna bedömas.

Alternativa sätt att bedöma tillgängligheten

Alla kriterier är lika mycket värda i analysen. Om funktionsrättsrörelsen hade fått vara delaktiga i studien kanske vissa kriterier hade klassats som viktigare än andra, eller som helt avgörande för att möjliggöra deltagande. Då hade dessa kunnat viktas i analysen. Ett exempel är att det kanske inte spelar någon större roll att det finns fina förberedda platser för personer som använder rullstol inomhus om det saknas ramp till entrén och dörröppningen är för smal. Ett annat exempel är att själva mötet kan ha mycket god kognitiv tillgänglighet, men att det inte skickas ut någon påminnelse om att det ska vara ett möte.

Analysen visar inte heller hur många eller hur stora funktionshinder en enskild person skulle råka ut för om den försökte delta i samrådet. Det hade varit intressant att gruppera kriterierna utifrån de funktionsförmågor de ämnar inkludera, eftersom det kan ge insikter om det finns någon eller några variationer av funktionsförmågor som är särskilt hindrade från att delta i samrådet.

Det kan också vara så att gränserna för vad som räknas som **delvis** respektive **uppnått** i sammanvägningen skulle varit annorlunda om funktionsrättsrörelsen fått tycka till om dem. För den här analysen valde jag gränserna 50% och 80% utan någon vidare eftertanke, och de hade lika gärna kunnat vara annorlunda. Om analysen även delats upp på funktionsförmågor hade bedömningen av samrådets olika delar kunnat spegla hur många variationer av funktionsförmågor som blir helt eller delvis hindrade från att delta i samrådet.

Till exempel skulle kategorin *Lokal*, se Tabell 14 på sidan 86, kunna bedömas som **delvis** uppnådd om endast kriterierna som rör allergier hade uppnåtts, vilket skulle gett 38% av den möjliga poängen. Detta trots att kriterierna som möjliggör deltagande från personer med andra variationer av funktionsförmågor inte hade uppnåtts. På samma sätt skulle hela kategorin kunnat bedömas som **uppnås ej** om alla kriterier utom tre hade uppnåtts, trots att det skulle gett hela 88% av den möjliga poängen. Detta beror på att en stökig och smutsig lokal skulle vara funktionshindrande för väldigt många. Så länge det finns ouppnådda kriterier som kan hindra en enskild individ från att delta i samrådet borde ingen kategori bedömas som uppnådd, vilket ändå inte blev fallet i min analys. Bedömningen av kategorierna kräver att kriterierna tolkas och förstås i sitt sammanhang.

8.4.6 Tillgång till information

På grund av min funktionsnedsättning kan jag inte ta del av textkällor på samma sätt som personer med andra funktionsförmågor. Ibland saknas möjligheten att lyssna på texter, exempelvis genom att använda talsyntes, vilket blir ett funktionshinder som har påverkat arbetet med uppsatsen. Jag hindras från att ta

del av digitala dokument om texten är inlagd som bilder, vilket var också fallet med ett av dokumenten i samrådet för detaljplan 1, eller om den som gett ut dokument valt att inte tillåta *innehållskopiering för tillgänglighet* i PDF: er, vilket är det som skett med SIS standard om universell utformning, SS-EN 17161:2019.

Detta funktionshinder minskas av att jag har tillgång till talböcker, ett hjälpmedel för personer med vissa funktionsnedsättningar, från Myndigheten för tillgängliga mediers bibliotek Legimus. Som student har jag rätt att beställa inläsning av ny kurslitteratur och får vanligtvis tillgång till den nya boken inom 8–12 veckor. Trots detta blev jag begränsad till böckerna som redan fanns i Legimus bibliotekskatalog under arbetet med uppsatsen. Den nya talboken som jag beställde tog hela 10 månader för Legimus att leverera, räknat från när jag först hörde av mig. Det innebär att funktionshinder har varit en begränsande faktor som kan ha påverkat studiens inriktning samt tolkningen av resultatet.

8.5 Universell utformning i framtiden

I detta avslutande avsnitt diskuteras framtida utveckling av checklistan och vinsterna med att inte ge exempel på vem tillgängligheten är till för. Det ges också förslag på framtida forskning för att förbättra både samråden och samhället.

8.5.1 En inkluderande checklista

Checklistan behöver fortsätta förbättras. Universell utformning bör innehålla fler perspektiv än bara funktionsrättsperspektivet (Hedvall 2019). När det gäller checklistan för samråden kan det till exempel handla om att lägga till kriterier om att använda metoder som är bättre lämpade för att engagera specifika ålders- eller intressegrupper. Det är också bra att känna till olika religiösa och kulturella högtidsdagar för att undvika att möten förläggs till dessa dagar (Sveriges Dövas Riksförbund 2021), vilket tyvärr inträffade under ett av samråden. Hamraie (2017) påpekar dock att funktionsnedsättningar finns i alla åldrar och förekommer oberoende av kön, könsidentitet, sexuell läggning, religion, och etnicitet. Därför behöver förändringarna för att öka tillgängligheten alltid genomföras, oavsett vilken målgrupp som avses i övrigt.

Utpekande regler är inte inkluderande. Steinfield och Maisels (2012) sjätte mål för designprocessen är *Social inkludering*, vilket innebär att resultatet behandlar alla grupper med värdighet och respekt. Universell utformning kan användas som princip i utformningen av lagar och regler som ska gälla alla (Hedvall 2019; Lid 2020). Även checklistan för samråd ska gälla alla och därför bör kriterierna

inte vara utpekande och bara gälla vissa människor. Tyvärr har flera av punkterna/kriterierna från Myndigheten för delaktighet utpekande formuleringar som följt med i arbetet. Vilka kriterier som kommer från Myndigheten för delaktighet respektive funktionsrättsrörelsen anges i bilaga 1 på sidan 132.

Exempel: Kriteriet ”Gångvägen som leder fram till entrén är jämn, fast och halkfri så att den även är framkomlig för personer med nedsatt rörelseförmåga.” pekar ut personer med nedsatt rörelseförmåga på ett sätt som inte är nödvändigt och som verkar exkluderande. Kriteriet får samma innebörd men en större målgrupp om det skrivs om till ”Gångvägen som leder fram till entrén är jämn, fast och halkfri”, eftersom det blir tydligare att alla gynnas av att kunna komma fram till entrén utan att ramla. Därför behöver kriterierna skrivas om för att vara inkluderande.

I Tabell 21 på nästa sida finns en sammanfattning av alla kriterier från checklistan i relation till Steinfeld och Maisels 8 mål för universell utformning.

Exempel på vem tillgängligheten är till för

Innan jag påbörjade arbetet med den här uppsatsen tänkte jag att det var bra att få exempel på vem eller hur många som skulle kunna bli hjälpta av en viss lösning eller anpassning. Idag resonerar jag annorlunda. Det är med största sannolikhet många fler än den tänkta användaren som skulle ha nytta av lösningen, vilket innebär att det finns många som förlorar på att vi inte ser längre än den tänkta användaren.

Ett exempel är möjligheten att få text uppläst, som är viktig för synskadade. De blindas förening började producera talböcker på 1950-talet, vilket så småningom ledde till bildandet av Myndigheten för tillgängliga medier (Persson Bergvall & Sjöberg 2012). Men att det idag produceras ljudböcker, en kommersiell produkt som alla får använda, skvallrar om att det är många fler än synskadade och personer med andra funktionsnedsättningar som vill läsa med öronen. Därför borde vi inte begränsa vilka vi tänker oss kommer vilja lyssna på samrådshandlingarna heller.

Dessutom handlade mitt, och andras, behov av att få exempel på vem tillgängligheten är till för om att avgöra om lösningen är *värd* att genomföra. Nyttan med lösningen vägs både mot den ekonomiska kostnaden och hur väl den passar in i visionen. Men det är aldrig landskapsarkitektens uppgift att bestämma om en annan människa ska få delta i samhället eller inte. Vi borde hela tiden göra vårt yttersta för att möjliggöra deltagande på jämlika villkor. Genom att ha en snäv bild av vem den tänkta användaren kan vara, vars deltagande vägs mot olika kostnader, hämmas lösningar som kan gynna alla.

Tabell 21. Tolkning av hur Steinfeld och Maisels 8 mål för universell utformning kan användas för att förbättra samrådet.

Mål	Tolkning för samråd
1. Kroppsanpassning	Samrådet går att delta i oavsett ålder och funktionsförmåga. Både lokaler och information är tillgängliga för alla.
2. Bekvämlighet	Kraven som ställs på deltagarna hålls inom rimliga gränser för vad man kan tänkas klara av och hinna med under samrådstiden. Till exempel vilka förkunskaper som krävs och hur mycket text som ska läsas. All information som behövs för att delta i samrådet ska finnas samlad på samma ställe.
3. Uppmärksamhet	Informationen som förmedlas om detaljplanen är enkel att ta del av. Det ska vara enkelt att förstå hur och när synpunkter kan lämnas. Den som vill ska få veta när och var det är möte och om tiden ändras.
4. Förståelse	Informationen som förmedlas under samrådet ska vara enkel att förstå, oavsett funktionsförmåga. Alla konsekvenser av planförslaget förklaras tydligt. Deltagarna ska få frågor att tänka igenom för att enklare kunna bidra till samrådet.
5. Välbefinnande	Ingen del av samrådet ska utgöra en fara eller obehag för deltagarna. Information om samrådet ger makt åt deltagarna att fatta egna beslut för sitt välbefinnande. Därför är det viktigt att informera om lokalens egenskaper inför ett möte.
6. Social inkludering	Alla individer som deltar i samrådet ska få göra det på likvärdiga villkor. Gör de vanliga särlösningarna tillgängliga för alla redan från start. Erbjud anpassningar istället för att invänta förfrågningar. Se till att alla kan använda samma dörr till mötet. Använd inga utpekande formuleringar i beskrivningar.
7. Personalisering	Det ska gå att delta i och bidra till samrådet på olika sätt för att alla ska få möjlighet att välja det som fungerar och känns bra. Olika sätt att ta del av och dela med sig av information. Om det kommer ny information under samrådstiden behöver den också förmedlas på olika sätt.
8. Kulturell lämplighet	Samrådet respekterar detaljplanens rumsliga sammanhang och bidrar till att öka förståelsen i projektet. Dessutom sker samrådet på en tid då människor har möjlighet att delta. Möten förläggs inte på kulturella högtidsdagar.

8.5.2 Fler än privatpersoner som gynnas

Personer med funktionsnedsättningar ska få möjlighet att delta i samrådet, oavsett vilken roll de har. I den här uppsatsen har jag beskrivit att det är viktigt att personer med funktionsnedsättningar får möjlighet att delta i samrådet för detaljplaner som privatpersoner. Men under samrådet ska kommunen även samråda med länsstyrelsen, statliga myndigheter, andra kommuner, fastighetsägare och olika intresseorganisationer (5 kap. 11§ PBL). Och personer som arbetar eller är förtroendevalda kan också ha funktionsnedsättningar.

Det innebär bland annat att samrådshandlingarna behöver uppfylla kraven om tillgänglighet, eftersom det gör det enklare för andra som kommunen ska samråda med att ta del av innehållet och lämna synpunkter. Dessutom kan förbättringar av samrådets tillgänglighet även gynna tjänstepersoner och förtroendevalda som inte har någon normavvikande funktionsförmåga. Alltså kan förbättringar av samrådets tillgänglighet göra det enklare för de som kommunen ska samråda med att ta del av innehållet och lämna synpunkter, vilket förbättrar kommunens möjligheter att ta fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt.

Kommunens vinster

Samrådets funktionshinder gör att en stor del av befolkningen inte får möjlighet till insyn och påverkan, vilket kan påverka kommunens möjligheter att fatta välgrundade beslut. En förändring av samrådets stödjande strukturer kan göra att fler perspektiv representeras i planprocessen, och att besluten som fattas i detaljplanen grundas på åsikter och förslag från fler människor.

Dessutom kan ett universellt utformat samråd få ytterligare en effekt som kan påverka samhällsplaneringen på längre sikt, nämligen att kommunens tjänstepersoner och fastighetsägarna får en breddad bild av vilka de framtida användarna faktiskt är. Det kan göra att framtida förslag är mer inkluderande redan från början. När samrådet möjliggör deltagande från fler människor, med olika funktionsförmågor, blir det tydligare hur de föreslagna planerna kan påverka riktiga människor i kommunen. Förhoppningsvis kan ett universellt utformat samråd vara ett avbrott i den systematiska segregeringen och bidra till att minska osynliggörandet av personer med funktionsnedsättningar i samhällsbyggandet.

8.5.3 Framtida forskning

Att samhället ska vara universellt utformat är ett av kraven som ställs i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar (FN 2006). Även om konventionen ännu inte har blivit en del av svensk lagstiftning är vi folkrättsligt bundna att genomföra den, och det finns väldigt mycket att göra.

Jag har försökt att följa Johanssons (2019) råd om att vara pragmatisk och försöka ta de steg som är möjliga, och förändringar av samrådets strukturer är mindre kontroversiellt än förändringar av plan- och bygglagen och Boverkets byggregler. Men mina frågor för framtida forskning rör både en universellt utformad planprocess och universell utformning av samhället i stort.

- Testa, utvärdera och förbättra checklistan för tillgängliga samråd.
- Utveckla bildstöd/pictogram som kan användas i dialoger om stadsbyggnad samt planprocessens samråd.
- Utveckla användarvänliga metoder för att förklara planprocesser och detaljplaners effekter på ett sätt som alla förstår.
- Ta fram nationella riktlinjer för hur samråden i planprocessen bör gå till baserat på samskapande och aktuell forskning, så att alla får möjlighet till insyn och påverkan, oavsett vilken kommun man bor i.
- Ta fram nationella riktlinjer för universellt utformade städer och de element som ingår i dem, baserat på samskapande och aktuell forskning.

Universell utformning är ett konkret uttryck för allas rätt att delta i samhället på jämlika villkor (Lid 2020). I stadsbyggnadssammanhang kan universell utformning vara mer än bara smarta lösningar, det kan också vara genomtänkt planering som bidrar till att det inte ens behövs smarta lösningar. Det innebär att det är viktigt att vi som bestämmer hur världen ser ut genom våra designval förstår konsekvenserna av de val vi gör. Steinfeld och Maisel (2012:74) lyfter att utbildningen av de olika designprofessionerna är en av de viktigaste möjligheterna att påverka hur lång tid det dröjer innan vi når ett jämlikt samhälle genom universell utformning. Alltså behöver landskapsarkitektutbildningen och de andra arkitektutbildningarna i Sverige förändras för att i större utsträckning möjliggöra planering och gestaltning som är inkluderande.

8.6 Slutsatser

- De undersökta samråden möjliggör inte deltagande från personer med olika funktionsförmågor, och undvikbara funktionshinder i planprocessen gör att alla inte får likvärdiga möjligheter till insyn och påverkan.
- Samrådets funktionshindrade strukturer påverkar Uppsala kommuns möjligheter att ta fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt, eftersom kommunen inte får ta del av de funktionshindrade personernas kunskaper och synpunkter.
- För att möjliggöra att människor med olika funktionsförmågor deltar i samrådet för detaljplaner, är det viktigare hur de stödjande strukturerna utformas än vilken metod som används. Därför finns det behov av att fortsätta utveckla en checklista för tillgängliga samråd.

Ett universellt utformat samråd är ett steg på vägen i att förändra vårt sätt att planera och bygga. Det behövs för att ingen människa ska lämnas utanför.

Författarens tack

Först och främst vill jag tacka Logopeden som följde med på informationsmöte, för att du delade med dig av din tid, kunskap, och egna erfarenheter.

Tack till Andrew Butler och Sara Harlin, för att ni både har peppat och ifrågasatt när det har behövts.

Jag vill också tacka Petter Åkerblom och Lara Tickle för synpunkter och förbättringsförslag.

Och slutligen, tack till Philip, Eira, och Bilal. Utan ert stöd hade jag aldrig börjat skriva.

Referenser

- Astma- och Allergiförbundet (2012). *Allergironden*. <https://www.allergironden.se/> [2024-08-20]
- Begriplig text (2019). *19 råd för att skriva begripligt*. Dyslexiförbundet.
https://begripligtext.se/wp-content/uploads/2020/04/19-rad-for-att-skriva-begripligt-medbokmarken_v2.pdf
- Begripsam (2016). *Kognitivt tillgängliga möten—checklistor*. <https://www.begripsam.se/lar-dig-mer/begripsam-modellen/kognitivt-tillgangliga-moten-checklistor> [2024-08-25]
- Berg, A. (2021). Det sista strecket - Omyndighetsförklaring som rösträttshinder. I: Berg, A. & Ericsson, M. (red.) *Allmän rösträtt? rösträttens begränsningar i Sverige efter 1921*. Makadam förlag. 121–155.
- BFS 2011:6 (2020). *BBR, Konsoliderad version av Boverkets byggregler 2011:6 - föreskrifter och allmänna råd*.
- Bibliotek Uppsala (u.å.). *Tillgänglighetsguide*. <https://bibliotekuppsala.se/tillganglighetsguide> [2024-10-08]
- Bornemark, J. (2016). Inledning: Medborgardialogens praktiska kunskap. I: Bornemark, J. (red.) *Medborgardialog - om det svåra i att mötas: praktikers reflektioner om ett av demokratins viktigaste verktyg* [talbok]. Myndigheten för tillgängliga medier. 9–17.
- Borup, M. (2016). Samrådsmötet. I: Bornemark, J. (red.) *Medborgardialog - om det svåra i att mötas: praktikers reflektioner om ett av demokratins viktigaste verktyg* [talbok]. Myndigheten för tillgängliga medier. 19–30.
- Boverket (2021). *Generella tips*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/metoder/tips/> [2024-09-05]
- Boverket (2023a). *Filmer från seminarier om universell utformning*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationell-planering/nationella-mal-for-planering/funktionshinderspolitiken/seminarier-universell-utformning/> [2024-10-09]
- Boverket (2023b). *Kommunalt planmonopol*. <https://www.boverket.se/sv/kommunernas-bostadsforsorjning/kommunens-verktyg/kommunalt-planmonopol/> [2024-08-25]
- Boverket (2023c). *Samråd vid standard och utökat förfarande*.
<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/detaljplaneprocessen/samrad/> [2024-08-25]
- Boverket (2024). *Diskrimineringslagen*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetsatt/vardens-miljoer/lagar-mal-och-riktlinjer/lagar-och-regler/diskrimineringslagen/> [2024-08-25]
- Bylund, C., Liliequist, E. & Silow Kallenberg, K. (2021). Autoetnografisk etnologi : en inledning. *Kulturella perspektiv - Svensk etnologisk tidskrift*, 30 (1), 1–6.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-186881>

- Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T. & Oc, T. (2010). *Public Places - Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*. 2nd ed. Routledge.
- Certec (2022). *Variationskort*. <https://www.certec.lth.se/universell-utformning/kort/variationskort/> [2024-08-25]
- Certec (u.å.). *De 7 principerna för Universell Design*. https://www.certec.lth.se/fileadmin/certec/publikationer/De_7_Principerna_foer_Universell_Design.pdf
- Connell, B.R., Jones, M., Mace, R., Mueller, J., Mullick, A., Ostroff, E., Sanford, J., Steinfeld, E., Story, M. & Vanderheiden, G. (1997). *The Principles of Universal Design*. <https://design.ncsu.edu/wp-content/uploads/2022/11/principles-of-universal-design.pdf>
- Dalholm Hornyánszky, E. (2022). Participation för hållbara städer. I: Denvall, V. & Iwarsson, S. (red.) *Participation: vad, när, hur*. Upplaga 1. Studentlitteratur. 243–268.
- Diskrimineringsombudsmannen (DO) (2024a). *Diskrimineringsgrunder*. <https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder> [2024-08-25]
- Diskrimineringsombudsmannen (DO) (2024b). *Statistik 2015–2023: Statistik över anmälningar som inkom till Diskrimineringsombudsmannen 2015–2023*. (2024:1). <https://www.do.se/download/18.185e7ba818e17cdd6172ef/1712729737376/rapport-statistik-anm%C3%A4lningar-diskriminering-2015-2023.pdf>
- Ds 2019:23 *Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter*.
- Engwall, K. (2014). *Mötas av hinder – en analys av upplevelser av diskriminering som har samband med diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning*. (2014:2). Diskrimineringsombudsmannen & Myndigheten för delaktighet. <https://www.do.se/download/18.277ff225178022473141e2f/1661847925845/rapport-motas-av-hinder.pdf>
- FN (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities [CRPD]*. https://www.ohchr.org/sites/default/files/Ch_IV_15.pdf
- FN (2014). *Allmän kommentar nr 2 (2014) om artikel 9 Tillgänglighet - svensk översättning*. Myndigheten för delaktighet.
- FN (2024). *CRPD/C/SWE/CO/2-3 - Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Sweden*. <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/crpdcsweco2-3-concluding-observations-combined-second-and-third>
- Folkhälsomyndigheten (2023). *Barn med funktionsnedsättning - livsvillkor, levnadsvanor och hälsa. Resultat från studien Skolbarns hälsovanor 2021/22*. (Rapport 23250). <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/399d90dbd29a4c8f807ca04a72129676/barn-funktionsnedsattning-livsvillkor-levnadsvanor-halsa-2021-2022.pdf>
- Follette Story, M., Mueller, J.L. & Mace, R.L. (1998). *The Universal Design File: Designing for People of All Ages and Abilities*. <https://www.certec.lth.se/fileadmin/certec/Kirre/102-154-1-PB.pdf>

- Forsell, K. & Johansson, S. (2023). *Frasanpassat radfall. Gör det lättlästa texter lättare att läsa och förstå?* (MTM 202-539). Myndigheten för tillgängliga medier.
https://www.begripsam.se/download/18.3681ec99188bdbf7b0098070/1692795263737/rapport_frasanpassat-radfall.pdf
- Frisell Ellburg, A. (2016). *En jämställdhetsanalys av levnadsvillkor och delaktighetsmöjligheter*. Myndigheten för delaktighet.
<https://www.mfd.se/contentassets/888ecdf735c944109e436493458a4cac/2016-2-jamstalldhetsanalys-av-levnadsvillkor-och-delaktighetsmojligheter.pdf>
- Funktionsrätt Sverige (2016). *Checklista tillgängliga möten på distans 2016*.
<https://funktionsratt.se/wp-content/uploads/2020/03/Checklista-tillg%C3%A4ngliga-m%C3%B6ten-p%C3%A5-distans-2016.pdf> [2024-08-20]
- Funktionsrätt Sverige (2020). *Checklista tillgängliga videomöten 2020*.
<https://funktionsratt.se/wp-content/uploads/2020/06/Checklista-tillg%C3%A4ngliga-videom%C3%B6ten-2020.pdf> [2024-08-20]
- Garland-Thomson, R. (2011). Misfits: A Feminist Materialist Disability Concept. *Hypatia*, 26 (3), 591–609. <https://www.jstor.org/stable/23016570> [2024-08-25]
- Grunewald, K. (2009). *Från idiot till medborgare: de utvecklingsstördas historia* [talbok]. Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB).
- Hamraie, A. (2017). *Building access: universal design and the politics of disability*. University of Minnesota Press.
- HCMA Architecture + Design (2020). *Cost Comparison Feasibility Study*. Rick Hansen Foundation. <https://www.rickhansen.com/sites/default/files/downloads/20200115-rhfac-final-report-full-v3.pdf> [2024-06-07]
- Hedvall, P.-O. (2019). Universell utformning – Ett diskussionsunderlag. I: *SOU 2019:23 Styrkraft i funktionshinderspolitiken*. 287–300.
- Hedvall, P.-O. (2020). Universell utformning – Hur designar vi ett samhälle för alla? I: *ThinkTank 2020 - Med människan i fokus: En uppföljning av Politik för gestaltad livsmiljö 2020 och medskick inför framtida arbete*. ArkDes. 68–73.
<http://lup.lub.lu.se/record/5459cfd3-ac41-47fc-88db-f6b99c6c119f>
- Hedvall, P.-O., Ståhl, A. & Iwarsson, S. (2022). Tillgänglighet, användbarhet och universell utformning. I: Denvall, V. & Iwarsson, S. (red.) *Participation: vad, när, hur*. Upplaga 1. Studentlitteratur. 151–182.
- Holsanova, J. (2019). *Bildbeskrivning för tillgänglighet: Riktlinjer, forskning och praktik*. Myndigheten för tillgängliga medier. <http://lup.lub.lu.se/record/1b26502b-d822-405b-af6a-58477de9582b>
- Holsanova, J. (2023). *Riktlinjer för bildbeskrivning*. (MTM 2022/510). Myndigheten för tillgängliga medier.
https://www.mtm.se/globalassets/talboksproduktion/riktlinjer-for-bildbeskrivning_2023-06-13.pdf
- Hörselskadades Riksförbund (u.å.a). *Hörseltillgänglighet – hörselsmarta checklistor – Möten*. *Hörselskadades Riksförbund*. <https://hrf.se/alltomhorsel/horseltillganglighet/moten-horselsmarta-checklistor/> [2024-08-20]

- Hörselskadades Riksförbund (u.å.b). *Hörseltillgänglighet – hörselsmarta guider – Publika lokaler. Hörselskadades Riksförbund*.
<https://hrf.se/alltomhorsel/horseltillganglighet/publika-lokaler-horselsmarta-guider/> [2024-08-20]
- Ielegems, E. & Vanrie, J. (2023). The cost of universal design for public buildings: exploring a realistic, context-dependent research approach. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*. <https://doi.org/10.1108/ARCH-07-2023-0178>
- Institutet för mänskliga rättigheter (2024a). *Kompletterande information till FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning - Inför den andra och tredje granskningsprocessen avseende Sverige 2024*. (6.1.1-165/2023).
<https://mrinstitutet.se/wp-content/uploads/2022/01/rapport-kompletterande-information-till-CRPD-kommitten.pdf>
- Institutet för mänskliga rättigheter (2024b). *Årsrapport mänskliga rättigheter 2024*. (3.1.1-92/2024). https://mrinstitutet.se/wp-content/uploads/2022/01/rapport_Arsrapport_manskliga-raittigheter-2024.pdf
- Institutet för språk och folkminnen (u.å.). *Frågelådan: Heter det funktionsnedsatt och hörselskadad eller person med funktionsnedsättning, hörselskada osv.?*
https://frageladan.isof.se/visasvar.py?svar=57105&url=-27634753%2Fcgi-bin%2Fsrfl%2Fvisasvar.py%3Fsok%3Dfunktions*%26svar%3D57105&sv.url=12.c17e514db30bb2a810ea [2023-10-12]
- Johansson, M. (2023). *Inget om oss utan oss! Svensk påverkan och medverkan i framtagandet av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD)*. Handikapphistoriska föreningen (HHF). <https://ingetutanoss.se/>
- Johansson, S. (2019). *Design for Participation and Inclusion will Follow: Disabled People and the Digital Society*. (Diss.). Kungliga tekniska högskolan.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-262819>
- Johansson, S., Hedvall, P.-O., Larsson, M., Larsson, T.P. & Gustavsson, C. (2023). Co-Designing with Extreme Users: A Framework for User Participation in Design Processes. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 25 (1), 418–430.
<https://doi.org/10.16993/sjdr.952>
- Johansson, S., Larsson, T.P. & Svensson, H. (red.) (2022). *Användarmedverkan i praktiken - hur gör man?*
<https://www.begripsam.se/download/18.2bf43226182e90df7523d21b/1663230203599/Att-samarbeta-med-fo%CC%88retag-final.pdf> [2024-05-28]
- Lid, I.M. (2020). *Universell utformning og samfunnsdeltakelse* [talbok]. 1. uppl. KABB.
- Lid, I.M. (2020). *Universell utformning og samfunnsdeltakelse*. 1. uppl. Cappelen Damm.
- Lind Palicki, L. (2021). Lyssna på personen först! *Språktidningen*.
<https://spraktidningen.se/artiklar/lyssna-pa-personen-forst/>
- Lorentzen, L. & Hedvall, P.-O. (2018). Bringing Human Diversity into Design Processes Through Empathic Modelling. I: *Transforming our World Through Design, Diversity and Education*. IOS Press. 128–136. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-923-2-128>

- Müller, L. (2021). *Vem bygger vi för? : Om tillgänglighet och universell utformning i stadens rum*. (Lic.-avh.). Lunds universitet. <http://lup.lub.lu.se/record/19fc30ab-c287-4219-a0da-7a5732138894>
- Müller, L. (2023). *Bridging the Gaps - Realising Human Diversity in the Built Environment through Universal Design*. (Diss.). Lunds universitet.
- Müller, L., Wojahn, D., Sandström, I. & Hedvall, P.-O. (2022). Planning for human diversity: design patterns of Universal Design. *Nordic Journal of Architectural Research*, 34 (2), 75–104
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2020a). *Aktiv Fritid - Redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel*. (Nummer 2020:6).
<https://www.mfd.se/contentassets/28aeb8c0d4de48999b8b9cc15cae97c8/2020-6-aktiv-fritid.pdf>
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2020b). *Begränsade livsval - Situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning*. (Nummer 2020:8).
<https://www.mfd.se/contentassets/aae60844084142acb06dd31baa6d8e8a/2020-8-begransade-livsval.pdf>
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2022a). *Checklista för tillgängliga möten och konferenser*.
<https://www.mfd.se/link/e5d1dee0c415402ea2e28a6bde185448.aspx> [2024-08-20]
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2022b). *Delaktighet och hållbar utveckling*. (2022:2). Myndigheten för delaktighet.
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2023a). *Lokaler och information som är tillgänglig*. MFD.
<https://www.mfd.se/link/91537bf33c5547cfa04a225194bd8ab7.aspx> [2024-08-20]
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2023b). *Samråd*.
<https://www.mfd.se/link/83b8d8ede0c2456abe222129b5a892d0.aspx> [2024-08-25]
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2024a). *Assistansbund i skolan*.
<https://www.mfd.se/link/ee2ad958d207470c9cf0f66738cad80c.aspx> [2024-09-19]
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2024b). *Resultat från MFD:s uppföljning av kommuner 2023*. (Nummer 2024:8).
<https://www.mfd.se/contentassets/639a609fd2e44bd7a5adac64ba0e6ec6/uppfoljning-av-kommuner-2024-8.pdf>
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2024c). *Svar per kommun med län 2023* [Tabeller].
<https://www.mfd.se/link/f7455953c0a04b63998d3a4adaa5fbc0.aspx>
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2024d). *Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2023*. (Nummer 2024:10).
<https://www.mfd.se/contentassets/9e15435a92e64c39adef7831d24cc665/2024-10-uppfoljning-av-funktionshinderspolitiken-2023.pdf>

- Myndigheten för digital förvaltning (Digg) (2024). *Om lagen*. <https://www.digg.se/analys-och-uppfoljning/lagen-om-tillganglighet-till-digital-offentlig-service-dos-lagen/om-lagen> [2024-08-25]
- Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) (u.å.). *Så skriver du lättläst samhällsinformation*. <https://www.mtm.se/vagledning-och-lektioner/att-skriva-lattlast/sa-skriver-du-lattlast-samhallsinformation/> [2024-08-25]
- Noren, N. (2021). *Tydlighet förenklar avsevärt*. Riksförbundet Attention. <https://attention.se/2021/03/24/att-ge-stod-pa-arbetsplatsen/> [2024-08-25]
- OHCHR (u.å.). *About the human rights of persons with disabilities*. OHCHR, FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter. <https://www.ohchr.org/en/disabilities/about-human-rights-persons-disabilities> [2024-08-25]
- Persson Bergvall, I. & Sjöberg, M. (2012). *Åratal - ur handikapphistorien*. Handikapphistoriska föreningen (HHF).
- Prominski, M. (2016). Design guidelines. I: Brink, A. van den, Bruns, D., Tobi, H., & Bell, S. (red.) *Research in Landscape Architecture: Methods and Methodology*. Routledge. 194–208. <https://doi.org/10.4324/9781315396903>
- Prop. 2008/09:28. *Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning*.
- Prop. 2016/17:188. *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken*.
- Prop. 2017/18:110. *Politik för gestaltad livsmiljö*.
- Riksförbundet Attention (2022). *Så här funkar jag!* <https://attention.se/wp-content/uploads/2022/12/sa-har-funkar-jag-var60.pdf>
- Riksförbundet Attention (2023). *Kommunikation*. https://attention.se/wp-content/uploads/2023/03/kommunikation_a4_2sidor_nedladdning.pdf
- Riksförbundet Attention & Elevhälsokonsulterna (2023). *6 tips för klassrummet*. <https://attention.se/wp-content/uploads/2024/01/3-klassrummet-del-1-6-tips-arbetsblad-och-checklista.pdf> [2024-08-20]
- Riksförbundet FUB (2020). *Digitala möten*. <https://www.fub.se/om-fub/styrelsearbete/aktivera/digitala-moten/> [2024-09-30]
- Riksförbundet FUB (u.å.). *Tillgängliga möten*. <https://www.fub.se/om-fub/styrelsearbete/aktivera/hur-gor-vi-i-fub-kognitivt-tillgangligt/tillgangliga-moten/> [2024-08-20]
- Riksidrottsförbundet (2022). *Riktlinjer för tillgänglighet*. <https://www.rf.se/download/18.407871d3183abb2a6133d7/1665042792081/Riktlinjer%20Till%C3%A4nglighet.pdf> [2024-10-20]
- Sánchez, L. (2010). Positionality. I: Warf, B. (red.) *Encyclopedia of Geography*. SAGE Publications, Inc. 2258–2258. <https://doi.org/10.4135/9781412939591>
- Sandberg, K. (2016). Det goda samtalet. I: Bornemark, J. (red.) *Medborgardialog - om det svåra i att mötas: praktikers reflektioner om ett av demokratins viktigaste verktyg* [talbok]. Myndigheten för tillgängliga medier. 45–53.
- Sandin, G. (2022). Dialogens roll i planeringen av staden och dess arkitektur. I: Denvall, V. & Iwarsson, S. (red.) *Participation: vad, när, hur*. Upplaga 1. Studentlitteratur. 201–241.

- SCB (2022). *Efter 60 En beskrivning av äldre i Sverige*. (Demografiska rapporter 2022:2).
<https://www.scb.se/hitta-statistik/redaktionellt/mer-an-var-tredje-over-60-bor-ensam/> [2024-05-13]
- SCB (2023). *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) år 2022 - Statistik om personer med funktionsnedsättning*. Statistikmyndigheten SCB. [tabeller]. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningarna-av-levnadsforhallanden-ulf-silc/pong/tabell-och-diagram/statistik-om-personer-med-funktionsnedsattning/tabeller-2022/>
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*.
- SFS 2009:600. *Språklag*
- SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*.
- SFS 2018:1937. *Lag om tillgänglighet till digital offentlig service*.
- SFS 2021:642. *Lag om Institutet för mänskliga rättigheter*.
- SIS-CEN/CENELEC Guide 6:2017. *Riktlinjer för att beakta och inkludera tillgänglighet i standarder*.
- Skr. 2021/22:247. *Sveriges genomförande av Agenda 2030*.
- Socialstyrelsen (2007a). Socialstyrelsens termbank. *Funktionsnedsättning*.
<https://termbank.socialstyrelsen.se/?TermId=812&SrcLang=sv>
- Socialstyrelsen (2007b). Socialstyrelsens termbank. *Funktionsbinder*.
<https://termbank.socialstyrelsen.se/?TermId=818&SrcLang=sv>
- Steinfeld, E. & Maisel, J. (2012). *Universal Design: Creating Inclusive Environments*. John Wiley & Sons, Incorporated.
- Svenska Orienteringsförbundet (2024). *Projekt Färgseende avslutat*.
<https://www.orientering.se/forening/foreningsnytt/projekt-fargseende-avslutat/> [2024-10-20]
- Svenska Paraportförbundet (2021). *Manual för tillgänglighet*.
<https://www.praport.se/download/18.5817c8dd186a1c769f0d356a/1678448909338/Paraport%20Sverige%20-%20manual%20f%C3%B6r%20tillg%C3%A4nglighet.pdf> [2024-10-20]
- Svenska Paraportförbundet (u.å.). *Checklista för tillgänglighet vid fysiska möten*.
<https://www.praport.se/download/18.6226413618418cff8346bf55/1667229466135/checklista-for-tillganglighet-vid-fysiska-moten-ifyllbar.pdf> [2024-10-20]
- Sveriges Dövas Riksförbund (2021). *Likabehandling inom Sveriges Dövas Riksförbund och tillhörande regionala och lokala organisationer*. <https://sdr.org/wp-content/uploads/2021/03/likabehandlingsplan.pdf> [2024-08-20]
- Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) (2024). *Medborgardialog – Från projekt till systematiskt arbetsätt*.
<https://skr.se/download/18.387aa4b219168f65809127d/1724056443568/Medborgardialog-Fran-projekt-till-systematiskt-arbetsatt.pdf>

- Sverok & Ung Media Sverige (2018). *10 checklistor för tillgängliga och inkluderande möten*.
<https://infobank.sverok.se/wp-content/uploads/2018/04/Tillganglighetschecklistamforkl.pdf> [2024-10-20]
- Synskadades Riksförbund (2017). *Så kan du underlätta min vardag*.
https://www.srf.nu/media/1mapxgur/sa-kan-du-underlatta_tillganglig.pdf
- Synskadades Riksförbund & Astma- och Allergiförbundet (2017). *Överenskommelse angående personer med allergi och personer med synskada*.
<https://www.srf.nu/media/xfwb0xju/20-ok-med-astma-och-allergiforbundet.pdf>
- SÖ 2008: 26. *Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*.
- Thomas, J. & Harden, A. (2008). Methods for the thematic synthesis of qualitative research in systematic reviews. *BMC Medical Research Methodology*, 8 (1), 45.
<https://doi.org/10.1186/1471-2288-8-45>
- Tunström, M. & Löfving, L. (2020). *The right to access the city - Nordic urban planning from a disability perspective*. (Nordregio Report 2020:11). Nordiska ministerrådet.
<http://doi.org/10.6027/R2020:11.1403-2503>
- Upphandlingsmyndigheten (2023). *Nationella upphandlingsrapporten 2023*. (Rapport 2023:1). https://www.upphandlingsmyndigheten.se/globalassets/dokument/publikationer/nationella-upphandlingsrapporten-2023_tillganglighetsanpassad.pdf
- Uppsala kommun (2017). *Riktlinje för medborgardialoger*. KSN-2017-0239.
<https://www.uppsala.se/contentassets/8a5f3c19fedd47519d09812f5ca2a75c/riktlinje-for-medborgardialog2.pdf>
- Uppsala kommun (2024). *Lämna synpunkter eller förbättringsförslag på vården*.
<https://www.uppsala.se/stod-och-omsorg/synpunkter-och-forbattringsforslag-pa-varden/> [2024-10-08]
- WebAIM (2024). *WebAIM: Contrast Checker*. [Webbverktyg].
<https://webaim.org/resources/contrastchecker/> [2024-08-25]
- WHO (2023). *Disability*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health> [2024-08-25]

Summary

Inclusive Consultations? A Study of the Disabling Systems in Planning Consultations and Suggestions for Better Practices using Universal Design

Everybody fits in a sustainable society

No person should be left behind. According to the world health organisation, approximately 1.3 billion people experience significant disabilities (WHO 2023). In Sweden the estimated total is 2–3 million people (Folkhälsomyndigheten 2023; SCB 2023). An increase is expected both nationally and globally, due to noncommunicable diseases and longer lives (SCB 2022; WHO 2023). The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD, is confirmation that people with impairments have fundamental human rights (FN 2006). This means equal opportunities, equal access, and no discrimination (ibid.).

A sustainable society enables all people to participate regardless of ability and is part of the 2030 Agenda goals for sustainable development (Skr. 2021/22:247). The United Nations agrees that using universal design would improve the lives of people with impairments (FN 2006). Universal design is a process that creates opportunities for participation by making products, services, and environments accessible to all, without the need for adaptations (Connell et al. 1997; FN 2006; Steinfeld & Maisel 2012; Lid 2020).

Table i. 7 Principles for Universal Design (Connell et al. 1997).

Principle	Explanation
1. Equitable use.	The design is useful and marketable to people with diverse abilities.
2. Flexibility in use.	The design accommodates a wide range of individual preferences and abilities.
3. Simple and intuitive use.	Use of the design is easy to understand, regardless of the user's experience, knowledge, language skills, or current concentration level.
4. Perceptible information.	The design communicates necessary information effectively to the user, regardless of ambient conditions or the user's sensory abilities.

Principle	Explanation
5. Tolerance for error.	The design minimizes hazards and the adverse consequences of accidental or unintended actions.
6. Low physical effort.	The design can be used efficiently and comfortably, and with a minimum of fatigue.
7. Size and space for approach and use.	Appropriate size and space is provided for approach, reach, manipulation, and use, regardless of the user's body size, posture, or mobility.

Universal design benefits everyone but is necessary for some (Lid 2020). Universal design is not put on top of regular accessibility, it is a completely new way to think about designing (Steinfeld & Maisel 2012). It also differs from regular accessibility features because it is accessible to all users and can benefit all users, including those who are able bodied or have temporary impairments (Carmona, Tiesdell, Heath & Oc 2010).

Participation in planning processes

The task of building an inclusive society in Sweden is a shared responsibility (Prop. 2016/17:188; Prop. 2017/18:110), but a lot depends on municipal planning due to the municipal planning monopoly (Boverket 2023b). Unfortunately, Sweden has a long history of discriminatory practices that have been replicated and reinforced in both building and planning (Myndigheten för delaktighet [MFD] 2020b). This is evident in the lack of inclusion of people with impairments in the municipal planning processes today (Institutet för mänskliga rättigheter 2024a; MFD 2024b).

The planning and building act, PBL (SFS 2010:900), stipulates which parties the municipality must consult with during the consultations in planning, and what documents shall be made available. Both individuals and organisations must be given the opportunity to participate in consultations (5 kap. 11§ PBL). All opinions and suggestions must be recorded, and either met or answered, regardless of how they are expressed (Boverket 2023c). In addition to this, all documents published on the municipality's website must follow the web content accessibility guidelines WCAG 2.1, making documents accessible for all users (Myndigheten för digital förvaltning [Digg] 2024).

Purpose and research questions

The purpose of this study is to explore if the municipal consultation in planning contains disabling structures that excludes people with impairments from participating, and what those structures are. The purpose is also to describe how universal design can improve the consultations, and to make that knowledge accessible for future improvement.

1. How can the municipal consultation in detailed development planning be improved by universal design?
2. How does the existing consultation in detailed development planning in Uppsala municipality enable or disable individuals with different abilities?

Method

The study is conducted in three parts:

- Compilation of demands from the Swedish Disability Rights movement on how to make activities and meetings inclusive, as well as knowledge about universal design and co-creation processes.
- Case study of consultations for two detailed development plans in Uppsala municipality during the 2023/2024 academic year. The study is based on the author’s own participation in the consultations. The experiences were recorded in diary format.
- Analysis of the experiences of the consultations compared to the compiled checklist from the Swedish Disability Rights movement.

The Universal Design Process

“Persons with disabilities” is an extremely diverse group, with more variations than the rest of the population (Johansson 2019:83; Lid 2020:97). Not referring to people with impairments as one homogeneous group, but rather as part of human diversity, can also aid the understanding of benefits of universal design (Law 2010 see Steinfeld & Maisel 2012:85–86).

There are six different areas of different abilities (Certec 2022). All of them, alone or in combinations, can influence how a person is able to interact with an object or environment (ibid.).

Table ii. Groups of different variations of ability, that impact how an individual interacts with the environment (Certec 2022).

Variation
Movement and reach
Vision
Cognition and perception
Hearing
Language
Allergies

In universal design, the needs of the most demanding users are at the centre of the design process to ensure the usability of the final design (Lorentzen and Hedvall 2018). Inclusion of people with different abilities in the design process is the most effective approach to making designs usable for all, as they already know how design impacts them (Hedvall 2019; Lid 2020). Research shows that no specific method is required to co-create with people with different impairments (Johansson 2019). It is more important that the scaffolding, supporting structures, facilitate the design process (ibid.).

Compiling Lists of Demands from The Swedish Disability Rights Movement

A search was done on 15 websites connected to the Swedish Disability Rights Federation and other disability organisations, using search terms as “checklist” (“checklista”), and “accessible meetings” (“tillgängliga möten”). This resulted in 12 lists from the disability rights movement and one list from the Swedish Agency for Participation (Myndigheten för delaktighet, MFD).

The criteria were sorted and combined in seven categories with two overarching themes: access to space, and access to information. Six more items were later added to the list, making a total of 119 criteria.

Table iii. The categories of criteria that were identified from the lists from the Swedish disability rights movement.

Category	Summary of criteria
Entrance	Everyone can find and enter the building and the room.
Room	The room is functional for people with different abilities.
Technology and furniture	Furnishings are appropriate for the purpose of the meeting.
Invitation	The invitation contains all information needed about the meeting, the meeting’s accessibility, and offers of adaptations before and during the meeting.
Information	Information on what the meeting is about can be understood by people with different abilities, and there are suggestions for preparations to make.
Meeting	The meeting is structured, and the information relayed can be perceived and understood regardless of abilities.
Follow up	A follow up and evaluation is done after the meeting.

Case study: participating in a consultation

The case study included two consultations for detailed development planning in Uppsala municipality, one of which the author was personally invited to as a neighbour. Both consultations consisted of the plan proposal, the planning description and other relevant planning material. One consultation offered a meeting in a school, the other a meeting online. Neither the municipality nor the project managers were informed of the study.

Excerpts from the diary:

I try to prepare for the meeting by reading the documents. It's over 300 pages and a lot of text. I don't know what to focus on. [...] What do they want to know from me?

I double check the time from my phone on my way to the meeting. It's been cancelled. I need to check the webpage for updates to find out the new date and time.

I don't know where the entrance is. There are two small signs posted on a door, but they are difficult to read in the dark. The door is locked.

The project manager informs us that all opinions and suggestions need to be written, or they will not be taken into account.

I use a form to order a document in an accessible format, but it is delivered several months too late.

A limited accessibility analysis of the planning documents in *Adobe Acrobat Pro*, using the accessibility guidelines WCAG 2.0, showed that none of the documents met the requirements.

The online meeting either never started or had finished by the time I tried to connect. It could not be further analysed.

Are the consultations in planning accessible?

The experiences from the consultations were compared to the compiled checklist from the Swedish Disability Rights movement. All 119 criteria were scored as **achieved** - 20, **in part** - 9, or **not achieved** - 54. Some were **not checked** - 20, or not applicable - 16.

The summary of each category awarded 1 point for an achieved criterion, and 0.5 points for in part. The not applicable and not checked criteria were subtracted from the total. Each category had to score 50% or more of the total available points to be scored as **in part**, which only *Meeting* did.

Table iv. The combined assessment of all criteria in each category from the consultations for detailed development planning in Uppsala municipality.

Categories of criteria	% of possible points	Combined assessment
Entrance	17%	Not checked/not achieved
Room	36%	Not checked/not achieved
Technology and furniture	22%	Not achieved
Invitation	19%	Not achieved
Information	0%	Not achieved
Meeting	50%	In part
Follow up	0%	Not achieved
All criteria	30%	Not achieved

The score could have changed for both *Entrance* and *Room* if more criteria had been checked and achieved, though it would not change the criteria that were checked.

The result indicates that the consultations for detailed development planning use disabling structures that can have a negative impact on an individual's opportunities to participate, which in turn also impacts the planner's ability to collect relevant planning material.

Discussion and future research

There is a known issue with the consultations in planning that too few people take part in them, even among those who are able bodied (see for example Bornemark 2016). The disabling structures that were identified in the case study and analysis likely impacts a greater portion of the population than only the most demanding users. Improving the consultations using universal design will improve the opportunity for participation for all.

Universally designed consultations will help fulfil the statutory purpose of consultations in planning: giving insight to the planning process and making it possible to influence, as well as supporting the municipality's goal of collecting relevant planning material. It will also give planners a more accurate picture of who will use the spaces that are the subject of the planning proposals.

The checklist is not the instruction for universally designed consultations in planning. It suggests improvements to an already disabling environment. A universally designed consultation in planning is completely reworked in all aspects, using the needs of the most demanding users as a guide from the beginning. Since that was not possible in the scope of this thesis, a list for improving the consultations was the best I could do.

Further adjustment of the compiled list is necessary. Due to misinformed criteria from the Swedish Agency for Participation (Myndigheten för delaktighet, MFD), the compiled checklist is not ready to use. It is both advised and required to include the Swedish Disability Rights movement in this work (see the CRPD). However, the checklist makes future expansion of the knowledge possible.

The hopes are that the result of this study can aid the realisation of fundamental human rights in the municipal planning process.

Bilaga 1 – Sammanställd checklista för tillgängliga möten

De olika punkterna i den sammanställda checklistan kommer både från funktionsrättsrörelsen och Myndigheten för delaktighet, MFD. I tabellerna nedan syns vilka av kriterierna som kommer från funktionsrättsrörelsen respektive Myndigheten för delaktighet, eller båda. Vilka kriterier som kommer från respektive funktionsrättsförbund anges inte. I tabellerna är *funktionsrättsrörelsen* nedkortat till *funktionsrätt*, och *Myndigheten för delaktighet* är nedkortat till *MFD*. De kriterier som inte kommer från vare sig funktionsrättsrörelsen eller Myndigheten för delaktighet är författarens egna.

De sju tabellerna är uppdelade i samma kategorier som i analysen: *Entré, Lokal, Teknik och möblering, Inbjudan, Information om mötets innehåll, Själva mötet, och Efter mötet.*

Observera att kriterierna från Myndigheten för delaktighet i vissa fall ställer *lägre* krav än det som faktiskt krävs för att personer med vissa funktionsförmågor eller som använder vissa hjälpmedel ska kunna delta.

Tabell 1 i Bilaga 1. Kriterier för tillgänglig entré, uppdelade på funktionsrättsrörelsens respektive Myndigheten för delaktighets bidrag. Kriterier på tom rad är författarens.

Kriterier: Entré	Funktionsrättsrörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Det finns en plats inom 25 meter från entrén där färdtjänst och taxi kan stanna.		MFD
Det finns reserverade parkeringsplatser inom 25 meter från entrén för personer med funktionsnedsättning och parkeringstillstånd.		MFD
Gångvägen som leder fram till entrén är jämn, fast och halkfri så att den även är framkomlig för personer med nedsatt rörelseförmåga.		MFD
Eventuell trappa framför entrédörren är kompletterad med lämplig ramp eller hiss.		MFD
En roterbar entrédörr måste vara kompletterad med en vanlig dörr med fritt passagemått på minst 80 centimeter och måste hållas upplåst.		MFD
Dörrar som måste passeras har ett fritt passagemått på minst 80 centimeter.		MFD
Dörrar saknar trösklar eller tröskeln är så låg som möjligt, maximalt 2 centimeter för tröskelns högsta del.		MFD

Kriterier: Entré	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Dörrar som måste passeras har automatiska dörröppnare med en skyltad tryckplatta och markerad svepyta eller är uppställda.		MFD
Anslag om rökförbud vid entrén.	Funktionsrätt	
Kapprum som är åtskilt från möteslokalen.	Funktionsrätt	
Det är tydligt var man ska gå in, exempelvis med fast skylt, en rollup eller flagga.	Funktionsrätt	
Det ligger inga lösa föremål som hindrar åtkomst.		

Tabell 2 i Bilaga 1. Kriterier för tillgänglig lokal, uppdelade på funktionsrättsrörelsens respektive Myndigheten för delaktighets bidrag. Kriterier på tom rad är författarens.

Kriterier: Lokal	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Deltagarna kan ta sig mellan lokalerna utan att passera trappor eller trappsteg.		MFD
Eventuell hiss ska rymma minst en person i rullstol och medhjälpare samt ska kunna användas självständigt.		MFD
Det finns toalett/hygienrum som fungerar för personer som använder hjälpmedel, till exempel rullstol eller eldriven rullstol.		MFD
Tvålen på toaletterna är oparfymerad.	Funktionsrätt	MFD
Glasytor som kan misstas för öppningar är tydligt markerade.		MFD
Eventuella trappor eller trappsteg är tydligt kontrastmarkerade.		MFD
Ledstång finns i alla trappor och ramper.		MFD
Deltagarna kan röra sig i lokalerna med hjälpmedel.		
Skyltar, symboler och texter är utformade och placerade så att de är lätta att läsa och att upptäcka.	Funktionsrätt	MFD
Hjälpmedel för tid och planering är synliga och används, exempelvis klocka, schema.	Funktionsrätt	
Tillgängliga utrymningsvägar finns.		MFD
Visuella signaler för larm och liknande.	Funktionsrätt	
Lokalen är nötfri.	Funktionsrätt	
Lokalerna har inga växter och annat som kan framkalla allergi eller innebära problem för personer med överkänslighet.	Funktionsrätt	MFD

Kriterier: Lokal	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Hund i tjänst är tillåtet, exempelvis ledarhund eller assistanshund.	Funktionsrätt	MFD
Lokalerna har bra ljudförhållanden.	Funktionsrätt	MFD
Lokalerna har bra ljusförhållanden.	Funktionsrätt	MFD
Lokalerna har bra luftförhållanden.	Funktionsrätt	
Ventilationskontrollen, OVK-protokollet, är aktuellt och godkänt.	Funktionsrätt	
Ventilationen är påslagen minst två timmar före mötets start.	Funktionsrätt	
Luftflödena är anpassade till verksamheten och antalet personer i lokalerna.	Funktionsrätt	
Lokalen är fri från mögel och dålig lukt.	Funktionsrätt	
Välstädade lokaler.	Funktionsrätt	
Ej heltäckningsmattor.	Funktionsrätt	
Minimera visuellt buller, exempelvis genom att plocka bort papper från podiet, storskärmen sitter på tom vägg.	Funktionsrätt	
Möjliggör digitalt deltagande vid behov.	Funktionsrätt	

Tabell 3 i Bilaga 1. Kriterier för tillgänglig teknik och möblering, uppdelade på funktionsrättsrörelsens respektive Myndigheten för delaktighets bidrag. Kriterier på tom rad är författarens.

Kriterier: Teknik och möblering	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Podiet, inredningen på scenen och konferensutrustningen kan nås och användas av personer med olika förmågor.		MFD
Det finns teleslinga som fungerar såväl i salen som på podiet.	Funktionsrätt	MFD
Det finns mikrofoner för såväl talare som deltagare.	Funktionsrätt	MFD
Det finns högtalare.	Funktionsrätt	
Det finns platser för deltagare som använder rullstol.		MFD
Föreläsare och eventuell teckenspråkstolk kan punktbelysas om belysning måste släckas vid exempelvis filmvisning.		MFD
Möblering som passar mötets format.		
Rummet är möblerat så det inte ger ett rörigt intryck.	Funktionsrätt	
Det finns olika platser, går att välja plats.	Funktionsrätt	

Kriterier: Teknik och möblering	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Bord och sittplatser.		
Penna och papper finns.	Funktionsrätt	
Olika alternativ för mat/fika.	Funktionsrätt	
Var tydlig med vad all mat och dryck innehåller så att ingen känner sig osäker.	Funktionsrätt	
Rutiner kring mathantering och allergier.	Funktionsrätt	
Handlingsplan vid eventuella akutsituationer, första hjälpen.	Funktionsrätt	
Sätt upp lapp med "stör ej" när mötet börjat.	Funktionsrätt	

Tabell 4 i Bilaga 1. Kriterier för tillgänglig inbjudan, uppdelade på funktionsrättsrörelsens respektive Myndigheten för delaktighets bidrag. Kriterier på tom rad är författarens.

Kriterier: Inbjudan	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Inbjudan i tillgängliga format.	Funktionsrätt	MFD
All information finns samlad.		
Information om vad mötet handlar om.	Funktionsrätt	
Information om mötet: Dag.	Funktionsrätt	
Information om mötet: Start och sluttid.	Funktionsrätt	
Vägbeskrivning med karta, gärna foton eller "street view".	Funktionsrätt	MFD
Kontaktperson, namn och bild.	Funktionsrätt	MFD
Information om vilka som kommer vara med, exempelvis personal och andra inbjudna.	Funktionsrätt	
Förväntat antal deltagare/besökare.	Funktionsrätt	
Information om tillgängligheten på mötet.	Funktionsrätt	
Information om parfymfritt.	Funktionsrätt	MFD
Information om nötfritt.	Funktionsrätt	
Erbjud anpassningar:	Funktionsrätt	MFD
• Teckenspråkstolk,	Funktionsrätt	MFD
• Texttolkning,	Funktionsrätt	
• Hörselteknisk utrustning,		MFD
• Specialkost,	Funktionsrätt	MFD
• Information i tillgängliga format exempelvis lättläst, teckenspråk,	Funktionsrätt	MFD

Kriterier: Inbjudan	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
• Få minnesanteckningar från mötet,	Funktionsrätt	
• Ta med Stödperson/Ledsagning,	Funktionsrätt	
• Övrigt.	Funktionsrätt	MFD
Erbjudande att skicka påminnelser, exempelvis via sms eller mejl.	Funktionsrätt	
Meddela förändringar.	Funktionsrätt	

Tabell 5 i Bilaga 1. Kriterier för tillgänglig information, uppdelade på funktionsrättsrörelsens respektive Myndigheten för delaktighets bidrag.

Kriterier: Information om mötets innehåll	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Information i tillgängliga format.	Funktionsrätt	MFD
Information i andra format vid behov.	Funktionsrätt	MFD
Tips om frågor att tänka igenom före mötet.	Funktionsrätt	

Tabell 6 i Bilaga 1. Kriterier för tillgängligt möte, uppdelade på funktionsrättsrörelsens respektive Myndigheten för delaktighets bidrag. Kriterier på tom rad är författarens.

Kriterier: Själva mötet	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Ha mötesramar.	Funktionsrätt	
Ha gott om tid.	Funktionsrätt	
Ha tillgängliga presentationer.	Funktionsrätt	MFD
Utskrift av åhörarkopior.	Funktionsrätt	
Använd bildstöd.	Funktionsrätt	
Ha pauser.	Funktionsrätt	MFD
Ha struktur för pauser.	Funktionsrätt	
Förklara svåra/nya ord och förkortningar.	Funktionsrätt	
Var lugn, enkel och vanlig.	Funktionsrätt	
Snälltolka, var förlåtande och ha tålamod.	Funktionsrätt	
Stäng av telefoner.	Funktionsrätt	
Håll tiden.	Funktionsrätt	MFD
Hälsa välkomna, bekräfta att man hamnat rätt.		
Informera om mötets ramar.	Funktionsrätt	
Informera om tillgängligheten.	Funktionsrätt	

Kriterier: Själva mötet	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Informera om mötets innehåll.	Funktionsrätt	
Presentationsrunda.	Funktionsrätt	
Information om vem man kan vända sig till om man har problem under mötet.	Funktionsrätt	
Klargör hur man gör om man vill prata. När/hur?	Funktionsrätt	
Olika sätt att dela med sig av information för deltagare.	Funktionsrätt	
Den som pratar säger sitt namn och eventuell titel först.	Funktionsrätt	
Ge tydliga instruktioner.	Funktionsrätt	
Fatta tydliga beslut.	Funktionsrätt	
Ge möjlighet att be om förtydliganden.	Funktionsrätt	
Den som leder mötet håller koll på mötet.	Funktionsrätt	
Säg till om det blir förseningar.	Funktionsrätt	
Säg till om förändringar.	Funktionsrätt	
Undvik överraskningar/förändringar så gott det går.	Funktionsrätt	
Läs upp det som står på storskärm.	Funktionsrätt	
Beskriv bilder.	Funktionsrätt	MFD
Se till att alla som vill får chans att prata, även den som är långsam.	Funktionsrätt	
Förbered övergångar och avslut.	Funktionsrätt	
Sammanfatta på slutet.	Funktionsrätt	
Förbered eventuell uppföljning, se inbjudan.	Funktionsrätt	

Tabell 7 i Bilaga 1. Alla kriterier för tillgänglig uppföljning kommer från funktionsrättsrörelsen.

Kriterier: Efter mötet	Funktionsrätts- rörelsen, Funktionsrätt	Myndigheten för delaktighet, MFD
Följ upp.	Funktionsrätt	
Skicka ut texttranskribering och dokumentation av mötet.	Funktionsrätt	
Erbjudande att skicka påminnelser inför nästa möte, exempelvis via sms eller mejl.	Funktionsrätt	
Ha mer än ett möte.	Funktionsrätt	
Utvärdera, fråga om förbättringar.	Funktionsrätt	

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (PDF-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag ger härmed min tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag ger inte min tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.